

AASS — Acta Sanctorum, ed. Societas Bollandiensis, vol. Ian. I – Oct. XI, 3. Aufl., Paris 1863–1870; vol. Oct. XII – Nov. IV, [1. Aufl.,] Brüssel 1867–1925.

Abschwörungsformeln — Les formules d'abjuration, ed. J. Gouillard, in: C. Astruc, W. Conus-Wolska, J. Gouillard, P. Lemerle, D. Papachryssanthou, J. Paramelle, Les sources grecques pour l'histoire des Pauliciens d'Asie mineure, in: TM 4 (1970) 185–207 (Texte: 191–207).

ACO 4/1 — Concilium universale Constantinopolitanum sub Iustiniano habitum, ed. J. Straub, Berlin 1971 (Acta Conciliorum Oecumenicorum, edenda instruxit E. Schwartz, continuavit J. Straub, [series prima,] tomus IV, volumen I).

ACO II/1 — Concilium Lateranense a. 649 celebratum, ed. R. Riedinger, Berlin 1984 (Acta Conciliorum Oecumenicorum II/1 [series secunda, volumen primum]).

ACO II/2/1-2 — Concilium universale Constantinopolitanum tertium, (pars 1: concilii actiones I-XI; pars 2: concilii actiones XII-XVIII), ed. R. Riedinger, I-II, Berlin 1990–1992 (Acta Conciliorum Oecumenicorum II/2/1-2 [series secunda, volumen secundum, partes 1-2]).

Acoluthia in Ioannem Palaeolauritam — ed. S. Pétridès, Saint Jean le Paléolaurite précédé d'une notice sur la vieille Laure II, in: ROC 9 (1904) 501–511.

Acta Davidis, Symeonis et Georgii (BHG 494) — Βίος καὶ πολιτεία καὶ διήγησις περὶ τῶν τρισμακάρων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν Δαβίδ, Συμεὼν καὶ Γεωργίου, τῶν ἐν παλαιοῖς καὶ δεινοῖς χρόνοις φωστήρων ἀναλαμπάντων, ed. I. van den Gheyn, Acta graeca SS. Davidis, Symeonis et Georgii Mytilenae in insula Lesbo, in: AnBoll 18 (1899) 209–259. 368 (Text: 211–259).

Acta in primo exilio — Anastasius apocrisiarius, Gesta in primo exilio seu dialogus Maximi cum Theodosio episcopo Caesareae in Bithynia (Disputatio in Bizyae): Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Μαξίμου, Περὶ τῶν πραχθέντων ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ἐξορία, ἥτοι ἐν Βιζύῃ· τὰ παρὰ τοῦ Θεοδοσίου ἐπισκόπου Καισαρείας Βιθυνίας, καὶ αὐτοῦ διαλεχθέντα, in: PG 90, 136D–172B; auch ediert in: PL 129, 625C–657D (parallel zum griech. Text: versio latina Anastasii bibliothecarii); neue Edition (1999): Τόμος περιέχον τὰ κινηθέντα δόγματα μεταξὺ τοῦ ἐν ἀγίοις Μαξίμου καὶ Θεοδοσίου ἐπισκόπου Καισαρείας τῆς Βιθυνίας, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀρχόντων τοῦ παλατίου, in: Scripta (Allen-Neil) 53–151 (griech. Text: 73–151).

Acta Pauli Caiūmensis (BHL 6591) — Acta (Pauli Caiūmensis), in: AASS Iul. II 635–639.

Acta X mart. Cpl. (BHG 1195) — Acta X martyrum Constantinopolitanorum, in: AASS Aug. II 428–448 (Text: 434–447).

Acta XX mart. Sabaït. (BHG 1200) — Ἐξήγησις ἥτοι μαρτύριον τῶν ἀγίων πατέρων τῶν ἀναιρεθέντων ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἥτοι Σαρακηνῶν ἐν τῇ μεγίστῃ Λαύρα τοῦ ὀσίου Πατρὸς ἡμῶν Σάβα, in: Papadopulos-Kerameus, Sylloge 1–41.

Actes du Prôtaton — Actes du Prôtaton. Éd. diplomatique par D. Papachryssanthou, Paris 1975 (Archives de l'Athos 7).

Adv. Const. Caball. — Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ λόγος ἀποδεικτικὸς περὶ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων (*Adversus Constantinum Cabalinum*), in: PG 95, 309–344.

Agapius — *Kitab al-'Unvan, Histoire universelle écrite par Agapius (Mahboub) de Menbidj*, éd. et trad. A. A. Vasiliev, in: PO 8,3 (1912) 399–547.

Agathon — (Agathon), Ἐπίλογος τοῦ τὴν παροῦσαν βίβλον ἰδιοχείρως ἀπογραψαμένου, ἐν ᾧ καὶ περὶ τῶν ὑπὸ Βαρδάνου τοῦ τυράννου καὶ παράφρονος κατὰ τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἕκτης συνόδου τετολημένων ἐμφέρεται, in: Mansi XII 189–196; neue Edition: ed. R. Riedinger, in: ACO II/2/2, 898–901.

al-Balādurī — *Al-Balādurī, Kitāb futūḥ al-buldān*, ed. M. J. de Goeje, Leiden 1866; engl. Übers.: *The Origins of the Islamic State being a translation from the Arabic accompanied with annotations, geographic and historic notes of the Kitāb futūḥ al-buldān of al-Imām abu-l 'Abbās Aḥmad ibn Jābir al-Balādhuri* by Ph. K. Hitti, Beirut 1966 (Reprinted from the original edition of 1916). (Zitiert wird ausschließlich nach der engl. Übers. von Hitti. Hinter der Seitenzahl bei Hitti wird — Hitti folgend — in eckigen Klammer die Seitenzahl bei de Goeje angegeben.)

al-Balādurī (Brooks) — *al-Balādurī*, Auszüge bei Brooks 1 und 3.

al-Balādurī (Vasiliev, Arabes I) — *al-Balādurī*, Auszüge bei Vasiliev, Arabes I, p. 269f.

Alcuin — *Alcuini sive Albini epistolae*, ed. E. Duemmler, in: MGH Epp. IV (= MGH Epp. Karolini Aevi II), Berlin 1895, 1–481.

Alekseenko, Novye nachodki pečatej — Alekseenko, *Novye nachodki pečatej predstavitelej gorodskogo upravlenija Chersona*, in: *Materialy po archeologii, istorii i etnografii Tavrii* 5, Simferopol 1996, p. 155–170.

Allen, Blue-Print — P. Allen, *Blue-Print for the Edition of Documenta ad vitam Maximi Confessoris spectantia*, in: *After Chalcedon. Studies in Theology and Church History, offered to Professor Albert van Roey for his Seventieth Birthday*, ed. by C. Laga, J. A. Munitiz and L. van Rompay, Leuven 1985 (*Orientalia Lovanensia Analecta* 18), 11–21.

Analecta Hymnica Graeca — *Analecta Hymnica Graeca e codicibus eruta Italiae inferioris I. Schirò consilio et ductu edita*, I–XIII, Rom 1960–1983.

Anastasius apocrisiarius, Ep. ad Theod. — *Anastasio apocrisarii Epistula ad Theodosium Gangrensem e cod. Vatic. gr. 1912*, ed. R. Devresse, *La lettre d'Anastase l'apocrisiaire sur la mort de S. Maxime le Confesseur et de ses compagnons d'exil*, in: *AnBoll* 73 (1955) 5–16 (griech. Text [BHG 1233d]: 10–16); (versio Latina Anastasio Bibliothecarii [BHL 5843] in: PG 90, 173–178 = PL 129, 659–680); neue Edition (1999) in: *Scripta (Allen–Neil)* 171–189 (griech. Text: 173–177; 185–189; lat. Text: 172–188).

Anastasius Bibliothecarius, Chronographia triperitita — *Anastasio Bibliothecarii Chronographia triperitita*, ed. C. de Boor, in: *Theophanes II* 31–346.

Anastasius Bibliothecarius, Epistula ad Gaudericum episcopum (BHL 2072) — Epistola Anastasii apostolicae sedis bibliothecarii ad Gaudericum episcopum, edd. E. Perels – G. Laehr, in: MGH Epp. VII (= MGH Epp. Karolini Aevi V), Berlin 1928, 436–438; auch in: Grivec–Tomšič 64–66.

Anastasius Sinaita, Viae dux — (Anastasios Sinaïtes.) Ὁδηγός, ed. K.-H. Uthemann, in: Anastasii Sinaitae Viae dux cuius editionem curavit K.-H. Uthemann, Turnhout–Leuven 1981 (CCSG 8), 1–320.

Andreas Cretensis, Encomium Patapii (BHG 1428) — Ἐγκώμιον δηλοῦν τοῦ μακαρίου Παταπίου τέλειον ἀπὸ φωνῆς Ἀνδρέου ἀρχιεπισκόπου Κρήτης, in: PG 97, 1233B–1253B.

Andreas Cretensis, Homilia in Nicolaum Myrensem (BHG 1362) — Ἀνδρέου ἐπισκόπου Κρήτης ἐγκώμιον εἰς τὸν ὄσιον πατέρα ἡμῶν Νικόλαον, in: Anrich, Nikolaos I 419–428.

Annales Baresnes — Annales Baresnes, ed. G. H. Pertz, in: MGH SS V, Hannover 1844 (Ndr. Stuttgart – New York 1963), 51–63 (Text: 51–56).

Annales Bertiniani — Annales Bertiniani, rec. G. Waitz, Hannover 1883 (MGH SS rer. Germ. in usum scholarum separatim editi V) (Annalium Bertinianorum pars I: 1–11; Annales Bertiniani auctore Prudentio: 11–54; Annales Bertiniani auctore Hincmaro: 55–154); Annales de Saint-Bertin, publiées pour la société de l'histoire de France (Série antérieure à 1789) par. F. Grat, J. Vielliard et S. Clémentzet avec une introduction et des notes par L. Levillain, Paris 1964 (Prudentii Annales: 17–84; Hincmari Annales: 84–251); ältere, nicht mehr zu benutzende Ausgabe: ed. G. H. Pertz, in: MGH SS I, Hannover 1826 (Ndr. Stuttgart – New York 1963), 419–515 (Pars prima: 423–429; Prudentii Annales: 429–454; Hincmari Annales: 455–515).

Annales Einhardi — Annales qui dicuntur Einhardi, in: Annales regni Francorum 3–115.

Annales Fuldenses — Annales Fuldenses sive Annales regni Francorum Orientalis ab Einhardo, Ruodolfo, Meginhardo Fuldensibus Seligenstadi, Fuldae, Mogontiaci conscripti cum Continuationibus Ratisbonensi et Althansibus, post editionem G. H. Pertzii recognovit F. Kurze. Accedunt Annales Fuldenses antiquissimi, Hannover 1891 (MGH SS rer. Germ. in usum scholarum separatim editi VII); ältere, nicht mehr maßgebliche Edition: ed. G. H. Pertz, in: MGH SS I, Hannover 1826 (Ndr. Stuttgart – New York 1963), 343–415.

Annales Guelferbytani — Annales Guelferbytani, ed. G. H. Pertz, in: MGH SS I, Hannover 1826 (Ndr. Stuttgart – New York 1963), 23–31. 40–46.

Annales Laubacenses — Annales Laubacenses, ed. G. H. Pertz, in: MGH SS I, Hannover 1826 (Ndr. Stuttgart – New York 1963), 7–13. 15. 52–55.

Annales Lauresham. — Annales Laureshamenses, ed. G. H. Pertz, in: MGH SS I, Hannover 1826 (Ndr. Stuttgart – New York 1963), 22–39.

Annales Laurissenses Minores — Annales Laurissenses Minores, ed. G. H. Pertz, in: MGH SS I, Hannover 1826 (Ndr. Stuttgart – New York 1963), 114–123.

Annales Lobienses — Annales Lobienses, ed. G. Waitz, in: MGH SS XIII, Hannover 1881 (Ndr. Stuttgart – New York 1963), 224–235.

Annales Maximiani — Annales Maximiani, ed. G. Waitz, in: MGH SS XIII, Hannover 1881 (Ndr. Stuttgart – New York 1963), 19–25.

Annales Mettenses — Annales Mettenses priores. Primum recognovit B. de Simson. Accedunt Addimenta Annalium Mettensium posteriorum, Hannover – Leipzig 1905 (MGH SS rer. Germ. in usum scholarum separatim editi X).

Annales Mosellani — Annales Mosellani, ed. I. M. Lappenberg, in: MGH SS XVI, ed. G. H. Pertz, Hannover 1859 (Ndr. Leipzig 1925), 491–499.

Annales Nordhumbrani — Annales Nordhumbrani, ed. R. Pauli, in: MGH SS XIII, Hannover 1881, 154–156.

Annales regni Francorum — Annales regni Francorum inde ab a. 741 usque ad a. 829, qui dicuntur Annales Laurissenses maiores et Einhardi. Post editionem G. H. Pertzii recognovit F. Kurze, Hannover 1895 (Ndr. 1950) (MGH SS rer. Germ. in usum scholarum separatim editi VI); ältere, nicht mehr maßgebliche Edition: ed. G. H. Pertz, in: MGH SS I, Hannover 1826 (Ndr. Stuttgart – New York 1963), 134–218.

Annales Sithienses — Annales Sithienses, in: MGH SS XIII 34–38.

Annales Xantenses — Annales Xantenses, in: Annales Xantenses et Vedastini, ed. B. de Simson, Hannover – Leipzig 1909 (MGH SS rer. Germ. in usum scholarum separatim editi XII), 1–39; ältere, nicht mehr zu benutzende Ausgabe: ed. G. H. Pertz, in: MGH SS II, Hannover 1829 (Ndr. Stuttgart – New York 1963), 219–235.

Anonymus, Lists (Downey) — G. Downey, The Tombs of the Byzantine Emperors at the Church of the Holy Apostles in Constantinople, in: JHS 79 (1959) 27–51 (darin Edition zweier anonymen Listen kaiserlicher Sarkophage in der Apostelkirche zu Konstantinopel: 37f. [List C]. 40–42 [List R]).

Anthologia Palatina — Anthologia Graeca, ed. H. Beckby, I–IV, 2. Aufl., München 1958–1965.

Antonij von Novgorod — Kniga palomnik. Skazanie mest Svjatych vo Caregrade Antonija archiepiskopa Novgorodskago v 1200 godu, ed. Chr. M. Loparev, St. Petersburg 1899 (PPSb 17,3 = 51); franz. Übers.: in: B. Khitrowo, Itinéraires russes en Orient, Genf 1889, 85–111; deutsche Übers., in: Itineraria rossica. Altrussische Reiseliteratur, hrsg. u. übers. von K. Müller, Leipzig 1986 [Reclams Universal-Bibliothek 1160], 100–124).

Arethas, Scripta minora — Arethae archiepiscopi Caesariensis scripta minora, rec. L. G. Westerink, I–II, Leipzig 1968. 1972.

Arethas von Kaisareia, Epitaphios auf Euthymios (BHG 652) — Arethas von Kaisareia, Ἐπιτάφιος εἰς Εὐθύμιον τὸν ἀγιώτατον πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, in: Arethas, Scripta minora I 82–93.

Banck, USSR Collections — A. Banck, *Byzantine Art in the Collections of the USSR*, Leningrad – Moskau 1965.

Bănescu, Colecție — N. Bănescu, O colecție de sigilii bizantine inedite, in: *Analele Academiei Romane, Memoriile Secțiunii Istorice, Seria III 20, Memoriile 5*, Bukarest 1938, 115–126.

Bar Hebraeus — E. A. W. Budge, *The chronography of Gregory Abû'l-Faraj 1225–1286, the Son of Aaron, the Hebrew physician commonly known as Bar Hebraeus being the first part of his political history of the world*, transl. from the Syriac with an historical introduction, apparatus, and an index accompanied by reproduction of the Syriac texts in the Bodleian Manuscript, I, London 1932 (Ndr. Amsterdam 1976). *Bar Hebraeus, Dyn.* — Des Gregorius Abulfaradsch kurze Geschichte der Dynastien oder Auszug (aus) der allgemeinen Weltgeschichte ..., aus dem Arabischen übers. (und) mit erläuternden ... Anm. (versehen) von G. L. Bauer, I, Leipzig 1783.

Bausenhart, Disputatio — G. Bausenhart, “In allem uns gleich außer der Sünde”. Studien zum Beitrag Maximus' des Bekenners zur altkirchlichen Christologie, mit einer kommentierten Übersetzung der “disputatio cum Pyrrho”, Tübingen 1990 (Tübinger Studien zur Theologie und Philosophie 5).

Beda — Bedae Chronica Maiora ad a. DCCXXV et Bedae Chronica Minora ad a. DCCIII, ed. Th. Mommsen, in: *MGH AA XIII: Chronica Minora III*, Berlin 1898 (Ndr. Berlin 1961), 223–327.

Berger, Leontios Presbyteros — A. Berger, *Leontios Presbyteros von Rom, Das Leben des heiligen Gregorios von Agrigent. Kritische Ausgabe, Übersetzung und Kommentar*, Berlin 1995 (BBA 60) (griech. Text von BHG 707: 143–272; deutsche Übers.: 273–338).

Beševliev, Pàrvobàlgarski nadpisi — V. Beševliev, *Pàrvobàlgarski nadpisi*, Sofia 1979.

Beševliev, Prot. Inschriften — Die protobulgarischen Inschriften, hrsg. von V. Beševliev, Berlin 1963 (BBA 23).

Beševliev, Spätgriechische und spätlateinische Inschriften — Spätgriechische und spätlateinische Inschriften aus Bulgarien, hrsg. von V. Beševliev, Berlin 1964 (BBA 30).

Blanchet — A. Blanchet, *Collection sigillographique de M. M. G. Schlumberger et A. Blanchet*, Paris 1914.

Bonifatius, Epp. — *Epistolae Bonifatii et Lulli*, ed. E. Duemmler, in: *MGH Epp. III* (= *Epp. Merovingici et Karolini Aevi I*), Berlin 1892 (Ndr. München 1978) 215–433; neuere Edition: *Die Briefe des heiligen Bonifatius und Lullus*, hrsg. v. M. Tangl, Berlin 1916 (Ndr. München 1989) (*MGH Epp. selectae I*).

Borsari (RSI 62) — S. Borsari, *L'amministrazione del tema di Sicila*, in: *RSI 62* (1954) 133–158. (Siegel p. 156–158 nach Nrr. zitiert.)

Braunlin–Nesbitt — M. Braunlin – J. Nesbitt, *Selections from a Private Collection of Byzantinae Bullae*, in: *Byz 68* (1998) 157–182.

Brooks 1. 2. 3. — E. W. Brooks, 1. The Arabs in Asia Minor (641–750), from Arabic Sources, in: JHS 18 (1898) 182–202 (= Brooks 1); 2. The Campaign of 716–718, from Arabic Sources, in: JHS 19 (1899) 29–31 (= Brooks 2); 3. Byzantines and Arabs in the Time of the Early Abbasids, in: EHR 15 (1900) 728–747 (= Brooks 3).

Brooks, Egypt — E. W. Brooks, The relations between the empire and Egypt from a new Arabic source, in: BZ 22 (1913) 381–391.

Caetani, Annali — Annali dell'Islām, compilati da L. Caetani, vol. I-X, Milano 1905–1926 (Ndr. Hildesheim – New York 1972).

Caletani, Vitae SS. Siculorum — Vitae sanctorum Siculorum ex antiquis Graecis Latinisque Monumentis ... collectae aut scriptae ... a. R. P. Octavio Caletano ... opus postumum ... cui perficiendo operam contulit R. P. Petrus Salernus, I-II, Palermo 1657.

Calendrier palestino-géorgien — G. Garitte, Le calendrier palestino-géorgien du Sinaïticus 34 (Xe s.), édité, traduit et commenté, Brüssel 1958 (Subs. hag. 30).

Canova, Iscrizioni — Reginetta Canova, Iscrizioni e monumenti protocristiani del paese di Moab, Città del Vaticano 1954 (Sussidi allo studio delle antichità cristiane 4).

Castrizio, 8 sigilli — D. Castrizio, 8 sigilli bizantini inediti da Messina e da Enna, in: Quaderni dell'Istituto di Archeologia della Facoltà di Lettere e Filosofia della Università di Messina 5 (1990) 91–94.

Catal. episc. Neapol. — Catalogus episcoporum Neapolitanorum I, ed. G. Waitz, in: MGH SS rer. Lang. 436–439 (Appendix zu: Gesta episcoporum Neapolitanorum).

Catal. patriarch. (Fischer) — F. Fischer, De Patriarcharum Constantinopolitanorum catalogis et de chronologia octo primorum patriarcharum. Accedunt eiusmodi catalogi duo adhuc non editi, in: Commentationes philologiae Jenenses, edd. Seminarii philologorum Ienenses professores, III, Leipzig 1884, 263–333 (Text: 282–294).

Catalogue, Byzantine Coins II/2 — Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, II: Phokas to Theodosius III, 602–717, ed. Ph. Grierson, Part II: Heraclius Constantine to Theodosius III (641–717), Washington, D.C., 1968 (Ndr. 1993).

Catalogue, Byzantine Coins III/1 — Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, III: Leo III to Nicephorus III, 617–1081, ed. Ph. Grierson, Part I: Leo III to Michael III (717–867), Washington, D.C., 1973 (Ndr. 1993).

Catalogue I — Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art, I: Italy, North of the Balkans, North of the Black Sea, ed. by J. Nesbitt and N. Oikonomides, Washington, D. C. 1991.

Catalogue II — Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art, II: South of the Balkans, the Islands, South of Asia Minor, ed. by J. Nesbitt and N. Oikonomides, Washing-

ton, D. C. 1994.

Catalogue III — Catalogue of Byzantine Seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum of Art, III: West, Northwest, and Central Asia Minor and the Orient, ed. by J. Nesbitt and N. Oikonomides, Washington, D. C. 1996.

CCAG — Catalogus Codicum Astrologorum Graecorum, Vol. I–XII, Brüssel 1898–1953.

CCSG — Corpus Christianorum, Series graeca.

CCSL — Corpus Christianorum, Series latina.

Christ–Paranikas — W. Christ – M. Paranikas, Anthologia graeca carminum christianorum, Leipzig 1871 (Ndr. Hildesheim 1963).

Chron. Cambridge — Chronique de Cambridge, ed. A. A. Vasiliev, in: Vasiliev, Arabes I 344–346; II 2, 99–106; = Kleinchroniken I 45, p. 331–340.

Chron. Mar. — Chronicon Maroniticum, edidit E.-W. Brooks, interpretatus est I.-B. Chabot, in: Chronica minora II, Louvain 1955 (CSCO, vol. 4, Scriptorum Syri 4), 36–55; engl. Übers. in: Palmer, Chronicles 29–35.

Chron. Moissiacense — Chronicon Moissiacense, ed. H. Pertz, in: MGH SS I, Hannover 1826 (Ndr. Stuttgart – New York 1963), 280–313.

Chronicon Altinate — Chronicon Altinate et Chronicon Gradense, ed. R. Cessi, in: Origo civitatum Italiae seu Venetiarum, Istituto Storico Italiano, Rom 1933 (Fonti per la storia d'Italia 73).

Chronicon Brux. — Chronicon Bruxellense, ed. F. Cumont, Anecdota Bruxellensia, I: Chroniques byzantines du manuscrit 11376, Gent 1894, 13–36.

Chronicon Salernitanum — U. Westerbergh, Chronicon Salernitanum. A critical edition, Lund 1956 (Studia Latina Stockholmiensia III).

Chronicon Universale — Chronicon Universale, ed. G. Waitz, in: MGH SS XIII, Hannover 1881, 4–19 (Continuatio: Annales Maximiani, ibidem 19–25).

Chronicon Vulturnense — Chronicon Vulturnense del Monaco Giovanni, a cura di V. Federici, I–III, Rom 1925. 1938. 1940 (Fonti per la Storia d'Italia 58–60).

Chronik v. 1234 — I: Chronicon anonymum ad annum Christi 1234 pertinens, interpretatus est I.-B. Chabot, Louvain 1937 (Ndr. Louvain 1965) (CSCO, vol. 109, Scriptorum Syri 56), 17–266 (= cap. 1–186); II: Anonymi auctoris Chronicon ad annum Christi 1234 pertinens, traduit par A. Abouna, introduction, notes et index par J.-M. Fiey, Louvain 1974 (CSCO, vol. 354, Scriptorum Syri 154), 1–181 (= cap. 187ff.).

Chronik v. 813 — Fragmenta chronici anonymi auctoris ad annum domini 813 pertinentia, interpretatus est E.-W. Brooks, in: *Chronica Minora III*, Louvain 1907 (Ndr. Louvain 1960) (CSCO, vol. 6, *Scriptores Syri* 6), 183–196.

Chronik v. 819 — *Chronicon anonymum ad A. D. 819*, in: *Chronicon anonymum ad annum Christi 1234 pertinens, I*, interpretatus est I.-B. Chabot, Louvain 1937 (Ndr. Louvain 1965) (CSCO, vol. 109, *Scriptores Syri* 56), 1–16.

Chronik v. 846 — *Chronicon ad annum Domini 846 pertinens*, interpretatus est I.-B. Chabot, in: *Chronica minora II*, Louvain 1955 (CSCO, vol. 4, *Scriptores Syri* 4), 123–180; E. W. Brooks, *A Syriac Chronicle of the year 846*, in: *ZDMG* 51 (1897) 569–588.

Chronik v. Monembasia — *Cronaca di Monemvasia*, introduzione, testo critico e note a cura di I. Dujjev, Palermo 1976 (Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neoellenici, *Testi e monumenti*, Testi 12). CIG — *Corpus Inscriptionum Graecarum*, begonnen von A. Boeckh, fortgesetzt von J. Franz, E. Curtius und A. Kirchhoff, Berlin 1825–1877.

CIG IV — *Corpus Inscriptionum Graecarum, IV, Pars XL: Inscriptiones christianae*, edd. E. Curtius et A. Kirchhoff, Berlin 1877.

Cod. Car. — *Codex Carolinus*, ed. W. Gundlach, in: *MGH Epp. III (= MGH Epp. Karolini Aevi I)*, Berlin 1892, 469–657.

Codex diplomaticus Cajetanus I — *Codex diplomaticus Cajetanus*, editus cura et studio monachorum S. Benedicti archicoenobii Montis Casini, I, Montecassino 1887 (*Tabularium Casinense I*).

Comm. de casis Dei — *Commemoratorium de casis Dei*, in: Tobler–Molinier 301–305; engl. Zusammenfassung, in: John Wilkinson, *Jerusalem Pilgrims Before the Crusades*, Jerusalem 1977, 137f. Borgolte (1976), *Gesandtenaustausch* 15 Anm. 71: "Eine kritische Edition ... wird im Kreis um K[arl] Schmid vorbereitet."

Commemoratio — Theodorus Spudaeus, *Commemoratio eorum quae saeviter ... acta sunt a veritatis adversariis in ... Martinum papam Romae ...* (versio Latina Anastasii Bibliothecarii), in: *PL* 129, 591–604. *Constantinus Acropolita, Sermo in Ioannem Damascenum* (BHG 885) — Τοῦ σοφωτάτου κύρου Κωνσταντίνου λογοθέτου Ἀκροπολίτου λόγος εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν, in: *PG* 140, 812–885.

Continuatio Byz.-Arab. — *Continuatio Byzantina-Arabica a. DCCXLI*, ed. Th. Mommsen, in: *MGH AA XI 2*, Berlin 1894 (Ndr. München 1981), 323–359 (Text: 333–359).

Continuatio Hispana — *Continuatio Isidoriana Hispana a. DCCLIV*, ed. Th. Mommsen, in: *MGH AA XI 2*, Berlin 1894 (Ndr. München 1981), 323–368 (Text: 334–368).

Contra Constantinopolitanos — Κατὰ Κωνσταντινοπολιτῶν ὑπὲρ τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Μαξίμου, σηλιτευτικὸν ὑπὸ τινος μοναχοῦ, ἐκ δριμύξεως καρδίας συγγραφέν, in: *Scripta* (Allen–Neil) 230–232 (alte Edition in: *PG* 90, 201D–205A)

Conversio Bagoariorum et Carantanorum — M. Kos, *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, Ljubljana 1936 (*Razprave znanstvenega društva v Ljubljani* 11, Historični odsek 3) (Text: 126–140); (ältere Edition: ed. G. H. Pertz, in: *MGH, SS XI*, Hannover 1854 [Ndr. Stuttgart – New York 1963], 1–17 [Text: 4–15]).

Council in Trullo — *The Council in Trullo revisited*, ed. by G. Nedungatt, M. Featherstone, Rom 1995 (*Kanonika* 6).

CPG — M. Geerard, *Clavis patrum Graecorum I–V*, Turnhout 1983–1987; *Supplementum*, cura et studio M. Geerard et J. Noret, Turnhout 1998.

DAI, Comm. — Constantine Porphyrogenitus, *De administrando imperio*, II: *Commentary*, by F. Dvornik, R. J. H. Jenkins, B. Lewis, Gy. Moravcsik, D. Obolensky and S. Runciman, ed. by R. J. H. Jenkins, London 1962.

Dalmis, in: Studia Patristica 17/1 — I.-H. Dalmis, *La Vie de Saint Maxime le Confesseur reconsidérée?* in: *Studia Patristica 17/1*, ed. by E. A. Livingstone, Kalamazoo etc. 1982, 16–30.

Dandolo, Chron. Venet. — *Andreae Danduli Ducis Venetiarum Chronica per extensum descripta* aa. 46–1280 d. C., a cura di E. Pastorello, Bologna 1938–1959 (Ndr. Torino 1966) (*RRIS XII*, 1.)

Daniel Igumen, Choždenie (Khitrowo) — *Vie et pèlerinage de Daniel, hégoumène russe. 1106–1107*, in: B. Khitrowo, *Itinéraires russes en Orient*, Genf 1889, 3–83; deutsche Übersetzung in: *Itineraria rossica. Altrussische Reiseliteratur*, hrsg. u. übers. von K. Müller, Leipzig 1986 (*Reclams Universal-Bibliothek* 1160), 34–99.

Davis, Liber pont. I. II — I: *The Book of Pontiffs (Liber Pontificalis)*, translated with an introduction by R. Davis, Liverpool 1989 (bis zu Papst Constantinus I.); II: *The Lives of the Eighth-Century Popes (Liber Pontificalis)*, translated with an introduction and commentary by R. Davis, Liverpool 1992.

De expugnatione montis Sina (BHG 1318s) — *De expugnatione montis Sina*, ed. F. Nau, *Le texte grec des récits du moine Anastase sur les saints pères du Sinaï, Appendice: Occupation du Sinaï par les Arabes*, in: *OC 2* (1902) 87–89.

De Petro scholario (BHG 1359) — *Thauma de Petro scholario*, in: *Anrich, Nikolaos I 174–182*.

De Schismate — *De sanctis patriarchis Tarasio et Nicephoro: Περὶ Ταρασίου καὶ Νικηφόρου τῶν ἐν ἀγίοις πατριαρχῶν*, in: *PG 99*, 1849B–1854D.

De templo B. M. V. τῆς Πηγῆς et miraculis (BHG 1072) — *Διήγησις περὶ τῆς συστάσεως τῶν ἐν τῇ Πηγῇ τῆς Θεοτόκου ναῶν καὶ περὶ τῶν ἐν αὐτοῖς γενομένων θαυμάτων*, in: *AASS Nov. III 878–889*.

Devreesse, La lettre d'Anastase — R. Devreesse, *La lettre d'Anastase l'apocrisiaire sur la mort de S. Maxime le Confesseur et de ses compagnons d'exil*, in: *AnBoll 73* (1955) 5–16.

Devreesse, La vie de S. Maxime — R. Devreesse, *La vie de S. Maxime le Confesseur et ses recensions*, in:

AnBoll 46 (1928) 5–49.

Diegemata psychophele (BHG 1448q) — Ἀναστασίου μοναχοῦ καὶ ταπεινοῦ ἐλαχίστου διηγήματα ψυχοφελῆ καὶ στηρικτικὰ γενόμενα ἐν διαφόροις τόποις, ἐπὶ τῶν ἡμετέρων χρόνων, ed. F. Nau, in: OC 3 (1903) 56–90 (Text: 61–77); cf. auch P. Canart, Une nouvelle anthologie monastique: le Vaticanus Graecus 2592, in: Le Muséon 75 (1962) 109–129, bes. 126–128.

Doctrina Jacobi — Doctrina Jacobi nuper baptizati, edd. V. Déroche – G. Dagron, Juifs et Chrétiens dans l'Orient du VIIe siècle, in: TM 11 (1991) 17–273 (V. Déroche über die handschriftliche Überlieferung: 47–68; Text der Doctrina Jacobi und franz. Übers. von V. Déroche: 70–219; Kommentar von G. Dagron: 230–273).

Dorigo — W. Dorigo, Bolle plumbee bizantine nella Venezia esarcale, in: Studi in memoria di Giuseppe Bovini, I, Ravenna 1989 (Biblioteca di “Felix Ravenna” 6), 223–235. (Zitiert nach Nrr.)

Dunn, Seals — A. W. Dunn, A Handlist of the Byzantine Lead Seals and Tokens (and of Western and Islamic Seals) in the Barber Institute of Fine Arts (University of Birmingham), Birmingham 1983. (Zitiert nach Nrr.)

Ebersolt, Musées — J. Ebersolt, Musées Impériaux Ottomans. Catalogues des sceaux byzantins, Paris 1922. (Zitierung nach Nrr.)

Ebersolt, Sceaux — J. Ebersolt, Sceaux byzantins du Musée de Constantinople, in: RN IV 18 (1914) 207–243. 377–409. (Zitierung nach Nrr.)

Ecloga — Ecloga. Das Gesetzbuch Leons III. und Konstantinos' V., hrsg. von L. Burgmann, Frankfurt a. M. 1983 (Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte 10).

Eid, La Lettre du calife Hârûn Al-Rašid — H. Eid, Lettre du calife Hârûn Al-Rašid à l'empereur Constantin VI, texte présenté, commenté et traduit par H. Eid, préface de G. Troupeau, Paris 1992 (Études Chrétiennes Arabes).

Einhard, Vita Karoli — Einhardi Vita Karoli Magni, post G. H. Pertz rec. G. Waitz, editio sexta, curavit O. Holder-Egger, Hannover 1911 (Ndr. 1965) (MGH SS rer. Germ. in usum scholarum separatim editi XXV), 1–41.

Elias Nis. — Elias Nisibenus, trad. F. Baethgen, Fragmente syrischer und arabischer Historiker, Leipzig 1884 (Abh. für die Kunde d. Morgenlandes 8,3), 108–154 (dt. Übers.); Eliae Metropolitae Nisibeni Opus Chronologicum, interpretatus est E. W. Brooks, Louvain 1910 (CSCO, vol. 63, Scriptorum Syri 23).

Encomium Andreae Hierosol. (BHG 114b) — Ἐγκώμιον εἰς τὸν ὄσιον πατέρα ἡμῶν Ἀνδρέαν ἀρχιεπίσκοπον τῆς Κρητῶν νήσου, ed. Th. E. Detorakes, Ἀνέκδοτον ἐγκώμιον εἰς Ἀνδρέαν Κρήτης, in: EEBS 37 (1969–1970) 83–96 (Text: 88–94).

Encomium Andreae Hierosol. (BHG 114c) — Τοῦ τιμιωτάτου ἐν μοναχοῖς Ἰωσήφ τοῦ Καλοθέτου λό-

γος εἰς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν ἀρχιεπίσκοπον Κρήτης Ἀνδρέαν τὸν Ἱεροσολυμίτην, ed. Δ. Γ. Τσαμ-
μης, Ἰωσήφ τοῦ Καλοθέτου συγγράμματα, Thessaloniki 1980, 435–451.

Encomium Antonii Cauleae (BHG 139) — Νικηφόρου τοῦ μακαριωτάτου φιλοσόφου καὶ ῥήτορος
Ἐπιτάφιος ἦτοι βίος ἐγκωμῶν συμπλεγμένος, εἰς τὸν μέγαν ἐν ἀρχιερεῦσιν θεοῦ καὶ θαυμαστὸν ἐν
πατριάρχαις Ἀντώνιον, ed. P. L. M. Leone, L'Encomium in Patriarcham Antonium II Cauleam del fi-
losofo e retore Niceforo, in: Orpheus N. S. 10 (1989) 404–429 (Text: 412–429).

Encomium Demetrii (BHG 534) — Πλωτίνου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης ἐγκώμιον εἰς τὸν πα-
νένδοξον τοῦ Χριστοῦ μάρτυρα Δημήτριον, in: Joannou, Mnemeia 40–53.

Encomium Euphrosynae iun. (BHG 627b) — Encomium Euphrosynae iunioris auctore Constantino
acropolita e codice Ambrosiano H 81 sup., ed. F. Halkin, Éloge de Ste Euphrosyne la Jeune par Constan-
tin Acropolite, in: Byz 57 (1987) 56–65.

Encomium Georgii (BHG 684d) — Θεοδώρου κνέστορος ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον μεγαλομάρτυρα
Γεώργιον, ed. K. Krumbacher, Der heilige Georg in der griechischen Überlieferung, München 1911
(Abh. d. königl. bayer. Akad. d. Wiss., philos.-philol. u. hist. Kl. 25,3), 81–83.

Encomium Ignatii (BHG 818) — Ἀπὸ τοῦ ἐγκωμίου τοῦ εἰς τὸν ἅγιον Ἰγνάτιον τὸν γεγονότα πα-
τριάρχην Κωνσταντινουπόλεως συντεθέντος παρὰ Μιχαὴλ μοναχοῦ πρεσβυτέρου καὶ συγκέλλου,
in: Mansi XVI 292A–293E.

Encomium Soteridis (BHG 1642) — Παμφίλου πτωχοῦ μοναχοῦ, πρεσβυτέρου Ἀγιοπόλεως τεταγ-
μένου, δούλου τῆς ἁγίας Χριστοῦ του Θεοῦ ἡμῶν Ἀναστάσεως ἐγκώμιον εἰς τὴν ἁγίαν Σωτερίδα, ed.
P. Franchi de' Cavalieri, Hagiographica, Rom 1908 (Studi e testi 19), 113–120.

Encomium Theodoraе Thess. (BHG 1740) — Τοῦ εὐτελοῦς διακόνου καὶ χαρτοφύλακος Θεσσαλο-
νίκης Ἰωάννου τοῦ Σταυρακίου λόγος εἰς τὸν βίον καὶ τὰ θαύματα τῆς ὁσίας καὶ μυροβλύτιδος Θεοδ-
ώρας τῆς ἐν Θεσσαλονίκη, in: Kurtz, Theodora von Thessalonike 50–70.

Encomium Theodoraе Thess. (BHG 1741) — Ἐγκώμιον εἰς τὴν ὁσίαν μητέρα ἡμῶν καὶ μυροβλύτιδα
Θεοδώραν, in: AASS Apr. I, XLVII–L (= PG 150, 753–772).

Encomium Theodosiae (BHG 1774) — Encomium S. Theodosiae virginis martyris Constantinopolita-
nae Auctore Constantino Acropolita, magno Logotheta, in: AASS Maii VII 67–82; = Sermo magni logo-
thetae domini Constantini Acropolitae sermo in sanctam martyrem Theodosiam: Τοῦ σοφωτάτου
μεγάλου λογοθέτου κύρου Κωνσταντίνου τοῦ Ἀκροπολίτου λόγος εἰς τὴν ἁγίαν ὀσιομάρτυρα Θεο-
δοσίαν, in: PG 140, 893–936.

Encomium Therapontis (BHG 1798) — Ἐγκώμιον εἰς τὰ θαύματα τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Θερά-
ποντος, ed. L. Deubner, De incubatione capita quattuor, Leipzig 1900, 120–134.

Ep. Asotii — Epistula Asotii: Ἀπόκρισις πρὸς τὴν ἐπιστολὴν Φωτίου, γραφεῖσα ὑπὸ Ἰσαὰκ τοῦ τῶν
Ἀρμενίων κατηγητοῦ ἢ βαρδαμπέτου, κατ' ἐντολὴν Ἀσσὸτ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μεγάλης Ἀρμενίας, ed.
A. Papadopoulos-Kerameus, in: Φωτίου τοῦ ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τὸ περὶ

τοῦ τάφου τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπόμνημα καὶ ἄλλα τινὰ πονήματα τοῦ αὐτοῦ, in: PPSb 11 (1892) 214–226 (Titel griech., Text armen.); dt. Übersetzung: A. Finck – E. Gjandscherzian, in: Zeitschrift für armenische Philologie 2 (1903) 1–12.

Epistula ad Theophilum (BHG 1387) — Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν βασιλέα Θεόφιλον περὶ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων, ed. H. Gauer, in: Gauer, Texte 73–129; edd. J. A. Munitiz et al., in: The Letter of the Three Patriarchs 141–205.

Epistula Lazari — J. Raasted, A Byzantine Letter in Sankt Gallen and Lazarus the Painter, in: CIMAGL 37 (1981) 124–137 (Text: 126).

Epistula synodica ad Theophilum imp. (BHG 1386) — Ἐπιστολὴ τῶν ἁγιωτάτων πατριαρχῶν Χριστοφόρου Ἀλεξανδρείας, Ἰὼβ Ἀντιοχείας, Βασιλείου Ἱεροσολύμων πρὸς τὸν βασιλέα Θεόφιλον Κωνσταντινουπόλεως ..., ed. H. Gauer, in: Gauer, Texte 1–70; edd. J. A. Munitiz et al., in: The Letter of the Three Patriarchs 1–79.

Epitaphium Grimualdi — Epitaphium Grimualdi, ed. E. Duemmler, in: MGH Poetae I, Berlin 1881, 430f.

Erchempert, Hist. Lang. — Erchemperti Historia Langobardorum Beneventanorum, post G. H. Pertz iterum edidit G. Waitz, in: MGH SS rer. Lang. 234–64.

Euodios (BHG 1214, Euthymiades) — Μαρτύριον τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα δύο τοῦ Χριστοῦ μαρτύρων συγγραφὴν ὑπὸ Εὐωδίου μοναχοῦ, in: Εὐωδίου μοναχοῦ Οἱ σαρανταδύο μάρτυρες τοῦ Ἀμορίου. Εἰσαγωγὴ μετὰ φρασηῶν σχόλια Σ. Εὐθυμιάδη, Nea Smyrne 1989 (Ἀγιολογικὴ βιβλιοθήκη, 2) (Text: 18–76; es handelt sich nicht um eine neue Edition des Textes, sondern um einen Nachdruck der Ausgabe von V. Vasil'evskij – P. Nikitin, Skazanija o 42 Amorijskich mučenikach i cerkovnaja služba im izdali V. Vasil'evskij i P. Nikitin, in: Mém. Acad. Imp. Pétersbourg, VIIIe sér., cl. hist.-phil. 7,2 [1905] 61–78).

Eustathius Thess., Exegesis — Sanctissimi Eustathii metropolitae Thessalonicensis prooemium in interpretatione iambici carminis Cujus proemii in fine legitur acrostichis huc spectans: Τοῦ ἁγιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Εὐσταθίου προοίμιον εἰς τὸν ἐξηγηθησόμενον ἰαμβικὸν κανόνα Οὗ Προοιμίου πρὸς τὸ τέλει κεῖται καὶ ἡ κατ' ἐκεῖνον ἀκροστιχίς, in: PG 136, 503–754.

Eutyech. Alex. — Eutychiei Patriarchae Alexandrini Annales, in: PG 111, 907–1156 (lateinische Übersetzung des arab. Originals); ital. Übers. von B. Pirone: Eutichio, Patriarca di Alessandria (877-940), Gli Annali, Introduzione, traduzione e note a cura di B. Pirone, Jerusalem – Kairo 1987 (Studia Orientalia Christiana, Analecta 1) (Zitiert nach der lat. bzw. ital. Übersetzung). Ältere, aber nicht vollständig erhaltene Redaktion: Das Annalenwerk des Eutychos von Alexandrien. Ausgewählte Geschichten und Legenden kompiliert von Sa'id ibn Baṭṭāq um 935 A. D., herausgegeben von Michael Breydy, Louvain 1985 (CSSO 471, Scriptorum Arabici 44); Das Annalenwerk des Eutychos von Alexandrien. Ausgewählte Geschichten und Legenden kompiliert von Sa'id ibn Baṭṭāq um 935 A. D., übersetzt von Michael Breydy, Louvain 1985 (CSSO 472, Scriptorum Arabici 45). (zitiert nach der dt. Übers.)

Excerptum de Karentanis — Excerptum de Karentanis, ed. M. Kos, in: Conversio Bagoariorum et Carantanorum 140,13–35.

Ficoroni, Piombi — F. Ficoroni, *De plumbeis Antiquorum numismatibus tam sacris quam profanis dissertatio*, Rom 1750.

Florio Bustrone, Chronique de l' île de Chypre — Florio Bustrone, *Chronique de l'île de Chypre*, ed. R. de Mas Latrie, Paris 1884 (uns nicht zugänglich, benutzt nach N. Cappuyns, *Le Synodicon de Chypre au XIIe siècle*, in: *Byz 10* [1935] 489–504, bes. 494–498).

Fredegar./Fredegar. cont. — *Chronicarum quae dicuntur Fredegarii Scholastici libri IV ab origine mundi – 642 (658)*, ed. B. Krusch, in: *MGH SS rer. Mer. II*, Hannover 1888 (Ndr. [= Ed. nova] Hannover 1956), 1–168; *Continuationes –768*, *ibid.* 168–193.

Gauderich, Vita Constantini cum translatione Clementis (BHL 2073) — Gauderich, *Vita Constantini cum translatione Clementis (BHL 2073)*, in: *Legenda italica*, in: *Grivec –Tomšič 59–64*; auch in: *Magnae Moraviae Fontes historici II* 122–132.

Gauer, Texte — H. Gauer, *Texte zum byzantinischen Bilderstreit. Der Synodalbrief der drei Patriarchen des Ostens von 836 und seine Verwandlung in sieben Jahrhunderten*, Frankfurt a. M. u. a. 1994 (*Studien und Texte zur Byzantinistik 1*).

Gelzer, Ungedruckte — H. Gelzer, *Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum. Ein Beitrag zur byzantinischen Kirchen- und Verwaltungsgeschichte*, München 1901 (Abh. d. I. [=philos.-philol.] Cl. d. königl. Bayer. Akad. d. Wiss., 21. Bd., 3. Abt.), 529–641.

Genesios — *Iosephi Genesii regum libri quattuor rec. A. Lesmueller-Werner et I. Thurn*, Berlin 1978 (CFHB XIV, Series Berolinensis).

Georg. mon. — *Georgii Monachi Chronicon*, ed. C. de Boor, editionem anni MCMIV correctiorem curavit P. Wirth, II, Stuttgart 1978.

Georg. mon. cont. (Bonn) — Γεωργίου τοῦ μονάχοῦ βίοι τῶν νέων βασιλέων (Γεωργιῦς Μοναχῆς ἰστορικὸς), in: *Theoph. cont.* 761–924.

Georg. mon. cont. (Istrin) — *Prodlženie chroniki Georgija Amartola po Vatikanskomu spisku No 153*, in: V. M. Istrin, *Knigy vremennyja i obraznyja Georgija Mnicha. Chronika Georgija Amartola v drevnem slavjanorusskom perevode. Tekst, izsledovanie i slovar, II*, Petrograd 1922 (Ndr. München 1972), 1–65.

Georg. mon. cont. (Muralt) — *Chronicon breve quod e diversis annalium scriptoribus et expositoribus decerpsit concinnavitque Georgius Monachus cognomento Hamartolus: Χρονικὸν σύντομον ἐκ διαφόρων χρονογράφων τε καὶ ἐξηγητῶν συλλεγὲν καὶ συντεθὲν ὑπὸ Γεωργίου ἀμαρτωλοῦ μοναχοῦ, ... Graece ed. E. de Muralto. Editio Parisiensis juxta editionem principem, adjecta Latina interpretatione ... J.-P. Migne*, in: *PG 110*, 980–1195.

Georg. mon. sl. — V. M. Istrin, *Knigy vremennyja i obraznyja Georgija Mnicha. Chronika Georgija Amartola v drevnem slavjanorusskom perevode. Tekst, izsledovanie i slovar, I*, Petrograd 1920 (Ndr. München 1972), 27–503.

Georgios Chartophylax, Encomium Nicolai (BHG 1364b) — Γεωργίου διακόνου καὶ χαρτοφύλακος τῆς ἀγίας μεγάλης ἐκκλησίας Κ.πόλεως ἐγκώμιον εἰς τὸν ὄσιον πατέρα ἡμῶν Νικόλαον, in: Anrich, Nikolaos I 92–96 (Exzerpt: Praxis de stratelatis), cf. Anrich, Nikolaos II 162 (u. a.: Titel in Cod. Ambros. Gr. D 92 sup. [s. XI]).

Germanos, De vitae termino — Τοῦ ἀγιωτάτου καὶ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Γερμανοῦ πρὸς Μαρίνον ὑπάτον καὶ ἀντιγραφέα περὶ ὄρων ζωῆς, in: Germanos On Predestined Terms of Life. Greek Text and English Translation by Ch. Garton – L. G. Westerink, Buffalo 1979 (Arethusa monographs 7) (Text: 2–66).

Germanos Patriarches, De haeresibus et synodis — Τοῦ ἐν ἀγίοις Γερμανοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου πρὸς Ἄνθιμον διάκονον λόγος διηγηματικὸς περὶ τῶν ἀγίων συνόδων καὶ τῶν κατὰ καιροὺς ἀνέκαθεν τῷ ἀποστολικῷ κηρύγματι ἀναφυσισῶν αἰρέσεων, in: PG 98, 39–88B.

Gesta episc. Neapol. — Gesta episcoporum Neapolitanorum I, ed. G. Waitz, in: MGH, SS rer. Lang. 402–424 (Kap. 1–40); 424–435 (Kap. 41–65: Gestorum pars altera auctore Iohanne diacono).

Gesta Hludowici — Thegan, Die Taten Kaiser Ludwigs, hrsg. u. übers. v. E. Tremp, Hannover 1995 (MGH SS rer. Germ. in usum scholarum separatim editi 44), 167–278.

Ghewond = Lewond — Histoire des guerres et des conquêtes des Arabes en Arménie, par l'éminent Ghéwond, vardabed arménien, écrivain du huitième siècle, trad. par G. V. Chahnazarian, Paris 1856; History of Lewond, The Eminent Vardapet of the Armenians, Translation, Introduction and Commentary by Z. Arzoumanian, Wynnewood, Pennsylvania 1982; engl. Teilübersetzung in: The Early Christian-Muslim Dialogue. A Collection of Documents from the First Three Islamic Centuries (632–900 A. D.), Translations with Commentary, ed. by N. A. Newman, Hatfield, Pennsylvania 1993, 47–132. (Zitiert nach Chahnazarian und Arzoumanian.)

GIBI — Grăcki izvori za bālgarskata istorija. Fontes Graeci historiae Bulgaricae, II–VI, Sofia 1958–1965 (Izvori za bālgarskata istorija. Fontes historiae Bulgaricae III. VI. VIII. IX. XI).

Glykas — Michaelis Glycae Annales, rec. I. Bekkerus, Bonn 1836.

Grabar, Iconoclasm — A. Grabar, L'Iconoclasm byzantin. Dossier archéologique, Paris 1957.

Graffiti (Orlandos–Branuses) — Τὰ χαράγματα τοῦ Παρθενῶνος ἤτοι ἐπιγραφαὶ χαραχθεῖσαι ἐπὶ τῶν κιόνων τοῦ Παρθενῶνος κατὰ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς καὶ βυζαντινοὺς χρόνους ὑπὸ Α. Κ. Ὀρλάνδου τῆ συνεργασίᾳ L. Branoussh, Athen 1973 (Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Κέντρον Ἐρεύνης τοῦ Μεσαιωνικοῦ καὶ Νέου Ἑλληνισμοῦ) (Les Graffiti du Parthénon. Inscriptions gravées sur les colonnes du Parthénon à l'époque paléochrétienne et byzantine par A. C. Orlandos avec la collaboration de L. Vranoussis, Athènes 1973 [Académie d'Athènes. Centre de Recherches Médiévales et Néo-Helléniques]). (Zitiert nach Nrr. und pp.)

Gray Birch — W. de Gray Birch, Catalogue of Seals in the Department of Manuscripts in the British Museum, V, London 1898, 1–106: Byz. Empire. (Zitierung nach Nrr.)

Grierson, Coins — Ph. Grierson, *Byzantine Coins*, London – Berkeley – Los Angeles 1982.

Guilland, Patrices — R. Guilland, *Les Patrices*, in: *Εἰς μνήμην Κ. Ἀμάντου*, Athen 1960, 11–24 (= Guilland, *Recherches* II 162–169).

Hahn, Moneta — W. Hahn, *Moneta Imperii Byzantini*, 3. Teil, Von Heraclius bis Leo III. / Alleinregierung (610–720), Wien 1981 (Veröffentlichungen der Numismatischen Kommission X = Österr. Akad. der Wiss., phil.-hist. Kl., Denkschriften 148).

Halkin, Euphémie — F. Halkin, *Euphémie de Chalcédoine. Légendes byzantines*, Appendice par P. Canart, Brüssel 1965 (Subs. hag. 41).

Halkin, Hagiologie — F. Halkin, *Hagiologie byzantine, textes inédits publiés en grec et traduits en français*, Brüssel 1986 (Subs. hag. 71).

al-Ḥatīb al-Baġdādī (Lassner) — J. Lassner, *The Topography of Baghdad in the Early Middle Ages. Text and Studies*, Detroit 1970, 43–118 (engl. Übers. von al-Ḥatīb al-Baġdādī).

al-Ḥatīb al-Baġdādī (Salmon) — G. Salmon, *L'introduction topographique à l'histoire de Bagdâdh d'Abou Bakr Ahmad ibn Thâbit Al-Khatib al-Bagdâdhî (392–463 H. = 1002–1071 J.-C.)*, Paris 1904 (Bibliothèque de l'École des hautes études. Sciences historiques et philologiques 148). (Zitiert wird nach der franz. Übers.).

Heirmologion (Eustratiades–Lauriotes) — *Εἰρμολόγιον. Ἐκδιδόμενον ὑπὸ ... Σωφρονίου Εὐστρατιάδου τῆ συνεργασίᾳ Σπυρίδωνος μοναχοῦ Λαυριώτου*, Chennevières-sur-Marne 1932 (Ἀγιορείτικη Βιβλιοθήκη 9).

Hier. — *Le Synekdèmos d'Hiérokès et l'opuscule géographique de Georges de Chypre. Texte, introduction, commentaire et cartes* par E. Honigmann, Brüssel 1939 (Corpus Bruxellense historiae Byzantinae. Forma Imperii Byzantini, fasc. 1).

Histoires édifiantes géorgiennes — G. Garitte, “Histoires édifiantes” géorgiennes, in: *Byz* 36 (1966) 396–423 (= G. Garitte, *Scripta disiecta 1941–1977*, II, Louvain 1980 [Publications de l'institut orientaliste de Louvain 22], 561–588).

History of the Patriarchs — *History of the Patriarchs of the Coptic Church of Alexandria, III: Agathon to Michael II (766)*, Arabic text edited, translated and annotated by B. Evetts, in: *PO* 5 (1910) 1–215.

Horos der Synode von 843 — Ὅρος τῆς συνόδου τῆς ὑπὸ Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρας τῆς αὐτοῦ μητρός, ed. J. Gouillard, *Le Synodikon de l'Orthodoxie*, Appendice I: “Décret du synode tenu sous Michel et Théodora sa mère”, in: *TM* 2 (1967) 291–298 (Text: 293–298).

Hypomnesticum — Θεόδωρος Σπουδαῖος, Ἱστορία σύντομος –περιέχουσα τὰ κατὰ τὸν μακάριον Μαρτῖνον γεγονότα πάπαν Ῥώμης καὶ τὸν ὅσιον Μάξιμον καὶ τὸν σὺν αὐτῷ, ed. R. Devreesse, *Le texte grec de l'Hypomnesticum de Théodore Spoudée. Le supplice, l'exil et la mort des victimes illustres du monothélisme*, in: *AnBoll* 53 (1935) 49–80 (griech. Text: 66–80); versio latina Anastasii Bibliothecarii

in: PG 90, 193-202 = PL 129, 681–690; Neue Edition (1999): Ἱστορία σύντομος. Τὰ κατὰ τὸν μακάριον Μαρτίνον γεγονότα πάπαν Ῥώμης καὶ τὸν ὄσιον Μάξιμον καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, in: Scripta (Allen–Neil) 191–227 (griech. Text: 197–227).

Šandrovskaja, Katalog vystavki — V. S. Šandrovskaja (Hrsg.), Iz kolekcij akademika N. P. Lichačeva: Katalog vystavki, St. Petersburg 1993 (Nr. 68–151); Kollekcija muzeja RAIK v Ermitaže: Katalog vystavki, St. Petersburg 1994 (Nr. 266–306). (Zitiert nach Nrr.)

Ibn al-Aṭīr (Brooks) — Ibn al-Aṭīr, Auszüge bei Brooks 1.

Ibn al-Aṭīr (Vasiliev, Arabes) — Ibn al-Aṭīr, Auszüge bei: Vasiliev, Arabes.

Ibn Idari — in: Vasiliev, Arabes.

Ibn Wāḍih (Brooks) — Ibn Wāḍih (= al-Yaq'ubi), Auszüge bei Brooks 1 und 3 sowie bei Caetani, Annali. ICUR — G.-B. Rossi (ed.), Inscriptiones christianae urbis Romae, I-II, Rom 1857. 1888.

Ignatij von Smolensk — Choždenie Ignatija Smoljanina, in: Majeska 48–113 (Text: 77–113) (Edition der Konstantinopel betreffenden Passagen des Reiseberichtes).

Ignatios, Epp. (Gedeon) — Ignatios Diakonos, Metropolit von Nikaia, Epistolai, ed. M. Gedeon, in: Νέα βιβλιοθήκη ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, I, Konstantinopel 1903, 1–64 (dort fälschlich als ΔΑδ-ηλου [Θεοφάνους Νικαίαζ ἐπιστολαί betitelt).

Ignatios, Epp. (Mango) — in: Mango, Ignatios 28–160 (mit paralleler engl. Übers.: 29–161).

Inschriften (Bees) — Die griechisch-christlichen Inschriften des Peloponnes, hrsg. von N. A. Bees (Βέης), Band I, Lieferung 1: Isthmos–Korinthos, Athen 1941 (Corpus der griechisch-christlichen Inschriften von Hellas, hrsg. von H. Lietzmann, N. A. Bees und G. Sotiriu, Band I).

Inschriften (Djurić–Tsitouridou) — V. Djurić – A. Tsitouridou, Namentragende Inschriften auf Fresken und Mosaiken auf der Balkanhalbinsel vom 7. bis zum 13. Jahrhundert, Stuttgart 1986 (Glossar zur frühmittelalterlichen Geschichte im östlichen Europa, Beiheft Nr. 4).

Inschriften (Getakos) — M. Ch. Getakos (Γκῆτακος), Ἀνέκδοτοι ἐπιγραφαὶ καὶ χαραγμάτων ἐκ βυζαντινῶν καὶ μεταβυζαντινῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος, Athen 1957.

Inschriften (Göbl–Róna-Tas) — R. Göbl – A. Róna-Tas, Die Inschriften des Schatzes von Nagy-Szentmiklós. Eine palaiographische Dokumentation, Wien 1995 (Österr. Akad. der Wiss., phil.-hist. Kl., Denkschriften 240).

Inschriften (Petzl) — Die Inschriften von Smyrna, Teil I: Grabinschriften, postume Ehrungen, Grabepigramme, hrsg. von G. Petzl, Bonn 1982 (IGSK 23); Teil II,1, hrsg. von G. Petzl, Bonn 1987 (IGSK 24,1). (Zitiert nach Nrr.)

Inschriften (Şahin) — Katalog der antiken Inschriften des Museums von Iznik (Nikaia), von S. Şahin,

Teil I: Nr. 1-633 (Stadtgebiet und die nächste Umgebung der Stadt), Bonn 1979 (IGSK 9); Teil II,1: Nr. 701-1210 (Entfernte Umgebung der Stadt), Bonn 1981 (IGSK 10,1); Teil II,2: Nr. 1230-1597 (Entfernte Umgebung der Stadt), Bonn 1982 (IGSK 10,2). (Zitiert nach Nrr.)

Inschriften von Hirbat al-Mafġar (Schwabe) — M. Schwabe, Khirbat Mafjar. Greek Inscribed Fragments, in: *The Quarterly of The Department of Antiquities in Palestine* 12 (1946) 20–30.

Inscriptio (Pirone) — in: Vita Steph. Sabait. arab., Tavola XII (keine Edition, nur photographische Wiedergabe).

Inscriptions (Asdracha) — C. Asdracha, Inscriptions byzantines de la Thrace orientale (VIIIe – XIe siècles), in: *ΔArcaiologiko;n Deltivon* 44-46 (1989–1991) 239–334 (Nrr. 48-101). (zitiert nach Nrr.)

Inscriptions (Bandy) — A. C. Bandy (Μπέντης), *The Greek Christian Inscriptions of Crete, Part I: IV – IX A. D.*, Athen 1970 (Χριστιανική Ἀρχαιολογική Ἐταιρεία Ἀθήναι Χηριστιαν Αρχηαιολογιχαλ Σοχιετψ Ατηενσ, Χριστιανικαὶ ἐπιγραφαὶ τῆς Ἑλλάδος, ἐκδιδομένην ὑπὸ Ἀ. Κ. Ὀρλάνδου, Ἀ. Ξυγοπούλου καὶ Μ. Χατζηδάκη, τόμος Ι΄, μέρος Α΄ Δ΄ Θ΄ αἰ. μ.Χ. [vol. 10,1]). (Zitiert nach Nrr.)

Inscriptions (Dagron–Feissel) — *Inscriptions de Cilicie*, par G. Dagron et D. Feissel avec la collaboration de A. Hermary, J. Richard et J.-P. Sodini, Paris 1987 (Travaux et Mémoires du Centre de Recherche d'Histoire et Civilisation de Byzance, Collège de France, Monographies 4).

Inscriptions (Di Segni 1998) — Leah Di Segni, *The Greek Inscriptions*, in: *Mount Nebo. New Archaeological Excavations 1967–1997*, hrsg. von M. Piccirillo – E. Alliata, Jerusalem 1998 (Studium Biblicum Franciscanum, Collectio maior 27), 425–467.

Inscriptions (Grégoire I) — *Recueil des inscriptions grecques chrétiennes d'Asie Mineure* publié par H. Grégoire, Paris 1922.

Inscriptions (Grégoire II) — H. Grégoire, *Inscriptions historiques byzantines. Ancyre et les Arabes sous Michel l'Ivrogne*, in: *Byz* 4 (1927/28) 437–482. (Zitiert nach Nrr.)

Inscriptions (Grégoire III) — H. Grégoire, Michel III et Basile le Macédonien, in: *Byz* 5 (1929/30) 341 (Neuedition zweier Inschriften aus Ankara). (Zitiert als Nr. 1 und Nr. 2.)

Inscriptions (Guillou) — A. Guillou, *Recueil des inscriptions grecques médiévales d'Italie*, Rom 1996 (Collection de l'École Française de Rome 222). (Zitiert nach Nrr.)

Inscriptions (Jakobielski I) — St. Jakobielski, *Inscriptions chrétiennes*, in: K. Michałowski, *Faras. Fouilles Polonaises 1961–1962*, avec des contributions de T. Dzierżkay-Rogalski, St. Jakobielski, H. Jedrzejska, W. Kubiak, M. Marciniak, Warschau 1965, 163–201.

Inscriptions (Jakobielski II) — St. Jakobielski, *Faras III. A History of the Bishopric of Pachoras on the Basis of Coptic Inscriptions*, Warschau 1972.

Inscriptions (Kent) — *Corinth. Results of Excavations Conducted by The American School of Classical*

Studies at Athens, Vol. VIII, Part III: The Inscriptions 1926–1950, by H. Kent, Princeton, N. J. 1966.

Inscriptions (Mango–Ševčenko) — C. Mango – I. Ševčenko, Some Recently Acquired Byzantine Inscriptions of the Istanbul Archaeological Museum, in: DOP 32 (1978) 1–28. (Zitiert nach Nrr.)

Inscriptions (Meimaris) — Y. E. Meimaris in collaboration with K. Kritikakou and P. Bougia, Chronological Systems in Roman-Byzantine Palestine and Arabia. The Evidence of the Dated Greek Inscriptions, Athen 1992 (MELETHMATA 17). (Zitiert nach Nrr. und pp.)

Inscriptions (Negev) — Avraham Negev, The Greek Inscriptions from the Negev, Jerusalem 1981 (Studium biblicum fanciscanum, collectio minor 25).

Inscriptions (Spieser) — J.-M. Spieser, Les Inscriptions de Thessalonique, in: TM 5 (1973) 145–180.

Ioannes Kaminiates — Ἰωάννου κληρικοῦ καὶ κουβουκλεισίου τοῦ Καμινιάτου εἰς τὴν ἄλωσιν Θεσσαλονίκης, ed. G. Böhlig, Ioannis Caminiatae De expugnatione Thessalonicae, Berlin – New York 1973 (CFHB IV, Series Berolinensis).

Iordanov, Develtos — I. Iordanov, Pejatite na komerkiarijata Develt, Sofia 1992 (Zitiert nach Nrr.)

Iordanov, Vizantijski olovni pečati — Iordanov, Vizantijski olovni pečati ot doloto tečenje na Tundža i Marica, in: Ekspedicija Marica-Arheologičeski Proučvanija, Sofia 1991, 125–137. (Zitiert nach Nrr.)

Joseph Lazaropulos, Oratio de Eugenio martyre (BHG 611) — Ἰωσήφ τοῦ χρηματίσαντος μητροπολίτου Τραπεζοῦντος Λόγος ... διαλαμβάνων τὴν γενέθλιον ἡμέραν τοῦ ἐν θαύμασι περιβοήτου καὶ μεγάλου Εὐγενίου, ed. A. Papadopulos-Kerameus, Fontes historiae imperii Trapezuntini, I, Petersburg 1897, 52–77.

Iscrizioni (Piccirillo) — M. Piccirillo, Le iscrizioni di Kastron Mefaa, in: M. Piccirillo – E. Alliata, Umm al-Rasas Mayfa'ah. Gli scavi del complesso di Santo Stefano, Jerusalem 1994, 241–269. (Zitiert nach Nrr.)

Joannou I/1 — P.-P. Joannou, Discipline générale antique (IIe–IXe s.), I/1: Les canons des conciles oecuméniques (IIe–IXe s.), Grottaferrata 1962.

Joannou, Mnemeia — Th. Joannou, Μνημεῖα ἀγιολογικὰ νῦν πρῶτον ἐκδιδόμενα, Venedig 1884 (photomechanischer Ndr. unter dem Titel: Th. Ioannou, Μνεμεια ηαγιολογιχα νψν πρ̄τον εκδιδομενα, Leipzig 1973 [Subsidia Byzantina lucis ope iterata VIII]).

Joh. Kathol., Hist. d'Arménie — Histoire d'Arménie par le Patriarch Jean VI dit Jean Catholicos, traduite de l'arménien en français par M. J. Saint-Martin, Paris 1841. S. auch unter Yovhannæs Drasx.

Johannes Damaskenos (Migne) — Ioannis Damasceni opera, in: PG 94 und 95. (Nach PG nur zitiert, wenn das Werk nicht in der Ausgabe von Kotter I-V enthalten ist; cf. unter: Johannes von Damaskos, Schriften.)

Johannes Diaconus, Cronaca Veneziana — La Cronaca Veneziana del diacono Giovanni, in: *Cronache Veneziane antichissime*, pubblicate a cura di G. Monticolo, Roma 1890 (Fonti per la storia d'Italia 9), 57–171.

Johannes v. Nikiu — H. Zotenberg, *Chronique de Jean, évêque de Nikiou*. Texte éthiopien publié et traduit, Paris 1883 (21935) (Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque nationale XXIV, 1), 125–605; englische Übersetzung: *The Chronicle of John, Bishop of Nikiu*, translated from Zotenberg's Ethiopic text by R.-H. Charles, Oxford 1916. (Zitiert nach der engl. Übers. von Charles.)

Johannes von Damaskos, Schriften — Die Schriften des Johannes von Damaskos, hrsg. vom Byzantinischen Institut der Abtei Scheyern, besorgt von B. Kotter, I-V, Berlin – New York 1969–1988 (Patristische Texte und Studien 7. 12. 17. 22. 29).

Kanones Deusdedit — V. Wolf von Glanvell, *Die Kanonessammlung des Kardinals Deusdedit*, Paderborn 1905 (Ndr. Aalen 1967).

Kathairesis kai Anathematismos Theodotu, Antoniu, Ioannu — Καθαίρεισι καὶ ἀναθεματισμὸς τῶν αἰρεσιάρχων ψευδωνύμων πατριαρχῶν Θεοδότου, Ἀντωνίου, Ἰωάννου, ed. J. A. Munitiz et al., in: *The Letter of the Three Patriarchs 133–139*.

Kedrenos — Γεωργίου τοῦ Κεδρηνοῦ σύνοψις ἱστοριῶν, ed. I. Bekker, *Georgius Cedrenus Ioannis Scylitzae ope ab I. Bekkero suppletus et emendatus*, I-II, Bonn 1838. 1839.

Kirakos — Deux Historiens Arméniens: Kiracos de Gantzac, XIIIe siècle, *Histoire d'Arménie; Oukhtanès d'Ourha, Xe siècle*, Histoire en trois parties, traduits par M. Brosset, I, St. Petersburg 1870, 1–194.

Kislinger-Seibt, Sigilli bizantini di Sicilia — E. Kislinger – W. Seibt, *Sigilli bizantini di Sicilia*. Addenda e Corrigenda a pubblicazioni recenti, in: *Archivio storico Messinese* (ca. 1998; in Druck).

Kitab al-Uyun (Brooks) — Kitāb al-‘Uyūn, Auszüge bei: Brooks 2.

Kleinchroniken — P. Schreiner, *Die byzantinischen Kleinchroniken (Chronica byzantina breviora, recensuit, commentario indicibusque instruxit P. Schreiner)*, I-III, Wien 1975. 1977. 1979 (CFHB XII/1-3, Series Vindobonensis) (Texte in Bd. I).

Koltzida-Makri — I. Koltzida-Makri (I. Κολτζίδα-Μακρή), *Βυζαντινά μολυβδόβουλλα συλλογῆς Ὁρφανίδη-Νικολαΐδη νομισματικῶν μουσείου Ἀθηνῶν*, Athen 1996.

Konst. Porph., DAI — Κωνσταντίνου ἐν Χριστῷ βασιλεῖ αἰώνιῳ βασιλέως Ῥωμαίων πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανὸν τὸν θεοστεφῆ καὶ πορφυρογέννητον βασιλέα, ed. G. Moravcsik, in: *Constantine Porphyrogenitus, De administrando Imperio*, Greek text ed. by G. Moravcsik, English translation by R. J. H. Jenkins, new, revised edition, Washington D. C. 1967 (CFHB I, Ser. Washingtonensis); zum Kommentar s.: DAI Comm.

Konst. Porph., De cerim. (Haldon) — in: Haldon, *Treatises 79–151* (Edition der traditionell als “Appendix I” bezeichneten drei Schriften Ὑπόθεσις τῶν βασιλικῶν ταξειδίων καὶ ὑπόμνησις τῶν ἀ-

πλήκτων: p. 80; "Όσα δεῖ παραφυλάττειν βασιλέως μέλλοντος ταξιδεύειν: p. 82–92; Κωνσταντίνου ἐν Χριστῷ βασιλεῖ αἰωνίῳ βασιλέως Ῥωμαίων, υἱοῦ Λέοντος τοῦ ἀοιδίμου καὶ σοφωτάτου βασιλέως, ἀπόγονος δὲ Βασιλείου τοῦ ἀνδρικωτάτου καὶ γενναιωτάτου βασιλέως, πρὸς Ῥωμανὸν τὸν θεοστεφὴ βασιλέα καὶ υἱὸν αὐτοῦ "Όσα δεῖ γίνεσθαι τοῦ μεγάλου καὶ ὑψηλοῦ βασιλέως τῶν Ῥωμαίων μέλλοντος φοσσατεύσαι: p. 94–150).

Konst. Porph., De cerim. (Reiske) — Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως Κωνσταντίνου τοῦ φιλοχρίστου καὶ ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ αἰωνίῳ βασιλεῖ βασιλέως υἱοῦ Λέοντος τοῦ σοφωτάτου καὶ ἀειμνήστου βασιλέως σύνταγμα τι καὶ βασιλείου σπουδῆς ὄντως ἄξιον ποίημα, ed. J. J. Reiske, in: *Constantini Porphyrogeniti imperatoris De Cerimoniis aulae byzantinae libri duo, graece et latine e recensione Io. Iac. Reiskii cum eiusdem commentariis integris*, I-II, Bonn 1829. 1830 (I: liber I, cap. 1–97, p. 3–443; appendix ad librum primum [= Appendix I], p. 444–508; liber II, cap. 1–56, p. 509–807; II: Io. Iac. Reiskii commentarii ...).

Konst. Porph., De cerim. (Vogt) — Κωνσταντίνου τοῦ φιλοχρίστου καὶ ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῷ αἰωνίῳ βασιλεῖ βασιλέως υἱοῦ Λέοντος τοῦ σοφωτάτου καὶ ἀειμνήστου βασιλέως σύνταγμα τι καὶ βασιλείου σπουδῆς ὄντως ἄξιον ποίημα, ed. A. Vogt, in: *Constantin VII Porphyrogénète, Le livre des cérémonies, texte établi et traduit par A. Vogt*, I-II, 2e tirage, Paris 1967 (11935) (I: chapitres 1–46 [37], p. 1–179; II: chapitres 47 [38] – 92 [83], p. 1–185).

Konst. Porph., De them. — Constantino Porfirogenito, *De thematibus*, introduzione, testo critico, commento a cura di A. Pertusi, Città del Vaticano 1952 (Studi e testi 160) (Edition des griech. Textes Φιλοπόνημα Κωνσταντίνου βασιλέως υἱοῦ Λέοντος περὶ τῶν θεμάτων τῶν ἀνηκόντων τῇ βασιλείᾳ τῶν Ῥωμαίων: 59–100).

Konstantinos, Slovo — Slovo na prenesenie moštem preslavnago Klimenta, istoričeskiju imušče besědu ..., ed. J. Vašica, in: *Acta Academiae Velehradensis* 19 (1948) 38–80 (altslav. Text: 73–80; lat. Übersetzung unter dem Titel: *Sermo in Translatione reliquiarum praeclarissimi Clementis historiam complectens narrationem, quomodo Christi ope anno sexies millesimo trecentesimo nono (= 861 p. Chr. n.) iis, qui eum amanter fideliterque exquiesierant, quasi prae aliis in Ponto resplenduerit: 64–72).*

Konstantinos von Tios, Encomium Euphemiae (BHG 621) — Κωνσταντίνου τοῦ ἀγιωτάτου ἐπισκόπου Τίου λόγος εἰς τὴν εὐρεσιν τοῦ τιμίου λειψάνου τῆς ἀγίας καὶ πανευφήμου μάρτυρος Εὐφημίας, προτραπέντος παρὰ Γεωργίου τοῦ ἀγιωτάτου ἐπισκόπου Ἀμάστρης, ed. F. Halkin, *L'histoire des reliques d'Euphémie par Constantin de Tios (BHG3 621)*, in: Halkin, *Euphémie* 81–106 (Text: 84–106).

Konstantopulos (JIAN 5-10) — K. M. Konstantopulos, Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν, in: *JIAN* 5 (1902) 149–164 (Nr. 1-52). 189–228 (Nr. 53-185); 6 (1903) 49–88 (Nr. 186-340). 333–364 (Nr. 341-479); 7 (1904) 161–176 (Nr. 480-550). 255–310 (Nr. 551-774); 8 (1905) 53–102 (Nr. 775 bis 1057). 195–226 (Nr. 1058-1199); 9 (1906) 61–146 (Nr. 1a-702d); 10 (1907) 47–112 (Nr. 703a-1257 u. Indices); = K. M. Konstantopulos, Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐθνικοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου, Athen 1917. (Zitierung nach Nrr.)

Konstantopulos (Stamules) — K. M. Konstantopulos, Βυζαντιακὰ μολυβδόβουλλα (Συλλογὴ Ἀναστασίου Κ. Π. Σταμούλη), Athen 1930. (Zitierung nach Nrr.)

Landmauer Kpl. — Die Landmauer von Konstantinopel, bearbeitet im Auftrag der Deutschen Forschungsgemeinschaft, 2. Teil: Aufnahme, Beschreibung und Geschichte von B. Meyer-Plath und A. M. Schneider, Berlin 1943 (darin Kapitel VII: Inschriften, 1. Byzantinische: 123–144). (Zitiert nach Nrr.)

Laudatio Pancratii (BHG 1411) — Γρηγορίου ταπεινοῦ μοναχοῦ Βυζαντίου γεγονότος μονῆς τοῦ Παγουρίου ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Παγκράτιον, ed. C. J. Stallman-Pacitti, *The Encomium of S. Pancratius of Taormina by Gregory the Pagurite*, in: *Byz* 60 (1990) 334–365 (Text: 346–364).

Laudatio Theodosiae (BHG 1773z) — in: Gedeon, *Ἑορτολόγιον* 130–131.

Laurent (Byz 5-6) — V. Laurent, *Bulletin de Sigillographie byzantine*, in: *Byz* 5 (1929/30) 571–654; 6 (1931) 771–829.

Laurent, Corpus II — V. Laurent, *Le Corpus des Sceaux de l'Empire Byzantin, Tome II: L'administration centrale*, Paris 1981. (Zitierung nach Nrr.)

Laurent, Corpus V — V. Laurent, *Le Corpus des Sceaux de l'Empire Byzantin, Tome V, 1: L'Église, première partie, 1: L'Église de Constantinople, A: La Hiérarchie*, Paris 1963; *Tome V, 2, L'Église, première partie, 1 (suite): L'Église de Constantinople, B: Le clergé: titres et fonctions ecclésiastiques, C: Les monastères et les églises; première partie, 2: Les Archevêchés autocéphales, A: L'Église autonome de Chypre, B: L'Église autonome de Bulgarie; deuxième partie, 1: Les Patriarchats orientaux, 2: Supplément*, Paris 1965.

Laurent (EO 27-32) — V. Laurent, *Sceaux byzantins*, in: *EO* 27 (1928) 417–439; *EO* 29 (1930) 314–333; *EO* 31 (1932) 429–445; *EO* 32 (1933) 34–56.

Laurent, Orghidan — V. Laurent, *Documents de sigillographie byzantine*, Paris 1952 (La collection C. Orghidan). (Zitierung nach Nrr.)

Laurent, Vatic. — V. Laurent, *Les sceaux byzantins du Médaillier Vatican*, Vatikan 1962. (Zitierung nach Nrr.)

Legenda Cyrilli et Methodii (BHL 2075) — *Legenda (BHL 2075) excerpta e Passione ss. Wenceslai et Ludmillae auct. christiano monacho (BHL 8825)*, ed. J. Pekař, *Nejstarši kronika česká ku kritice Legend o sv. Ludmile, sv. Václav a sv. Prokopu*, Prag 1903, 131–167 (BHL 2075: cap. I); id., *Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians*, Prag 1906, 88–125 (BHL 2075: cap. I, p. 89,30 – 91,27); (Exzerpt [cap. 1-3] von BHL 8825 auch in: *Magnae Moraviae Fontes Historici II* 188–199).

Legenda Cyrilli et Methodii (BHL 2076) — *De sancto Cyrillo et Metudio legenda (BHL 2076: Incipit: Quemadmodum...)*, in: *Magnae Moraviae Fontes historici II* 291–296.

Legenda Cyrilli et Methodii (Legenda Moravica) (BHL 2073z – 2074) — *Legenda sanctorum Cyrilli et Metudii patronorum Moraviae*, in: *Magnae Moraviae Fontes Historici II* 257–268.

Legenda de Cyrillo et Methodio (BHL 2071r) — *Cyrilli et Methudii confessorum (Legenda Beatus Cyrillus)*, in: *Magnae Moraviae Fontes Historici II* 300–303.

Leon gr. — Λέοντος γραμματικοῦ χρονογραφία, ed. Bekker, in: Leonis grammatici chronographia ex rec. I. Bekkeri, Bonn 1842, 1–331.

Leon v. Kpl. — R. Maisano, L'apocalisse apocrifa di Leone di Costantinopoli, Neapel 1975.

Leon VI., Oraison funebre — Oraison funèbre de Basile I par son fils Léon VI le Sage, éditée avec introduction et traduction par A. Vogt et I. Hausherr, in: Orientalia Christiana XXVI, 1 (Rom 1932) 5–79 (Text mit franz. Übers. 38–78).

The Letter of the Three Patriarchs — The Letter of the Three Patriarchs to Emperor Theophilus and Related Texts, ed. by J. A. Munitiz, J. Chrysostomides, E. Harvalia-Crook, Ch. Dendrinis, Camberley/Surrey 1997.

Liber Confraternitatum Vet. Salisb. — Monumenta Necrologica Monasterii S. Petri Salisburgensis, Liber Confraternitatum Vetustior, ed. S. Herzberg-Fränkell, Berlin 1904 (MGH Necrologica Germaniae II 2).

Liber Pont. — Le Liber pontificalis. Texte, introduction et commentaire par L. Duchesne, I-II, Paris 1886. 1892 (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome, Sér. II 3); III: Additions et corrections de Mgr. L. Duchesne, publ. par C. Vogel, Paris 1957.

Libri Carolini (Bastgen) — Libri Carolini sive Caroli Magni Capitulare de imaginibus, rec. H. Bastgen, Hannover 1924 (MGH Legum Sectio III. Concilia II. Supplementum).

Lichačev, Bogomateri — N. P. Lichačev, Istoričeskoje značenije italo-grečeskoj ikonopisi. Izobraženija Bogomateri v proizvedenijach italo-grečeskich ikonopiscev i ich vlijanije na kompozicii nekotorych proslavlennyh russkich ikon, St. Petersburg 1911.

Lichačev, Molivdovuly — N. P. Lichačev, Molivdovuly grečeskogo Vostoka, sostavitel' i avtor kommentariev V. S. Šandrovskaĵa, Moskau 1991 (Naučnoe Nasledstvo 19).

Lichačev, Nekotorye — N. P. Lichačev, Nekotorye starejšie tipy pečatej vizantijskich imperatorov, in: Numismatičeskij Sbornik 1 (1911) 497–539.

Lichačev, Pečati — N. P. Lichačev, Datirovannye vizantijskie pečati, in: Izvestija Rossijskoj Akademii Istorii Material'noj Kul'tury 3 (1924) 153–224.

Liste grecque — La liste grecque des catholicos arméniens et sa version géorgienne, ed. G. Garitte, in: Narratio de rebus Armeniae 401–405.

Löwe, Kölner Notiz — H. Löwe, Eine Kölner Notiz zum Kaisertum Karls d. Großen, in: Rheinische Vierteljahrsblätter 14 (1949) 7–34.

Lupus Protospatrius — Lupus Protospatrius, ed. G. H. Pertz, in: MGH SS V, Hannover 1844 (Ndr. Stuttgart – New York 1963), 52–63 (cf. Annales Baresens).

Mährchen (Erman) — Mährchen von Theodosius und Dionysius, ed. A. Erman, Bruchstücke koptischer Volksliteratur, Berlin 1897 (Abh. der königl. Akad. d. Wiss. zu Berlin), 26–31 (Text, Übers. und Kommentar).

Mai, Spic. Romanum — A. Mai, Spicilegium Romanum, I–X, Rom 1839–1844 (Ndr. Graz 1972–1974).

Majeska — G. F. Majeska, Russian Travellers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries, Washington, D. C. 1984 (Dumbarton Oaks Studies 19).

Makarios Makres (BHG 622) — Ἑπόμνημα εἰς μερικὰ θαύματα καὶ εἰς τὴν εὕρεσιν καὶ ἀνακομιδὴν τοῦ λειψάνου τῆς ἀγίας καὶ πανευφήμου μεγαλομάρτυρος Εὐφημίας. Συνεγρᾶφη παρὰ τοῦ σοφωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Μακαρίου τοῦ Μακρῆ, ed. F. Halkin, L'opuscule de Macaire Macrès sur les miracles et les translations d'Euphémie (BHG3 622), in: Halkin, Euphémie 169–183 (Text: 170–183).

Al-Maqqarī — Al-Maqqarī, hier benutzt nach der Paraphrase und Übers. von E. Lévi-Provençal, Un échange d'ambassades entre Cordoue et Byzance au IXe siècle, in: Byz 12 (1937) 1–24.

Martinus papa, epp. — Sancti Martini, pontificis Romani, Epistolae, in: PL 87, 119–203 (epp. I–XVII); in: Mansi X 789–864. 1169–1186; in: ACO II/1, p. 404–424 (Auszüge); in: PL 129, 587–590 (Anastasius bibliothecarius, Auszüge).

Martyrologium von Rabban Sliba — Rursus index complectens festa Domini et sanctorum per circulum annum, ordinatus a sancto Iacobo Edesseno, ed. P. Peeters, Le martyrologe de Rabban Sliba, in: AnBoll 27 (1908) 129–200 (syr. Text: 139–162; lat. Übers.: 163–197). (Zitiert nach der lat. Übers.)

al-Mas'ūdī, Avertissement — Maçoudi, Le livre de l'avertissement et de la révision, traduction par. B. Carra de Vaux, Paris 1896 (Société asiatique); Auszüge (in franz. Übers.) bei: Vasiliev, Arabes I und II.

al-Mas'ūdī, Prairies d'or — Maçoudi, Les prairies d'or, texte et traduction par C. Barbier de Meynard et Pavet de Courteille, I–IX, Paris 1861–1877 (Ndr. Paris 1962); Auszüge (in franz. Übers.) bei: Vasiliev, Arabes I und II; auszugsweise dt. Übers.: Bis zu den Grenzen der Erde: Auszüge aus dem Buch der Goldwäschen / Al-Mas'ūdī, aus d. Arab. übertragen u. bearbeitet von G. Rotter, Tübingen – Basel 1978.

Matranga, Anecdota graeca — Anecdota graeca e mss. bibliothecis Vaticana, Angelica, Barberiniana, Vallicelliana, Medicea, Vindobonensi deprompta, edidit et indices addidit P. Matranga, I–II, Rom 1850 (Ndr. Hildesheim – New York 1971).

Maximos Homologetes, in: PG 91, — Maximos Homologetes, Opera, in: PG 91, 9–1424.
Maximus, Tomus dogm. ad Marinum — Maximi sanctissimi monachi ac confessoris Tomus dogmaticus ad Marinum presbyterum: Μαξίμου τοῦ ἀγιωτάτου μοναχοῦ καὶ ὁμολογητοῦ τόμος δογματικὸς πρὸς Μαρῖνον πρεσβύτερον, in: PG 91, 228–245.

Men. Basilii — Menologium Basilii, in: PG 117, 20–613.

Men. (Latyšev) — Menologii anonymi Byzantini saeculi X quae supersunt, Fasciculus prior: Februarium

et Martium menses continens; Fasciculus alter: Menses Iunium, Iulium, Augustum continens, sumptibus Caesareae Academiae scientiarum e codice Hierosolymitano S. Sepulcri 17, ed. B. Latyšev, I-II, St. Petersburg 1911. 1912 (Ndr. Leipzig 1970).

Methodios, Fragmenta — Methodios, Fragmenta, ed. J. Darrouzès, Le patriarche Méthode contre les iconoclastes et les Stoudites, in: REB 45 (1987)15– 57 (Texte: 31–57).

Methodios, Periorismos — Τοῦ αὐτοῦ ἀγιωτάτου Μεθοδίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως τοῖς ἀποσχίσταις Ναυκρατίῳ καὶ Ἀθανασίῳ περιορισμὸς ἐν τῇ ἰδίᾳ μονῇ καὶ ἔλεγχος τῆς αὐτοχειροτονήτου αὐτῶν ἡγουμενίας, ὡς ἐστέρηται ἀγίου Πνεύματος, διὸ καὶ ἄδεια τοῖς θέλουσιν ἐξ αὐτῶν τῇ καθολικῇ προστρέχειν ἐκκλησίᾳ ὡς μὴ ὑποκειμένοις τῇ τῶν ἀτάκτων ὑποταγῇ, ed. I. Doens – Ch. Hannick, Das Periorismos-Dekret des Patriarchen Methodios I. gegen die Studiten Naukratios und Athanasios, in: JÖB 22 (1973) 93–102 (Text: 97–101).

Methodius, Laudatio Nicolai Myrensis (BHG 1352z) — Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Μεθοδίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον τὸν ἐν Μύροις τῆς Λυκίας ἐπίσκοπον διαπρέψαντα (Encomium Methodii), in: Anrich, Nikolaos I 153–182.

Methodius, Vita Nicolai Myrensis (BHG 1352y) — Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Μεθοδίου πρεσβυτέρου καὶ ἡγουμένου εἰς τὸν βίον καὶ τὰ λείποντα τοῦ ὀσίου πατρὸς ἡμῶν Νικολάου ἀρχιεπισκόπου Μύρων (Methodius ad Theodorum), in: Anrich, Nikolaos I 140–150; zweite, revidierte Edition in: Anrich II 546–556.

MGH Epp. — MGH Epistolae, III-VIII (= Epistolae Karolini Aevi, I–VI), Berlin 1892–1939 (Ndr. München 1978).

MGH Epp. selectae — Monumenta Germaniae Historica. Epistolae selectae in usum scholarum separatim editae, I-V: I, Berlin 1916 (Ndr. Berlin 1955); II, Berlin 1925 (Ndr. Berlin 1955); III, Berlin 1925 (Ndr. München 1978); IV, Berlin 1926 (Ndr. München 1978); V, Weimar 1952.

MGH SS rer. Mer. — MGH Scriptorum rerum Merovingicarum, I-VII, Hannover 1885–1920 (Ndr. [= Editio Nova] I,1, Hannover 1951; II, Hannover 1956).

Michael syr. — Chronique de Michel le Syrien, patriarche jacobite d'Antioche (1166–1199), ed. J. B. Chabot, I-III, Paris 1899–1904.

Miklosich–Müller — F. Miklosich – J. Müller, Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana collecta, I-VI, Wien 1860–1890.

Millet, Sceaux — G. Millet, Sur les sceaux des commerciaires byzantins, in: Mélanges offerts à G. Schlumberger à l'occasion du quatre-vingtième anniversaire de sa naissance, 17 octobre 1924, II, Paris 1924, 303–327.

Mir. Demetrii — in: Lemerle, Miracles I 45–241. (Die einzelnen Miracula werden zitiert nach Sammlung, Miraculum und Seite der Edition Lemerle.)

Miracles of St. Artemios — The Miracles of St. Artemios. A Collection of Miracle Stories by an Anonymous Author of Seventh-Century Byzantium, translated by V. S. Crisafulli, with an introduction by J. W. Nesbitt and commentary by V. S. Crisafulli and J. W. Nesbitt, supplemented by a reprinted Greek text and an essay by J. F. Haldon, Leiden – New York – Köln 1997 (The Medieval Mediterranean 13).

Miracula XLV Artemii (BHG 173) — Διήγησις τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος καὶ θαυματουργοῦ Ἀρτεμίου, ed. Papadopulos-Kerameus, in: Papadopulos-Kerameus, *Varia graeca sacra* 1–75.

Miracula in Cod. Paris. 1596 — Miracula in Cod. Paris. gr. 1596 fol. 425–426: Paraphrase (Mir. LIII), in: Nau, Anastase 61f.

Miraculum Cyri et Ioannis (BHO 239) — Narratio miraculi quod contigit in imagine sancti Cyri thaumaturgi, ed. P. Peeters, *Miraculum Sanctorum Cyri et Iohannis in urbe Monembasia*, in: *AnBoll* 25 (1906) 233–240 (Text der lat. Übers. des arab. Originals: 236–240).

Miraculum de duce Cappadocio (BHG 1352v; Anrich) — Miraculum [Nicolai Myrensis] de duce Cappadocio, in: Anrich, Nikolaos I 371–375 (dt. Übersetzung des armenischen Textes, ed. Venedig 1874, durch J. Karst).

Miraculum de duce Cappadocio (BHG 1352v, ed. Papachryssanthou) — Miracle de S. Nicolas et de S. Syméon le Théodoque en faveur du duc de Cappadoce (BHG 1352v), ed. D. Papachryssanthou, *La Vie Ancienne de Saint Pierre l'Athonite. Date, composition et valeur historique*, in: *AnBoll* 92 (1974) 19–61 (Text von BHG 1352v: 54–61 [= Appendice]).

Miraculum Pauli Caïumensis (BHL 6593) — Miraculum (Pauli Caïumensis), in: *AASS Julii* II 642.

Mondzain-Baudinet — De notre bienheureux père et archevêque de Constantinople Nicéphore discussion et réfutation des bavardages ignares, athées et tout à fait creux de l'irreligieux Mamon contre l'incarnation de Dieu le Verbe notre sauveur. Discours contre les iconoclastes. Traduction, présentation et notes par M.-J. Mondzain-Baudinet, Paris 1989 (franz. Übers. der *Antirrhetikoi*: 57–296).

Mordtmann (EPhS 7/13/17) — A. Mordtmann, Περὶ βυζαντινῶν μολυβδοβοῦλλων, in: *EPhS* 7 (1872–73) 57–81; 13 (1880) 44–49; 17 (1886) 144–152.

Mordtmann (RA 33-34) — A. Mordtmann, Plombs byzantins de la Grèce et du Péloponnèse, in: *Revue Archéologique* (Paris) 33 (1877) 289–298; 34 (1877) 47–61.

Mordtmann, Sceaux — A. Mordtmann, Sur les sceaux et les plombs byzantins, Conférence tenue dans la Société Littéraire Grecque (Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος), Konstantinopel 1873.

Morrisson-Seibt, Sceaux de commerciales — C. Morrisson – W. Seibt, Sceaux de commerciales byzantins du VIIe siècle trouvés à Carthage, in: *RN* 6e sér. 24 (1982) 222–241.

Movses Dasxuranci (Kalankatuaci) — Movsæs Kalankatuac'i, Patmut'iwne Ałuanic' Ašxarhi, k'nnakan bnagire yev neracut'iwne Varag Arak'elyani [kritische Edition und Einl. v. Varag Arak'elyan], Yerevan

1983; russ. Übers.: Movsēs Kalankatuaci, *Istorija strany Aluank*. Pervod s drevnearmjanskogo, predislovie i kommentarij Š. V. Smbatjana, Erevan 1984; engl. Übers. von C. J. B. Dowsett, *The History of the Caucasian Albanians by Movses Dasxuranci*, Oxford 1961 (London Oriental Series 8). (Nur die engl. Übers. wurde berücksichtigt.)

Mundell Mango — M. Mundell Mango, *Silver from Early Byzantium. The Kaper Koraon and Related Treasures*, Baltimore 1986 (A Walters Art Gallery Publication in the History of Art).

Mušmov (BIAB 8) — N. A. Mušmov, *Vizantijski olovni pečati ot sbirkata na Narodnija Muzej*, in: *BIAB 8* (1934) 331–349.

Mušmov, Monetite — *Monetite i pečatite na balgarskite care ot Nikola Mušmov*, Sofia 1924.

Nadpisi (Latyšev) — *Sbornik grečeskich nadpisej christianskich vremen iz južnoj Rossii*, ed. V. V. Latyšev, St. Petersburg 1896. (Zitiert nach Nrr.)

Narratio amplior de Theophili absoluteione (BHG 1733) — ed. Regel, *De Theophili imperatoris absoluteione*, in: *Regel, Analecta 20–39* (akephaler Text, ediert aus Cod. Madrit. O. 86 [s. XIV], fol. 13r–22v). **Narratio amplior de Theophili absoluteione (BHG 1734)** — Διήγησις διαλαμβάνουσα περὶ τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων, καὶ ὅπως, καὶ δι' ἣν αἰτίαν παρέλαβε τὴν ὀρθοδοξίαν ἐτησίως τελεῖν, τῇ πρώτῃ κυριακῇ τῶν ἁγίων νηστειῶν, ἡ ἁγία ἐκκλησία, ed. F. Combefis, *Novum auctarium II: Historia haeresis monothelitarum*, Paris 1648, 715–743.

Narratio de imagine τῶν Λατόμων... (BHG 798) — Διήγησις ἐπωφελῆς περὶ τῆς θεανδρικῆς εἰκόνοσ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆς φανερωθείσης ἐν τῇ κατὰ Θεσσαλονίκην μονῇ τῶν Λατόμων· συγγραφεῖσα παρὰ Ἰγνατίου μοναχοῦ καὶ καθηγουμένου τῆς ἐν Θεσσαλονίκη μονῆσ τοῦ Ἀκαπνίου, in: *Papadopulos-Kerameus, Varia graeca sacra 102–113*.

Narratio de Philentolo fornicatore (BHG 1322w) — Περὶ τοῦ Φιλεντόλου Ὀλυμπίου, ed. F. Halkin, *La vision de Kaioumos et le sort éternel de Philentolos Olympiou*, in: *AnBoll 63* (1945) 56–64 (Text: 62–64).

Narratio de rebus Armeniae — *La Narratio de rebus Armeniae, édition critique et commentaire par G. Garitte*, Louvain 1952 (CSCO 132, Subsidia 4).

Narratio de Theophili absoluteione (BHG 1732) — Διήγησις ψυχοφελῆς περὶ Θεοφίλου τοῦ βασιλέωσ, ὅπωσ ὁ φιλόανθρωποσ καὶ πολυεύσπλαγχοσ Θεὸσ δι' ἐντεύξεωσ καὶ ἱκεσιῶν τοῦ μεγάλου ἀρχιερέωσ Μεθοδίου καὶ τῶν τότε εὐλαβεστάτων καὶ ὀρθοδόξων ἀρχιερέων ὀσίων τε καὶ ὁμολογητῶν καὶ τῆσ τιμίας καὶ εὐσεβεστάτησ αὐτοῦ συμβίου Θεο-δώρασ τῆσ βασιλίδοσ συγγνώμην δέδωκεν τῷ Θεοφίλω καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ed. Regel, *De Theophili imperatoris absoluteione*, in: *Regel, Analecta 19–39*.

Narratio de Theophili benefactis (BHG 1735) — Περὶ τῶν ἀγαθοεργιῶν Θεοφίλου τοῦ βασιλέωσ, ed. Regel, *De Theophili imperatoris benefactis*, in: *Regel, Analecta 40–43*.

Narratio Philothei (BHG 2372) — Διήγησις ψυχοφελῆς περὶ τοῦ βίου καὶ τῆσ πολιτείας Ἰούστου τοῦ

ἐλεήμονος καὶ περὶ ταπεινώσεως καὶ ὑποταγῆς τοῦ αὐτοῦ υἱοῦ Φιλο-θέου ..., ed. F. Halkin, *Histoire édifiante de Philothée injustement accusé par une femme et miraculeusement sauvé*, in: *JÖB* 37 (1987) 31–37.

Narrationes de patribus Sinaïtis (BHG 1448p) — Ἀναστασίου ταπεινοῦ μοναχοῦ διηγήσεις διαφοροῖ περὶ τῶν ἐν Σινᾷ ἁγίων πατέρων, ed. F. Nau, *Le texte grec des récits du moine Anastase sur les saints pères du Sinaï*, in: *OC* 2 (1902) 58–87 (Text: 60–87).

Naucratii encyclica — *Naucratii confessoris encyclica de obitu Sancti Theodori Studitae*, ed. F. Combefis, in: *PG* 99, 1825–1849.

Neophytos, Encomium Nicolai (BHG 1364) — Νεοφύτου πρεσβυτέρου, μοναχοῦ καὶ ἐγκλείστου ἐγκώμιον εἰς τὸν μέγαν καὶ θαυματουργὸν ἱεράρχην καὶ πατέρα ἡμῶν Νικόλαον, περὶ τε τῆς αὐτοῦ γεννήσεως καὶ τῶν πηγαίων θαυμάτων κεφαλαιώδεις διηγήσεις (*Encomium Neophyti*), in: *Anrich, Nikolaos I* 392–417.

Nicolaus I. papa, epp. — *Nicolai I. papae epistolae*, ed. E. Perels, in: *MGH Epp. VI (= Epistolae Karolini Aevi IV)*, pars II, fasc. 1, Berlin 1912 (*Gesamtband Epp. VI*, Berlin 1925) 257–690; (ältere, nicht mehr zu benutzende Ausgabe in: *Mansi XV* 141–474).

Nikeph. Phokas, De velit. — *Le traité sur la guérilla (De velitatione) de l'empereur Nicéphore Phocas (963-969)*, texte établi par G. Dagron et H. Mihaescu, traduction et commentaire par G. Dagron, appendice: *Le Phocas par J.-C. Cheynet*, Paris 1986.

Nikeph., Refutatio — Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τοῦ ἀθέσμου καὶ ἀορίστου καὶ ὄντως ψευδωνύμου ὄρου τοῦ ἐκτεθέντος παρὰ τῶν ἀποσπατησάντων τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας καὶ ἀλλοτρίῳ προσθεμένων φρονήματι ἐπ' ἀναιρέσει τῆς τοῦ θεοῦ λόγου σωτηρίου οἰκονομίας, ed. J. M. Featherstone, in: *Nicephori Patriarchae Constantinopolitani Refutatio et Eversio Definitionis Synodalis Anni 815, nunc primum edita cura et studio J. M. Featherstone*, Leuven 1997 (CCSG 33).

Nikephoros — Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικηφόρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἱστορία σύντομος ἀπὸ τῆς Μαυρικίου βασιλείας, ed. C. de Boor, *Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani opuscula historica*, Leipzig 1880, 1–77.

Nikephoros, Antirrhetikoi — S. P. N. *Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani Refutatio et eversio deliramentorum inscite et impie ab irreligiosi Mamona vaniloquentia dictorum adversus salutarem Dei verbi incarnationem*: Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν καὶ ἀρχιεπισκόπου γενομένου Κωνσταντινουπόλεως Νικηφόρου Ἀντίρρησις καὶ ἀνατροπὴ τῶν παρὰ τοῦ δυσσεβοῦς Μαμωνᾶ κατὰ τῆς σωτηρίου τοῦ Θεοῦ λόγου σαρκώσεως ἀμαθῶς καὶ ἄθεως κενολογηθέντων ληρημάτων, ed. A. Mai, in: *PG* 100, 202–533; (franz. Übers. in: *Mondzain-Baudinet*).

Nikephoros, Apol. maior — S. P. N. *Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani Apologeticus pro inculpabili, pura et immaculata nostra christianorum fide et contra eos qui putant nos idolis cultum exhibere (Apologeticus maior)*: Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν καὶ ἀρχιεπισκόπου γενομένου Κωνσταντινουπόλεως Νικηφόρου λόγος ὑπὲρ τῆς ἀμωμήτου καὶ καθαρᾶς καὶ εἰλικρινοῦς ἡμῶν τῶν χριστιανῶν πίστεως καὶ κατὰ τῶν δοξαζόντων εἰδώλοις προσκεκυνηθέναι, in: *PG* 100, 533B–832A.

Nikephoros, Apol. minor — S. P. N. Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani Apologeticus minor ad catholicam ecclesiam de novo propter venerabiles imagines exorto schismate: Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νικηφόρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἀπολογητικὸς μικρὸς πρὸς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν περὶ τοῦ κατὰ τῶν σεπτῶν εἰκόνων πάλιν νέου σχίσματος, ed. A. Mai, in: PG 100, 833B–850A.

Nikephoros, Chron. synt. — Νικηφόρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως χρονολογικὸν σύντομον, ed. C. de Boor, Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani opuscula historica, Leipzig 1880, 79–135.

Nikephoros, Contra Eusebium et Epiphanidem — Ἀντίρρησις καὶ ἀνασκευὴ τῶν Εὐσεβίου καὶ Ἐπιφανίδου λόγων, τῶν κατὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ σαρκώσεως ληρωθέντων (Nikephoros Patriarches, Contra Eusebium et Epiphanidem), in: Pitra, Spic. Solesmense I 371–504; IV 292–380.

Nikephoros, Epistula ad Leonem III — Epistola Nicephori Constantinopolitani ad Leonem Pontificem Maximum, in: PG 100, 169–200.

Nikephoros Kallistos — Nikephoros Kallistos Xanthopoulos, Schriften, in: PG 146–147.

Nikephoros Kallistos, Catal. patriarch. — Nicephori Callisti Xanthopuli Patriarcharum Constantinopolitarum Catalogus: Νικηφόρου Καλλίστου Ξανθοπούλου διήγησις περὶ τῶν ἐπισκόπων Βυζαντίου καὶ τῶν πατριάρχων πάντων Κωνσταντινουπόλεως, ed. A. Banduri, in: PG 147, 449–468.

Nikephoros Kallistos Xanthopulos, Diegesis (BHG 1361) — Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου, Διήγησις τις ἐν στίχοις ἱαμβείοις τινῶν θαυμάτων τοῦ θεοῦ Νικολάου, ὧν οὐδαμῶς μέμνηται ὁ Μεταφράστης, in: Papadopoulos-Kerameus, Analekta IV 357–366.

Nikephoros (Mango) — Nikephoros Patriarch of Constantinople, Short History. Text, Translation, and Commentary by C. Mango, Washington, D. C. 1990 (CFHB XIII, Series Washingtonensis = Dumbarton Oaks Texts 10) (darin: Introduction: 1–22; Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικηφόρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἱστορία σύντομος ἀπὸ τῆς Μαυρικίου βασιλείας: 3–162; Χρονολογικὸν Νικηφόρου τοῦ ἀγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου: 165–172; Commentary: 173–225).

Nikephoros, Testimonia patrum — Nicephori Antirrhetica II: Sanctorum Patrum testimonia octoginta de Christi incarnatione ..., in: Pitra, Spic. Solesmense I 336–370.

Niketas Byzantios — Nicetae Byzantini Refutatio et eversio epistolae ab Armeniae principe missae ...: Νικήτα Βυζαντίου ἔλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς σταλείσης ἐπιστολῆς ἐκ τοῦ ἄρχοντος τῆς Ἀρμενίας, in: PG 105, 588–665; Nicetae Byzantini philosophi Confutatio falsi libri quem scripsit Mohamedes Arabs (Refutatio Mohamedis): Νικήτα Βυζαντίου φιλοσόφου ἀνατροπὴ παρὰ τοῦ Ἄραβος Μωαμέτ πλαστογραφηθείσης βίβλου, in: PG 105, 669–841.

Notitiae Episcopatum (Darrouzès) — Notitiae episcopatum ecclesiae Constantinopolitanae, texte critique, introduction et notes par J. Darrouzès, Paris 1981 (Géographie ecclésiastique de l'empire byzantin 1).

Novellen Eirenes — L. Burgmann, Die Novellen der Kaiserin Eirene, in: FM IV (1981) 1–36 (Text: 16–27).

Nuthesia gerontos — Νουθεσία γέροντος περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων, in: *Melioranskij V-XXXIX; neue Ausgabe von A. N. Mitsides, Ἡ παρουσία τῆς Κύπρου εἰς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῶν εἰκόνων. Γεώργιος ὁ Κύπριος καὶ Κωνσταντῖνος Κωνσταντίας, Leukosia 1989* (Ἐκδοσις Ἰδρύματος ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'), 153–192.

Officium in mart. Bulg. — *Officium in martyres pro Christo interfectos in Bulgaria* (Ian. 23), ed. E. Follieri, in: E. Follieri – I. Dujjev, *Un'acolutia inedita per i martiri di Bulgaria dell'anno 813*, in: *Byz 33* (1963) 71–106 (Text: 75–85).

Oikonomides, Dated Seals — N. Oikonomides, *A Collection of Dated Seals*, Washington, D. C. 1986. **Palmer, Chronicles** — *The Seventh Century in the West-Syrian Chronicles*, introduced, translated and annotated by A. Palmer, including two seventh-century Syriac apocalyptic texts, introduced, translated and annotated by S. Brock, with added annotation and an historical introduction by R. Hoyland, Liverpool 1993 (Translated Texts for Historians 15).

Pančenko — B. A. Pančenko, *Kollekcii Russkago Archeologičeskago Instituta v Konstantinopolě, Katalog molivdovolov*, in: *IRAIK 8* (1903) 199–246 (Nr. 1-124); *9* (1904) 341–396 (Nr. 125-300); *13* (1908) 78–151 (Nr. 301-500). (Zitierung nach Nrr.)

Papadopulos-Kerameus, Analekta — A. Papadopulos-Kerameus, *Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας, I-V*, St. Petersburg 1891–1898.

Papadopulos-Kerameus, Monumenta — *Monumenta Graeca et Latina ad Historiam Photii patriarchae pertinentia*, ed. A. Papadopulos-Kerameus, I-II, St. Petersburg 1899. 1901.

Papadopulos-Kerameus, Sylloge — Συλλογὴ παλαιστίνῃς καὶ συριακῆς ἀγιολογίας ἐκδιδομένη ὑπὸ Ἀ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, I, St. Petersburg 1907 (PPSb 19,3 = vyp. 57).

Papadopulos-Kerameus, Varia graeca sacra — A. Papadopulos-Kerameus, *Varia graeca sacra. Sbornik grečeskich neizdannyh bogoslovskich tekstov IV-XV vekov*, St. Petersburg 1909 (= *Mém. Acad. Imp. Pétersbourg* 95) (Ndr., besorgt von J. Dummer, Leipzig 1975 [Subsidia byzantina lucis ope iterata VI]).

Parastaseis syntomoi chronikai — Παραστάσεις σύντομοι χρονικαί, ed. Th. Preger, *Scriptores originum Constantinopolitanarum, I*, Leipzig 1907 (Ndr. Leipzig 1989), 19–73; ebenfalls abgedruckt in: *Constantinople in the Early Eighth century: The Parastaseis syntomoi chronikai. Introduction, Translation and Commentary*, edited by Averil Cameron and Judith Herrin, Leiden 1984 (Columbia Studies in the Classical Tradition 10), 55–164 (= photomechanischer Ndr. der Ed. von Preger, jedoch ohne deren Seitenangaben).

Parastaseis syntomoi chronikai — Παραστάσεις σύντομοι χρονικαί, ed. Th. Preger, *Scriptores originum Constantinopolitanarum, I*, Leipzig 1907 (Ndr. Leipzig 1989), 19–73; ebenfalls abgedruckt in: *Constantinople in the Early Eighth century: The Parastaseis syntomoi chronikai. Introduction, Translation and Commentary*, edited by Averil Cameron and Judith Herrin, Leiden 1984 (Columbia Studies in the Classical Tradition 10), 55–164 (= photomechanischer Ndr. der Ed. von Preger, jedoch ohne deren Seitenangaben).

Passio Andreae in Crisi (BHG 111) — Μαρτύριον τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου ὁμολογητοῦ καὶ θαυματουργοῦ Ἀνδρέου, τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου βασιλέως, in: AASS Oct. VIII 135–142.

Passio Andreae in Crisi (BHG 112) — Μαρτύριον τοῦ ἁγίου ὁσιομάρτυρος Ἀνδρέου τοῦ ἐν τῇ Κρισί, in: AASS Octobris VIII 142–149.

Passio Artemii (BHG 170) — Ὑπόμνημα ἤγουν ἐξηγήσις τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Ἀρτεμίου συλλεγὲν ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Φιλοστοργίου καὶ ἄλλων τινῶν παρὰ Ἰωάννου μοναχοῦ, in: PG 96, 1252–1316.

Passio Georgii (BHG 671) — Μαρτύριον τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, ed. K. Krumbacher, *Der heilige Georg in griechischer Überlieferung*, München 1911 (Abh. der königl. bayer. Akad. d. Wiss., philos.-philol. u. hist. Kl. 25,3), 41–51.

Passio Ludmillae (BHL 5030) — De sancto Quirillo et conversione Moravie et Bohemie (Legenda dif-fundente sole), in: Magnae Moraviae Fontes historici II 277–283.

Passio LX mart. Hierosol. (BHG 1217) — Μαρτύριον τῶν ἁγίων ἐξήκοντα νέων μαρτύρων τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πόλει ἐπὶ τῆς τυραννίδος τῶν Ἀράβων μαρτυρησάντων, ed. A. Παπαδο-οπουλος-Κεραμευς, Μαρτύριον τῶν ἁγίων ἐξήκοντα νέων μαρτύρων τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πόλει ἐπὶ τῆς τυραννίδος τῶν Ἀράβων μαρτυρησάντων. Πονημάτιον τοῦ ὀγδοῦ αἰῶνος συριστί μὲν ἐξ ἀρχῆς γραφὲν καὶ εἶτα μεταφρασθὲν ἐλληνιστί, τύποις δὲ νῦν τὸ πρῶτον ἐκδιδόμενον μετὰ προλόγου ὑπὸ A. Παπαδοπούλου-Κεραμέως καὶ μετὰ ῥωσικῆς μεταφράσεως τοῦ κ. Γ. Δεστούνη, in: PPSb XII,1 (34) (1892) 1–22 (Text: 1–7).

Passio LXIII mart. Hierosol. (BHG 1218) — Μαρτύριον τῶν ἁγίων ἐνδόξων μαρτύρων τοῦ Χριστοῦ ἐξήκοντα καὶ τριῶν, τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει Ἱερουσαλήμ συλληφθέντων ὑπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν καὶ μαρ-τυρησάντων ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, συγγραφὲν παρὰ Συμεῶν μοναχοῦ πρεσβυτέρου καὶ ἡσυχαστοῦ τοῦ ἁγίου σπηλαίου τοῦ Τεσσαρακονθημέρου, ed. Παπαδοπουλος-Κερα-μευς, Σψλλογε 136163. Μαρτύριον τῶν ἁγίων ἐνδόξων μαρτύρων τοῦ Χριστοῦ ἐξήκοντα καὶ τριῶν, τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ πόλει Ἱερουσαλήμ συλληφθέντων ὑπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν καὶ μαρτυρησάντων ἐν τοῖς χρό-νοις τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, συγγραφὲν παρὰ Συμεῶν μοναχοῦ πρεσβυτέρου καὶ ἡσυ-χαστοῦ τοῦ ἁγίου σπηλαίου τοῦ Τεσσαρακονθημέρου, in: Papadopoulos-Kerameus, *Sylloge* 136–163.

Passio XLII mart. Amor. (BHG 1209) — Μαρτύριον τῶν ἁγίων τεσσαρακονταδύο μαρτύρων, edd. V. Vasil'evskij – P. Nikitin, *Skazanija o 42 Amorijskich mučenikach i cerkovnaja služba im izdali V. Vasil'evskij i P. Nikitin*, in: *Mém. Acad. Imp. Pétersbourg*, VIIIe sér., cl. hist.-phil. 7,2 (1905) 1–57 (Text von BHG 1209: 38–56; parallele russ. Übers: 39–57).

Passio XLII mart. Amor. (BHG 1210) — Μαρτύριον τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων νεο-φανῶν μαρτύρων Θεοφίλου, Θεοδώρου, Κωνσταντίνου, Καλλίστου, Βασσόου καὶ τῆς συνοδίας ἁγίων τῶν τὸν ἀριθμὸν τεσσαρακονταδύο, ed. A. Vasil'ev, *Grečeskij tekst žitija soroka dvuch Amorijskich mučenikov po rukopisi Parižskoj nacional'noj biblioteki No. 1534*, in: *Mém. Acad. Imp. Pétersbourg*, VIIIe sér. 3,3 (1898) 9–17.

Passio mart. Amor. = **Passio XLII mart. Amor.** (BHG 1211) — Martuvrion tw'n aJgivwn tessarvakonta kai; duvo martuvrwn Qeodwvrou, Kwnstantivnou, Kallivstou, Qeofivlou, Basovh kai; th'" sunodiva" aujtw'n, ed. Latyšev, in: Men. (Latyšev) 190–197; edd. V. Vasil'evskij – P. Nikitin, Skazanija o 42 Amorijskich mučenikach i cerkovnaja služba im izdali V. Vasil'evskij i P. Nikitin, in: Mém. Acad. Imp. Pétersbourg, VIIIe sér., cl. hist.-phil. 7,2 (1905) 1–57 (Text von BHG 1211: 1–7).

Passio XLII mart. Amor. (BHG 1212) — Ἔθλησις τῶν ἁγίων καὶ καλλινίκων μβε μαρτύρων τοῦ Χριστοῦ, Κωνσταντίνου, Θεοδώρου, Θεοφίλου, Καλλίστου, Βασόου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ τελειωθέντων ἐν Συρία ὑπὸ τῶν ἀθέων Ἀγαρηνῶν ἐπὶ Μιχαὴλ καὶ Θεοδώρας τῶν ὀρθοδόξων βασιλέων, edd. V. Vasil'evskij – P. Nikitin, Skazanija o 42 Amorijskich mučenikach i cerkovnaja služba im izdali V. Vasil'evskij i P. Nikitin, in: Mém. Acad. Imp. Pétersbourg, VIIIe sér., cl. hist.-phil. 7,2 (1905) 1–57 (Text von BHG 1212: 8–21).

Passio XLII mart. Amor. (BHG 1213) — Μαρτύριον τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα δύο μαρτύρων τοῦ Χριστοῦ Καλλίστου δουκός, Κωνσταντίνου πατρικίου, Θεοδώρου πρωτοσπαθαρίου καὶ τῆς συνοδίας αὐτῶν, συγγραφὲν παρὰ Μιχαὴλ μοναχοῦ καὶ συγκέλλου, edd. V. Vasil'evskij – P. Nikitin, Skazanija o 42 Amorijskich mučenikach i cerkovnaja služba im izdali V. Vasil'evskij i P. Nikitin, in: Mém. Acad. Imp. Pétersbourg, VIIIe sér., cl. hist.-phil. 7,2 (1905) 1–57 (Text von BHG 1213: 22–36).

Passio XLII mart. Amor. (BHG 1214a) — Μαρτύριον τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα δύο μαρτύρων, ed. Σ. Κοτζαβασε (Κοτζάμβαση), Τὸ μαρτύριο τῶν μβ' μαρτύρων τοῦ Ἀμορίου. Ἀγιολογικὰ καὶ ὕμνολογικὰ κείμενα, in: EEPHSTh 2 (1992) 109–153, bes.: Τὸ μαρτύριο Μ , 129–151 (Text: 131–148).

Passio XLII mart. Amor. (BHG 1214b) — Μαρτύριον τῶν τεσσαράκοντα δύο μαρτύρων, ed. Σ. Κοτζαβασε (Κοτζάμβαση), Τὸ μαρτύριο τῶν μβ' μαρτύρων τοῦ Ἀμορίου. Ἀγιολογικὰ καὶ ὕμνολογικὰ κείμενα, in: EEPHSTh 2 (1992) 109–153, bes.: Τὸ μαρτύριο Κ, 151–153 (Text: 152f.).

Passio XLII mart. Amor. (BHG 1214c) — Μαρτύριον τῶν ἁγίων τοῦ Χριστοῦ τεσσαράκοντα καὶ δύο μαρτύρων τῶν ἐν Περσίδι τελειωθέντων, ed. Halkin, Passion inédite des Quarante-deux martyrs d'Amorium, in: Halkin, Hagiologie 152–169 (Text: 153–161).

Passio Mich. Sabaitae — Passio Michaelis Sabaitae (georg. Version): ed. M. C. Kekelidze, Monumenta hagiographica georgica, I, Tiflis 1918, 165–173; lat. Übersetzung: Mensis martii XX. Passio sancti Michaelis, qui fuit in laura magna sancti patris nostri Sabae, ed. P. Peeters, La passion de S. Michel le Sabaïte, in: AnBoll 48 (1930) 65–98 (Text: 66–77). (Nur die lat. Übers. von P. Peeters wurde berücksichtigt.)

Passio Pancratii (BHG 1408) — Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Πανκρατίου, ed. P. Franchi de' Cavalieri, Hagiographica, Rom 1908 (Studi e testi 19), 109–112.

Passio Pancratii (BHG 1409) — Μαρτύριον τοῦ ἁγίου πανενδόξ-οῦ μ-άρτυροῦ Παγκρατίου, ed. F. Macler, Histoire de St. Azazaïl, Paris 1902 (Bibliothèque de l'École des Hautes Études 141), 16–20.

Passio Pauli Caïumensis (BHG 1471) — Ἔθλησις τοῦ ἁγίου μάρτυρος Παύλου ἐν τοῖς Καίουμα ἐπὶ τῶν εἰκονομάχων ἀθλήσαντος, in: Papadopulos-Kerameus, Analekta IV 247–251; Men. (Latyšev) II 23–27.

Passio Pauli Caiumensis (BHG 1471b) — Μαρτύριον ἁγίου Παύλου τοῦ Νέου, ed. E. Παπαελιοπουλου-Πηροπουλου, Ἄγιολογικὰ καὶ ὑμνολογικὰ εἰς ἅγιον Παῦλον τὸν Νέον ἐν τοῖς Καϊουμᾶ ἐπὶ τῶν εἰκονομάχων ἀθλήσαντα, in: ΔΙΠΤΥΧΑ 1 (1979) 53–96 (Text: 70–82).

Passio Petri Capitol. — Slovo svjatogo i blazennago otca Ioanna, monacha i presvitera Damasskago, o žizni i podvigach vseslavnago svjaščenko-mučennika Petra Novago, zamučennago v' gorod' Kapetolicev', ed. K. Kekelidze, in: Christianskij vostok 4 (1916) 1–71 (Text 23–70) (georg. Original mit russ. Übers.). (Zitiert nach der russ. Übers.)

Passio Petri Capitol., Résumé — Sancti beatique patris nostri Iohannis, monachi et presbyteri Damasceni, oratio de vita et facinoribus illustrissimi hieromartyris Petri novi, qui passus est in urbe Capitoliae; franz. Résumé der georg. Passio bei: P. Peeters, La passion de S. Pierre de Capitolias († 13 janvier 715), in: AnBoll 57 (1939) 299–333 (Résumé: 301–316). (Zitiert nach dem franz. Résumé.)

Passio Theodosiae (BHG 1773y) — Μαρτύριον τῆς ἁγίας ὀσιομάρτυρος Θεοδοσίας, in: Men. (Lattyšev) II 186–188.

Patria — Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, in: Scriptorum originum Constantinopolitanarum, rec. T. Preger, II, Leipzig 1907 (Ndr. Leipzig 1989), 135–313.

Pauli cont. — Pauli continuationes, edd. L. Bethmann et G. Waitz, in: MGH SS rer. Lang. 198–219.

Paulus Diac., Gedichte — Die Gedichte des Paulus Diaconus. Kritische und erklärende Ausgabe von K. Neff, München 1908 (Quellen und Untersuchungen zur lateinischen Philologie des Mittelalters 3, 4); ältere Edition: Pauli et Petri Diaconorum Carmina, ed. E. Duemmler, in: MGH Poetae I, Berlin 1881 (Ndr. München 1978) 27–86.

Paulus Diac., Hist. — Pauli Diaconi Historia gentis Langobardorum, edd. L. Bethmann – G. Waitz, in: MGH SS rer. Lang. 12–187; unverändert nachgedruckt und mit Kommentar versehen: Pauli Historia Langobardorum, Hannover 1878 (Ndr. Hannover 1987) (MGH SS rer. Germ. in usum scholarum separatim editi 48), 49–242 (Die Paginierung der Folioausgabe wird am Rande angegeben.). (Zitiert nach der Paginierung der Folioausgabe.)

Peri Metatheseon (Darrouzès) — Περὶ μεταθέσεων, ed. J. Darrouzès, Le Traité des Transferts. Édition critique et commentaire, in: REB 42 (1984) 147–214 (Text: 171–189).

Peri Metatheseon (Rhalles–Potles) — Ἀδήλου Περὶ Μεταθέσεων, edd. G. A. Rhalles – M. Potles, in: Syntagma Kanon. V 391–394.

Petit, Michel Maléinos — L. Petit, Vie et Office de Michel Maléinos suivis du traité ascétique de Basile le Maléinote. Texte grec publié, Paris 1903 (Bibliothèque hagiographique orientale 4).

Petros Heg. — Πέτρου ἐλαχίστου μοναχοῦ καὶ ἡγουμένου περὶ τῶν Παυλικιάνων τῶν καὶ Μανιχαίων, ed. C. Astruc, in: C. Astruc, W. Conus-Wolska, J. Gouillard, P. Lemerle, D. Papachryssanthou, J. Paramelle, Les sources grecques pour l'histoire des Pauliciens d'Asie mineure, in: TM 4 (1970) 69–97.

Petros Sik. — Πέτρου Σικελιώτου ἱστορία χρειώδης, ἔλεγχός τε καὶ ἀνατροπὴ τῆς κενῆς καὶ ματαίας αἰρέσεως τῶν Μανιχαίων, τῶν καὶ Παυλικιάνων λεγομένων, ed. D. Papachryssanthou, in: C. Astruc, W. Conus-Wolska, J. Gouillard, P. Lemerle, D. Papachryssanthou, J. Paramelle, *Les sources grecques pour l'histoire des Pauliciens d'Asie mineure*, in: TM 4 (1970) 3–67.

Petros v. Alexandria — Πέτρου χριστιανοῦ καὶ ὀρθοδόξου Ἀλεξανδρέως ἔκθεσις χρόνων ἐν συντόμῳ ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως νῦν, ed. Z. G. Samodurova, *Chronika Petra Aleksandrijskogo*, in: VV 18 (1961) 150–197 (Text: 180–197).

Petros v. Argos, Epitaphios auf Athanasios (BHG 196) — Petros von Argos, Ἐπιτάφιος εἰς τὸν μακάριον Ἀθανάσιον ἐπίσκοπον Μεθώνης, in: Papaoikonomu, *Petros* 91–106; ed. Konstantinos Th. Kyriakopoulos, Ἁγίου Πέτρου ἐπισκόπου Ἄργους βίος καὶ λόγοι. Εἰσαγωγή, κείμενον, μετάφρασις, σχόλια, Athen 1976, 44–66.

Philotheos — Philotheos, *Kletorologion*: Ἀκριβολογία τῆς τῶν βασιλικῶν κλητορίων καταστάσεως καὶ ἐκάστου τῶν ἀξιωματῶν πρόσκλησις καὶ τιμὴ, συνταχθεῖσα ἐξ ἀρχαίων κλητορολογίων ἐπὶ Λεόντος τοῦ φιλοχρίστου καὶ σοφωτάτου ἡμῶν βασιλέως, μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, ἰνδικτιῶνος γ', ἔτους ἀπὸ κτίσεως κόσμου ρυη', ὑπὸ Φιλοθέου βασιλικοῦ πρωτοσπαθαρίου καὶ ἀτρικλίνου, in: *Oikonomidès, Listes* 81–235.

Photios, Amph. — Photii Patriarchae Constantinopolitani Epistulae et Amphilochia, ed. L. G. Westerink, vol. IV (Amph. 1-45), Leipzig 1986; vol. V (Amph. 46-222), Leipzig 1986; vol. VI,1 (Amph. 223-329), Leipzig 1987 (*Bibliotheca Graecorum et Romanorum Teubneriana*).

Photios, Bibl. (Henry) — Ἀπογραφή καὶ συναρίθμησις τῶν ἀνεγνωσμένων ἡμῖν βιβλίων ὧν εἰς κεφαλαιωδὴ διάγνωσιν ὁ ἡγαπημένος ἡμῶν ἀδελφὸς Ταράσιος ἐξητήσατο, ed. R. Henry, *Photius, Bibliothèque*, I-VIII, Paris 1959–1977 (*Collection Byzantine [Budé]*).

Photios, Contra Manichaeos — Φωτίου τοῦ ἀγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως ἐν συνόψει διήγησις τῆς νεοφανοῦς τῶν Μανιχαίων ἀναβλαστήσεως, ed. P. Lemerle, *Photius, Récit de la réapparition des Manichéens*, in: TM 4 (1970) 99–183 (Text: 121–173); ältere Ausgabe: Τοῦ ... ἀγιωτάτου Φωτίου διήγησις περὶ τῆς τῶν Μανιχαίων ἀναβλαστήσεως, λόγος πρῶτος (*Photii patriarchae CP. contra Manichaeos libri, liber I, sermo I*), in: PG 102, 15–84. (Zitiert nach den Kapitel-Nrr. bei Lemerle.)

Photios, Epp. (Laourdas–Westerink) — Photii Patriarchae Constantinopolitani Epistulae et Amphilochia, edd. B. Laourdas et L. G. Westerink, vol. I (epp. 1-144), Leipzig 1983; vol. II (epp. 145-283), Leipzig 1984; vol. III (epp. 284-299), Leipzig 1985 (*Bibliotheca Graecorum et Romanorum Teubneriana*).

Photios, Hom. — Φωτίου Ὁμιλῖαι, ed. B. Laourdas, Thessalonike 1959.

Photios, Lex. — Photii Patriarchae Lexicon I (A - D), ed. Ch. Theodoridis, Berlin 1982.

Photios, Synagogai — Τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου συναγωγὰ καὶ ἀποδείξεις ἀκριβεῖς συνηλεγμένα ἐκ τῶν συνοδικῶν καὶ ἱστορικῶν γραφῶν περὶ ἐπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν καὶ λοιπῶν ἐτέρων ἀναγκαίων ζητημάτων, in: PG 104, 1219–1232.

Pitra, Analecta — J. B. Pitra, *Analecta Sacra Spicilegio Solesmense parata*, I-V. VII-VIII, Paris 1876–1888.

Pitra, Monumenta — J. B. Pitra, *Iuris ecclesiastici graecorum historia et monumenta*, I-II, Rom 1864. 1868 (Ndr. Rom 1963).

Pitra, Spic. Solesmense — J. B. Pitra, *Spicilegium Solesmense complectens sanctorum patrum scriptorumque ...*, I-IV, Paris 1852–1858 (Ndr. Graz 1962).

PL — (Patrologia Latina =) J. P. Migne, *Patrologiae cursus completus, series latina*, 1-217. 218-221 (= Reg.-Bde.), Paris 1844–1864.

Poeta Saxo — *Poetae Saxonis annalium de gestis Caroli magni imperatoris libri quinque*, in: MGH SS I 224–229 (auch in: MGH Poetae IV 1, 1–71).

(Ps.-?) Anastasios Sin., Synopsis de haeres. — Τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου τοῦ Σινάϊτου· κεφάλαιον ἐν ᾧ κατ' ἐπιτομὴν διὰ βραχέων περὶ τῶν ἐξ ἀρχῆς αἰρέσεων, καὶ τῶν συνόδων τῶν γενομένων κατ' αὐτῶν, ed. K.-H. Uthemann, *Die dem Anastasios Sinaites zugeschriebene Synopsis de haeresibus et synodis. Einführung und Edition*, in: AHC 14 (1982) 58–94 (Text: 77–94).

Ps.-Gregorii papae epistula ad Germanum patriarcham — Ἐπιστολὴ Γρηγορίου τοῦ ἁγιωτάτου πάπα Ῥώμης πρὸς Γερμανὸν τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, in: Mansi XIII 92–100 (= PG 98,148–156).

Ps.-Gregorii papae II epistulae ad Leonem Isaurum imp. (BHG 1387d) I. II — I: Ἐπιστολὴ Γρηγορίου πάπα Ῥώμης γραφεῖσα πρὸς Λέοντα τὸν βασιλέα περὶ τῶν σεπτῶν καὶ ἁγίων εἰκόνων II: Τοῦ αὐτοῦ Γρηγορίου πάπα Ῥώμης πρὸς Λέοντα τὸν βασιλέα ἐπιστολὴ b v, ed. J. Gouillard, *Aux origines de l'icônoclisme: Le témoignage de Grégoire II?*, in: TM 3 (1968) 243–307 (Text des 1. Briefes: p. 277–297; Text des 2. Briefes: p. 299–305).

Ps.-Symeon — *Symeonis magistri ac logothetae annales: Συμεὼν μαγίστρου καὶ λογοθέτου χρονογραφία*, ed. I. Bekker, in: *Theoph. cont.* 603–760 (Teilausgabe der Chronik, Jahre 813–963).

Ps.-Symeon (Cod. Paris. 1712) — *Symeonis magistri ac logothetae annales: Συμεὼν μαγίστρου καὶ λογοθέτου χρονογραφία*, nicht edierte Abschnitte bis 813, zitiert nach A. Ph. Markopoulos, *Ἡ χρονογραφία τοῦ Ψευδοσυμεὼν καὶ οἱ πηγές της*, Ioannina 1978.

Psephos γ' — ψῆφος γ', in: PG 90, 169C–172B (Anhang der Acta in primo exilio, der über den letzten Prozeß gegen Maximus Homologites [662] berichtet, cf. Acta in primo exilio); PL 129, 655D–657D (parallel zum griech. Text: versio latina Anastasii bibliothecarii); neue Edition (1999) in: Scripta (Allen-Neil) 151.

Pseudo-Dionysius — *Chronique de Denys de Tell-Mahré, 4e partie*, éd. et trad. par J.-B. Chabot, Paris 1895 (Bibliothèque de l'École des Hautes Études 112); trad. R. Hespel, Louvain 1989 (CSCO 507); Auszüge übersetzt von A. Palmer, in: Palmer Chronicles 53–65.

Ptolemaios, Geogr. — Claudii Ptolemaei Geographia, ed. C. Nobbe, Leipzig (Teubner) 1843–1845 (Gesamtausgabe in 5 Bänden); Bücher I-V, edd. C. Müller – C. T. Fischer, Paris 1883–1901.

Regel, Analecta — Analecta Byzantino-Russica, ed. W. Regel, Petrograd 1891.

Reginonis Chronicon — Reginonis Abbatis Prumiensis Chronicon cum continuatione Treverensi, rec. F. Kurze, Hannover 1890 (MGH SS rer. Germ. in usum scholarum separatim editi 50).

Relatio motionis — Anastasius apocrisiarius, Relatio motionis factae inter domnum abbatem Maximum et socium ejus atque principes in secretario: Ἐξήγησις τῆς κινήσεως γενομένης, μεταξὺ τοῦ κυροῦ ἀββᾶ Μαξίμου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, καὶ τῶν ἀρχόντων ἐπὶ σεκρέτου, in: PG 90, 109–129; PL 129, 603–621; neue Edition (1999): Ἐξήγησις τῆς γενομένης κινήσεως μεταξὺ τοῦ κυροῦ ἀββᾶ Μαξίμου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, καὶ τῶν ἀρχόντων ἐπὶ σεκρέτου, in: Scripta (Allen–Neil) 1–51 (griech. Text: 13–51).

Rostovzeff–Prou — M. Rostovzeff – M. Prou, Catalogue des Plombs de l'Antiquité du Moyen Age et des temps modernes conservés au département des médailles et antiques de la Bibliothèque Nationale, Paris 1900.

Sabatier, Iconographie — J. Sabatier, Iconographie d'une collection choisie de cinq mille médailles, byzantines et celtibériennes, St. Petersburg 1847–1860.

Samuel von Ani (Brosset) — Samouel d'Ani, Tables Chronologiques, in: M.-F. Brosset, Collection d'historiens Arméniens. Dix ouvrages sur l'histoire de l'Arménie et des pays adjacents, II, St. Petersburg 1876 (Ndr. Amsterdam 1979), 339–483.

Sandrovskaja, Katal. I, II — V. S. Sandrovskaja, in: Iskusstvo Vizantii v sobranijach SSSR, I-II, Moskau 1977. (Nach Nrr. des Kataloges zitiert)

Šandrovskaja, Pečati — V. S. Šandrovskaja, Vizantijskie pečati v sobranii Ermitaža, Leningrad 1975.

Schieffer, Kreta, Rom und Laon — R. Schieffer, Kreta, Rom und Laon. Vier Briefe des Papstes Vitalian vom Jahre 668, in: Papsttum, Kirche und Recht im Mittelalter. Festschrift für H. Fuhrmann zum 65. Geburtstag, hrsg. von H. Mordek, Tübingen 1991, 15–30.

Schlumberger, Bulles inédites — **G. Schlumberger, Bulles byzantines inédites, in: Musée archéologique 2 (1877) 23–35. 123–132.**

Schlumberger, Mélanges — G. Schlumberger, Mélanges d'Archéologie Byzantine. Monnaies, Médailles, Méreaux, Jetons, Amulettes, Bulles d'Or et de Plomb, Poids de Verre et de Bronze, Ivoires, Objets d'Orfèvrerie, Bagues, Reliquiaires, etc., Paris 1895.

Schlumberger, Sceaux — G. Schlumberger, Sceaux byzantins inédits: 1) in: Schlumberger, Mélanges 199–274 = in: REG 1889. 1892. 1894 Nrr. 1-145; 2) in: REG 13 (1900) 467–492, Nrr. 146-203; 3) in: RN IV 9 (1905), 321–354, Nrr. 204-295; 4) in: RN IV 20 (1916) 32–45, Nrr. 296-334. (Zitierung nach Nrr.)

Schreiner, Kleinchroniken — P. Schreiner, Die byzantinischen Kleinchroniken (*Chronica byzantina breviora, recensuit, commentario indicibusque instruxit P. Schreiner*), I-III, Wien 1975. 1977. 1979 (CFHB XII/1-3, Series Vindobonensis).

Schwartz, Kyrillos — E. Schwartz, Kyrillos von Skythopolis, Leipzig 1939.

Scripta (Allen–Neil) — *Scripta saeculi VII vitam Maximi confessoris illustrantia, una cum latina interpretatione Anastasii Bibliothecarii iuxta posita, ediderunt P. Allen et B. Neil*, Turnhout/Leuven 1999 (CCSG 39). (Angegeben sind die Seite der Edition und die Zeile[n] des jeweiligen Textes.)

Scriptor inc. (Bekker) — Συγγραφή χρονογραφίου τὰ κατὰ Λέοντα υἱὸν Βάρδα τοῦ Ἀρμενίου περιέχουσα. *Historia de Leone Bardae Armenii filio*, ed. I. Bekker, in: *Leonis Grammatici Chronographia ex rec. I. Bekkeri*, Bonn 1842, 333–362.

Scriptor inc. (Dujčev) — Περὶ Νικηφόρου τοῦ βασιλέως καὶ πῶς ἀφίησιν τὰ κῶλα ἐν Βουλγαρία, ed. I. Dujčev, *La chronique byzantine de l'an 811*, in: *TM 1* (1965) 205–254 (Text: 210–216).

Scriptor inc. (Grégoire) — Περὶ Νικηφόρου τοῦ βασιλέως καὶ πῶς ἀφίησιν τὰ κῶλα ἐν Βουλγαρία, ed. H. Grégoire, *Un nouveau fragment du "Scriptor incertus de Leone Armenio"*, in: *Byz 11* (1936) 417–427 (Text: 421–426).

Scriptor inc. (Iadevaia) — *Scriptor incertus*, introduzione di E. Pinto, testo critico, traduzione e note a cura di F. Iadevaia, Messina 1987 (darin: I: Περὶ Νικηφόρου τοῦ βασιλέως καὶ πῶς ἀφίησιν τὰ κῶλα ἐν Βουλγαρία, p. 23–33; II: Ἐτέρα συγγραφή χρονογραφικὴ τὰ κατὰ Λέοντος υἱοῦ Βάρδα τοῦ Ἀρμενίου περιέχουσα, p. 35–44; III: Περὶ τῆς βασιλείας Λέοντος υἱοῦ Βάρδα τοῦ Ἀρμενίου, p. 45–72).

Sebeos — *Histoire d'Héraclius par l'évêque Sebéos*, trad. de l'Arménien par F. Macler, Paris 1904; *Sebeos, Storia*, traduzione dall'armeno, introduzione e note di C. Gugerotti, Verona 1990; *The Armenian History attributed to Sebeos*, translated, with notes, by R. W. Thomson, historical commentary by James Howard-Johnston, assistance from Tim Greenwood, part I: Translation, Liverpool 1996 (*Translated Texts for Historians 31,1*) (zitiert nach den Seitenangaben der Edition von G. V. Abgaryan, Yerevan 1979).

Seibt I — W. Seibt, *Die byzantinischen Bleisiegel in Österreich, I: Kaiserhof*, Wien 1978 (*Veröffentlichungen der Kommission für Byzantinistik II/1*).

Seibt, Nikopolis — N. Seibt – W. Seibt, *Die sphragistischen Quellen zum byzantinischen Thema Nikopolis*, in: *Nicopolis I. Proceedings of the First International Symposium on Nicopolis (23-29 September 1984)*, Preveza 1987, 327–347.

Seibt–Zarnitz — W. Seibt – M.-L. Zarnitz, *Das byzantinische Bleisiegel als Kunstwerk. Katalog zur Ausstellung*, Wien 1997.

Sermo in Theophano (BHG 1795) — Τοῦ σοφωτάτου κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Γρηγορᾶ λόγος εἰς τὴν ἁγίαν Θεοφανῶ τὴν βασιλίδα, ed. E. Kurtz, in: Kurtz, *Theophano 25–45*; ältere Edition in: *Monumenta graeca ad Photium ejusque historiam pertinentia, quae ex variis codicibus collegit ediditque J. Hergen-*

röther, Regensburg 1869, 72–83.

Sermo prophoneticus — Λόγος προσφωνητικὸς παρὰ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἔκτῃς συνόδου πρὸς τὸν εὐσεβέστατον καὶ φιλόχριστον βασιλέα Κωνσταντῖνον, in: ACO II/2/2, p. 804–830.

Seyrig — J.-C. Cheynet, C. Morrisson, W. Seibt, Les Sceaux Byzantins de la collection Henri Seyrig. Catalogue raisonné, Paris 1991.

Simon von Kéza, Gesta Hungarorum — Simonis de Kéza Gesta Hungarorum, in: Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum, Socii operis erant I. Balogh, E. Bartoniek et alii, edendo operi praefuit E. Szentpetery, I, Budapest 1937, 129–194.

Skazanie o svjatyh mestech — Skazanie o svjatyh mestech, o Kostjantinegrade i o svjatyh moščech spassichsja vo Ierusalimě, a sobranych Kostjantinom carem v naricaemyj Car'grad, in: Majeska 114–154 (Text: 129–153).

Skylitzes — Σύνοψις ἱστοριῶν ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἀναιρέσεως Νικηφόρου βασιλέως τοῦ ἀπὸ γενικῶν καὶ μέχρι τῆς βασιλείας Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ συγγραφεῖσα παρὰ Ἰωάννου κουροπαλάτου καὶ γεγονότος μεγάλου δρουγγαρίου τῆς βίγλας τοῦ Σκυλίτζη, ed. J. Thurn, in: Ioannis Scylitzae Synopsis historiarum, editio princeps, recensuit I. Thurn, Berlin 1973 (CFHB V, Series Berolinensis).

Sode, Bleisiegel — Byzantinische Bleisiegel in Berlin II, mit Unterstützung durch P. Speck bearbeitet von C. Sode, Bonn 1997 (POIKILA BUZANTINA 14). (Zitierung nach Nrr.)

Sokolova, Monety i pečati — I. V. Sokolova, Monety i pečati vizantijckogo Chersona, Leningrad 1983.

Speck, Bleisiegel — Byzantinische Bleisiegel in Berlin (West), unter Mitarbeit von I. Aslanis, A. Dimitriu, D. Lindow, S. Sahpekidou und R. Tschärke sowie teilw. nach Vorarb. von V. Elbern, H.-G. Severin und E. Kregel und mit bes. Unterstützung durch J. W. Nesbitt bearbeitet von P. Speck, Bonn 1986 (POIKILA BUZANTINA 5). (Zitierung nach Nrr.)

SSig — G. Schlumberger, Sigillographie de l'Empire Byzantin, Paris 1884 (Ndr. Turin 1963). (Zitierung nach Seiten)

Stephan von Novgorod — Ot Strannika Stefanovo Novgorodca, in: Majeska 15–47 (Text: 29–47).

Stephanos v. Taron — Histoire Universelle par Étienne Açogh'ig de Daron. Traduite de l'arménien et annotée par E. Dulaurier, Paris 1883 (Publications de l'École des Langues Orientales Vivantes 18); Des Stephanos von Taron armenische Geschichte, aus dem Altarmenischen übers. von H. Gelzer und A. Burckhardt, Leipzig 1907 (Scriptores Sacri et Profani IV).

Stylianos, Epp. — Stylianus Neocaesareae Euphratesinae episcopus, Epistolae ad Stephanum papam V., in: Mansi XVI 425D–440B (Text von Ep. 1: Mansi XVI 425D–436B; Text von Ep. 2: 437B–440B); auch ediert in: MGH Epp. VII, p. 375,7 – 380,12 (Ep. 1); p. 381,21 – 382,26 (Ep. 2).

Suda — Suidae lexicon, ed. A. Adler, I-V, Leipzig 1928–1938 (Lexicographi graeci I).

Symeon log. — Symeon Logothetes, Chronographia (Sammelbegriff für die verschiedenen Redaktionen der sog. "Logothetenchronik", cf.: Prolegomena 20f.), siehe unter den Abkürzungen der einzelnen Redaktionen: Leon gr., Theod. mel., Symeon sl.

Symeon sl. — Slavjanskij perevod chroniki Simeona Logotheta, ed. V. I. Sreznevskij, St. Petersburg 1905 (Ndr. London 1971).

Synax. Andreae in Crisi (BHG 112e) — Synaxarium Andreae in Crisi (BHG 112e), in: Μηναῖον τοῦ Ὀκτωβρίου (17. Oktober). F. Halkin bezieht sich in BHG (cf. p. XVI) auf die Menaienausgabe in 12 Bänden, Venedig 1591–1603. Uns zugänglich war nur: Μηναῖον τοῦ Ὀκτωβρίου, ed. S. Gedge [GEGLE], Athen 1904 (darin: Συναξάριον Ἀνδρέα ...: 131f.).

Synax. Bacchi (BHG 209b) — -Συναξάριον τοῦ ἁγίου μάρτυρος Βάκχου τοῦ μαρτυρήσαντος ἐν τοῖς χρόνοις ἡμῶν ἐν Παλαιστίνη ἐπὶ Εἰρήνης καὶ Κωνσταντίνου τῶν φιλοχρίστων καὶ ὀρθοδόξων βασιλέων, ed. Ph. Demetrakopoulos, Ἅγιος Βάκχος ὁ νέος, in: EEPHSA 26 (1977–1978) 331–363 (Text des Synaxar-Eintrags BHG 209b: 344–350).

Synax. Cpl. — Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae e codice Sirmondiano nunc Berolinensi adiectis synaxariis selectis opera et studio H. Delehaye, Brüssel 1902 (Ndr. 1972) (Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris).

Synax. Hilarion. Dalmat. (BHG 2177b) — Ἰλαρίωνος ἡγουμένου τῆς μονῆς τῶν Δαλμάτων, in: Synax. Cpl. 731/732,47 – 733/734,54 (6. Juni); ältere Ausgabe in: AASS Iun. I 747–748D.

Synax. Iosephi hymnographi (BHG 947b) — Μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωσήφ τοῦ ὑμνογράφου, in: Synax. Cpl. 581,19 – 584,20 (3. April).

Synax. Oxon. — F. Halkin, Le Synaxaire grec de Christ Church à Oxford, in: AnBoll 66 (1948) 59–90, darin: 3. S. Jean, évêque des Goths de Crimée au VIIIe siècle, 80–83 (Synaxartext des Ioannes von Gothia: 80f.; ediert aus Cod. Bibl. Aedis Christi Oxon. gr. 2, fol. 105–105v).

Synax. Theoph. conf. (BHG 1792e) — Μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοφάνους τοῦ ὁμολογητοῦ τῆς Σιαγρινῆς, ed. V. V. Latyev, in: Methodii Patriarchae Constantinopolitani Vita S. Theophanis Confessoris, e codice Mosquensis No 159 edidit B. Latyev, St. Petersburg 1918 (Mémoires de l'Acad. des Sciences de Russie, VIIIe sér. 13,4), 1–44 (Text BHG 1792e: 41–44).

Synaxarium Anthusae (BHG 2029h) — Μνήμη τῆς ἁγίας Ἀνθούσης τῆς συστησαμένης τὴν εὐαγγελιστάτην μονὴν τοῦ Μαντινέου, in: Synax. Cpl. 848,31 – 852,17 (27. Juli).

Synaxarium Athanasii Trapezuntini (BHG 2047t) — Συναξάριον εἰς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν Ἀθανάσιον τὸν θαυματουργόν, γεγονότα ἀρχιεπίσκοπον τῆς Τραπεζούντος, ed. A. Παπαδοπουλος-Κεραμευς, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν Τραπεζούντος, 2. Ἀθανάσιος ὁ Δαιμονοκαταλύτης, in: VV 12 (1906) 138–141 (Text: 139–141).

Synaxarium Ioannis Catharorum (BHG 2184n) — <Μνήμη> Ἰωάννου ἡγουμένου τῆς τῶν Καθαρῶν, in: Synax. Cpl. 631/632,42–633/634,38 (27. April).

Synaxarium Niceph. Medic. (BHG 2299) — Μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νικηφόρου πρεσβυτέρου καὶ ἡγουμένου μονῆς τοῦ Μηδικίου, ed. F. Halkin, Saint Nicéphore de Médikion d'après un synaxaire du Mont Sinai, in: AnBoll 88 (1970) 13–16 (Text: 15) (= Halkin, Saints moines d'Orient, Nr. VII).

Synaxarium Nicet. patric. (BHG 1342e) — <Μνήμη> τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νικήτα πατρικίου τοῦ ὁμολογητοῦ, ed. D. Papachryssanthou, Un confesseur du second iconoclasme. La Vie du patrice Nicétas († 836), in: TM 3 (1968) 309–351 (Text des Synaxars BHG 1342e: 324–327).

Synaxarium Theoctistae Lesb. (BHG 1726e) — <Μνήμη> Θεοκτίστης τῆς Λεσβίας, in: Synax. Cpl. 205/206,41 – 207/208,54 (9. November).

Synaxarium Theodosiae (BHG 1774e) — <Μνήμη> Θεοδοσίας, in: Synax. Cpl. 827/828,40-52 (18. Juli).

Synod. Chypre — Συνοδικὸν ἀναγινωσκόμενον τῇ κυριακῇ τῆς ὀρθοδοξίας ἐν τῇ λειτουργίᾳ [e codice Sinaït. gr. 989], ed. N. Cappuyns, Le Synodicon de Chypre au XIIe siècle, in: Byz 10 (1935) 489–504 (Text: 491–493); cf. idem, in: EO 37 (1934) 196–217.

Synodicon vetus — The Synodicon vetus. Text, translation, and notes by J. Duffy and J. Parker, Washington, D. C. 1979 (CFHB XV, Series Washingtonensis = Dumbarton Oaks Texts 5).

Synodikon der Orthodoxie (BHG 1392) — Τὸ συνοδικὸν ὅπερ ἀναγινώσκεται τῇ κυριακῇ τῆς Ὀρθοδοξίας, ed. J. Gouillard, Le Synodikon de l'Orthodoxie. Édition et commentaire, in: TM 2 (1967) 1–316 (Text: 45–107).

Synodikon georg. — M. van Esbroeck – N. Karadeniz, Das Synodikon von 843 in georgischer Übersetzung, in: AHC 19 (1987) 300–313 (Text in deutscher Übersetzung: 304–313).

Syntagma Kanon. — Σύνταγμα τῶν θεϊῶν καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν τε ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων, καὶ τῶν ἱερῶν οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν συνόδων, καὶ τῶν κατὰ μέρος ἁγίων πατέρων, κτλ., ed. G. A. Rhalles – M. Potles, I–VI, Athen 1852–1859 (Ndr. Athen 1966. 1992).

Szemioth–Wasilewski — A. Szemioth – T. Wasilewski, Sceaux byzantins du Musée National de Varsovie, in: Studia źródłoznawcze 11 (1966) 1–38; 14 (1969) 63–89. (Zitierung nach Nrr.)

at-Ṭabarī (Brooks) — at-Ṭabarī (Auszüge bei Brooks), siehe unter: Brooks 1. 2. 3.

at-Ṭabarī (Williams) — Al-Ṭabarī, The Early 'Abbāsīd Empire, transl. by J. A. Williams, I–II, Cambridge 1988.

at-Ṭabarī (Yar-Shater) — The History of al-Ṭabarī (Ta'rikh al-rusul wa'l-mulūk), ed. by E. Yar-Shater, I–XXXIX, New York 1985–1998 (SUNY [State University of New York] Series in Near Eastern Studies. Bibliotheca Persica) (E. Yar-Shater ist General Editor der Reihe, die Bearbeiter der Einzelbände sind hier der Kürze halber nicht einzeln aufgeführt worden.)

Tafel–Thomas — Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig, mit be-

sonderer Beziehung auf Byzanz und die Levante vom neunten bis zum Ausgang des fünfzehnten Jahrhunderts, hrsg. von G. I. F. Tafel und G. M. Thomas, I. Teil (814–1205), Wien 1856 (Fontes Rerum Austriacarum, 2. Abt., Bd. 12).

Taktikon Uspenskij — Τακτικὸν ἐν ἐπιτόμῳ γενόμενον ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ φιλοχρίστου δεσπότη καὶ Θεοδώρας τῆς ὀρθοδοξοτάτης καὶ ἀγίας αὐτοῦ μητρὸς, ed. N. Oikonomidès, *Le taktikon du Cod. Hierosol. gr. 39 dit Taktikon Uspenskij (842–843)*, in: Oikonomidès, *Listes* 41–63 (Text: 47–63).

Thauma Catanense A (BHG 1352g) — Thauma Catanense A [Nicolai Myrensis], in: Anrich, Nikolaos I 345–347.

Thauma Catanense B (BHG 1352h) — Thauma Catanense B [Nicolai Myrensis]: Ἔτερον θαῦμα τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νικολάου περὶ Λέοντος τοῦ ἀξιομακαρίστου, in: Anrich, Nikolaos I 347–349.

Thauma Euripense (BHG 1352k) — Thauma Euripense [Nicolai Myrensis]: Ἔτερον θαῦμα τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου περὶ τοῦ ἐν τῷ Εὐρίπῳ γενομένου μεγίστου θαύματος εἰς τὸν ἄγροικον Ἰωάννην, in: Anrich, Nikolaos I 354–357.

Thauma [Nicolai Myrensis] de Basilio (BHG 1355) — Thaumata tria [Nicolai Myrensis]: Θαύματα τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νικολάου ἐπισκόπου Μύρων τῆς Λυκίας, II: Thauma de Basilio adolescente, in: Anrich, Nikolaos I 188–195.

Thauma [Nicolai Myrensis] de Demetrio (BHG 1354) — Thaumata tria [Nicolai Myrensis]: Θαυματα του ὁσίου πατρο;" hJmw'n Nikolavou ejpiskovpou Muvrwn th'" Lukiva", I: Thauma de Demetrio, in: Anrich, Nikolaos I 186–188.

Thauma [Nicolai Myrensis] de Nicolao monacho (BHG 1356) — Θαυματα τριᾶ Νιχολαι Μυρενσιῶ· Θαύματα τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νικολάου ἐπισκόπου Μύρων τῆς Λυκίας, III: Thauma de Nicolao monacho, in: Anrich, Nikolaos I 195–197.

Thauma [Nicolai Myrensis] de presbytero Siciliensi A (BHG 1352e) — Thauma [Nicolai Myrensis] de presbytero Siciliensi A, in: Anrich, Nikolaos I 343.

Thauma [Nicolai Myrensis] de presbytero Siciliensi B (BHG 1352f) — Thauma [Nicolai Myrensis] de presbytero Siciliensi B: Περὶ φιλοθέου πρεσβυτέρου τοῦ ἐκ Σικελίας ὁρμωμένου, in: Anrich, Nikolaos I 344–345.

Theod. mel. — Theodosii Meliteni qui fertur chronographia, ed. L. F. Tafel, München 1859.

Theod. Skut. — (Theodoros Skutariotes,) Σύνοψις χρονική, ed. K. N. Sathas, in: Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη VII, Venedig – Paris 1894, 1–556.

Theod. Stud., Catech. magn. I — S. P. N. Theodori Studitae Magna Catechesis, ed. J. Cozza-Luzi, in: Nova Patrum Bibliotheca IX 2 (Rom 1888); X 1 (Rom 1905).

Theod. Stud., Catech. magn. II — Theodoros Studites, Magna Catechesis, ed. A. Papadopoulos-Kera-

meus, Megale Katechesis, St. Petersburg 1904.

Theod. Stud., Catech. parv. — S. P. N. et Confessoris Theodori Studitis Praepositi Parva Catechesis, ed. E. Auvray, Paris 1891.

Theod. Stud., Epigr. — Theodoros Studites, Jamben auf verschiedene Gegenstände, Einleitung, kritischer Text, Übersetzung u. Kommentar besorgt von P. Speck, Berlin 1968 (Supplementa Byzantina 1).

Theod. Stud., Epp. (Fatouros) — Theodori Studitae Epistolae, rec. G. Fatouros, I-II, Berlin – New York 1992 (CFHB vol. XXXI/1-2, Series Berolinensis) (Edition der Briefe 1-564: Bd. I, Teil II [Text] 1-187; Bd. II, 188–861).

Theod. Stud., Epp. (Mai) — Theodoros Studites, Epistolai, ed. in: S. Theodori Studitae epistulas et fragmenta, edd. A. Mai – J. Cozza, Rom 1871 (Nova Patrum Bibliotheca VIII,1).

Theod. Stud., Epp. (PG 99) — Τηοδοροσ Στυδιτεσ, Επιστολαι· Τοῦ ὀσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου ἡγουμένου τῶν Στουδίου ἐπιστολαί, in: PG 99, 904–1679C.

Theod. Stud., Laud. matris (BHG 2422) — S. P. N. et confessoris Theodori Catechesis funebris in matrem suam: Τοῦ ὀσίου Πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου κατήχησις ἐπιτάφιος εἰς τὴν ἑαυτοῦ μητέρα, in: PG 99, 883–902.

Theod. Stud., Laud. Plat. (BHG 1553) — S. P. N. et confessoris Theodori Studitarum abbatis Oratio funebris in Platonem ejus patrem spiritualem: Τοῦ ὀσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου ἡγουμένου τῶν Στουδιτῶν ἐπιτάφιος εἰς Πλάτωνα τὸν ἑαυτοῦ πνευματικὸν πατέρα, in: PG 99, 804–850.

Theod. Stud., Laudatio Theophanis (Efthymiadis; BHG 1792b) — Τοῦ αὐτοῦ (σχ. Θεοδώρου ἡγουμένου τῶν Στουδίου) εἰς τὴν ἀπὸ Σαμοθράκης ἐπὶ Σιγριανὴν ἀνακομιδὴν τοῦ ἱεροῦ λειψάνου Θεοφάνους τοῦ ὀσιωτάτου καὶ σημειοφόρου πατρὸς ἡμῶν, ed. St. Efthymiadis, *Le Panégyrique de S. Théophane le Confesseur par S. Théodore Stoudite* (BHG 1792b). *Édition critique du texte intégral*, in: *AnBoll* 111 (1993) 259–290 (Text: 268–284).

Theod. Stud., Laudatio Theophanis (Van de Vorst; BHG 1792b) — Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου ἡγουμένου τῆς μονῆς τῶν Στουδίου ἐγκώμιον εἰς τὸν ὄσιον πατέρα ἡμῶν καὶ ὁμολογητὴν Θεοφάνην τὸν τοῦ Μεγάλου Ἀγροῦ, ed. C. van de Vorst, *Un panégyrique de S. Théophane le chronographe par S. Théodore Studite*, in: *AnBoll* 31 (1912) 11–23 (Text: 19–23).

Theod. Stud., Refutatio — Theodori Studitae Refutatio et subversio impiorum poematum: <Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου> ἔλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῶν ἀσεβῶν ποιημάτων ..., in: PG 99, 436B–477A.

Theod. Stud., Testamentum — Sancti ac Deiferi patris nostri et confessoris Theodori Studiensis praepositi Testamentum: Τοῦ ὀσίου καὶ Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου, ἡγουμένου τοῦ Στουδίου διαθήκη, in: PG 99, 1813A–1824D.

Theodoros Bestos (BHG 624) — Τοῦ μακαρίου Θεοδώρου τοῦ Βέστου ἐγκώμιον εἰς τὴν ἁγίαν καὶ

πανεύφημον μεγαλομάρτυρα Εύφημίαν, ed. F. Halkin, *Le panégyrique ou encomium par Théodore Bestos* (BHG3 624), in: Halkin, *Euphémie* 106–139 (Text: 110–139).

Theodoros Pediasimos, Logos in Josephum Hymnographum (BHG 947) — Theodoros Pediasimos, *Λογὸς εἰς τὸν ὁσίων Διδασκάλου Ἰωάννου τοῦ ἱμνογράφου*, in: *Theodori Pediasimi eiusque amicorum quae exstant*, ed. M. Treu, Potsdam 1899, 1–14.

Theodoros Protasekretis, Encomium Theophanis (BHG 1792) — Θεοδώρου πρωτοασηκρήτις ἐγκώμιον εἰς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν καὶ ὁμολογητὴν Θεοφάνην τὸν τῆς Συγριανῆς, ed. K. Krumbacher, *Ein Dithyrambus auf den Chronisten Theophanes*, in: *Sitzungsberichte d. philos.-philol. u. hist. Cl. d. Königl. Bayer. Akad. d. Wiss. zu München*, 1896, 583–625 (Text: 608–618).

Theognostos, Libellus (BHG 818c) — Λίβελλος περιέχων πάντα τὰ κατὰ τὸν μέγαν Ἰγνάτιον, πεμφθεὶς πρὸς Νικόλαον πάπαν Ῥώμης, προσωποποιηθεὶς ὑπὸ Θεογνώστου μοναχοῦ καὶ ἀρχιμανδριτοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, καὶ ἐχάρχου Κωνσταντινουπόλεως, εἰς ὄνομα Ἰγνατίου τοῦ πατριάρχου, in: *PG* 105, 856–861 (= *Mansi* XVI 296–301).

Theoph. cont. — Theophanes Continuatus, in: *Theophanes Continuatus, Ioannes Cameniata, Symeon Magister, Georgius Monachus, ex rec. I. Bekkeri*, Bonn 1838, 1–481.

Theophanes — *Theophanis chronographia I-II*, rec. C. de Boor, Leipzig 1883–1885.

Theophanes Presbyter, Logos auf Nikephoros Patriarches (BHG 1336–1337) — Θεοφάνους πρεσβυτέρου καὶ ἡγουμένου λόγος εἰς τὴν ἐξορίαν τοῦ ἐν ἀγίοις Νικηφόρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τὴν μετακομιδὴν τοῦ τιμίου λειψάνου αὐτοῦ, in: *Joannou, Mnemeia* 115–128.

Theophanes von Kaisareia, Laudatio Theodori Grapti (BHG 1745z) — Θεοφάνους ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας εἰς τὸν ὁμολογητὴν Θεόδωρον, ἀδελφὸν Θεοφάνους, τὸν γεγραμμένον ἦτοι τὸν Σαββαΐτην, ed. J. M. Featherstone, *The Praise of Theodore Graptos by Theophanes of Caesarea*, in: *AnBoll* 98 (1980) 93–150 (Text: 104–150).

Theophylact. Achrid., Hist. mart. (BHG 1199) — Μαρτύριον τῶν ἀγίων ἐνδόξων ἱερομαρτύρων ἐπὶ τῶν ἐν Τιβεριουπόλει τῇ Βουλγαρικῶς ἐπονομαζομένη Στρουμίτζη μαρτυρησάντων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ δυσσεβοῦς Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου, συγγραφὴν ὑπὸ Θεοφυλάκτου τοῦ ἀγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου πάσης Βουλγαρίας, in: *PG* 126, 151–222.

Thomas Artsruni — engl. Übersetzung: *Thomas Artsruni, History of the House of the Artsrunik'. Translation and Commentary* by R. W. Thomson, Detroit 1985 (Byzantine Texts in Translation); franz. Übers.: *Thomas Ardzrouni (Xe s.), Histoire des Ardzrouni*, in: M.-F. Brosset, *Collection d'historiens Arméniens. Dix ouvrages sur l'histoire de l'Arménie et des pays adjacents*, I, St. Petersburg 1874 (Ndr. Amsterdam 1979), 1–266.

Thurn, Skylitzes — *Byzanz wieder ein Weltreich. Das Zeitalter der Makedonischen Dynastie, I: Ende des Bilderstreites und Makedonische Renaissance (Anfang 9. bis Mitte 10. Jahrhundert)*. Nach dem Geschichtswerk des Johannes Skylitzes übersetzt, eingeleitet und erklärt von H. Thurn, Graz – Wien – Köln 1983 (Byzantinische Geschichtsschreiber 15).

Tjäder, Papyri — Die nichtliterarischen lateinischen Papyri Italiens aus der Zeit 445–700, von J.-O. Tjäder, Stockholm 1982 (Skrifter utgivna av Svenska Institutet i Rom, 4•, XIX: 2 = Acta Instituti Romani Regni Sueciae, Series in 4•, XIX: 2).

Tobler–Molinier — Itinera Hierosolymitana et Descriptiones Terrae Sanctae, edd. Titus Tobler – Augustus Molinier, Genf 1879–1885 (Ndr. Osnabrück 1966).

Translatio Clementis (BHL 2076 d) — Et de Translatione corporis beati Clementis ad urbem Romam in Ecclesiam que dicitur sancti Clementis. XXXV. Leo Hostiensis Episcopus, ed. P. Devos, Textes dérivés de la “légende italique”, in: AnBoll 93 (1975) 261–268 (Text: 262–263).

Translatio Heliani (BHL 3799) — Translatio sancti Heliani, ed. G. Waitz, in: MGH SS rer. Lang. 581f. Translatio Niceph. patriarch. (BHG 1337b) — Λόγος εἰς τὴν ἀνακομιδὴν τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικηφόρου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, in: Men. (Latyšev) I 230–233.

Translatio Pauli Caïumensis (BHL 6592) — Translatio Corporis (Pauli Caïumensis) Constantinopoli, Venetias ad monasterium S. Georgii Majoris (anno 1222), in: AASS Iul. II 639–641.

Translatio S. Severini (BHL7658) — Johannes Diaconus, Translatio S. Severini in Norico, in: AASS Ian. I 1098–1103.

Translatio Theodorae Thess. (BHG 1739) — Γρηγορίου τοῦ κληρικοῦ διήγησις περὶ τῆς μεταθέσεως τοῦ τιμίου λειψάνου τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Θεοδώρας, in: Paschalides, Theodora 190–234; ältere Ausgabe in: Kurtz, Theodora von Thessalonike 37–49.

Translatio Theodori Studitae et Iosephi (BHG 1756t) — Εἰς τὴν ἀνακομιδὴν καὶ κατάθεσιν τῶν λειψάνων τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου. ἐν ταύτῳ δὲ καὶ μνήμη πρὸς τὸ τέλος τοῦ λόγου περὶ τῆς καταθέσεως τῶν εὐρεθέντων λειψάνων τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωσήφ ἀρχιεπισκόπου γενομένου Θεσσαλονίκης, ed. C. van de Vorst, La translation de S. Théodore Studite et de S. Joseph de Thessalonique, in: AnBoll 32 (1913) 27–62 (Text: 50–61).

Typicon Mateos — Le Typicon de la Grande Église. Ms. Sainte-Croix no 40, Xe siècle, introduction, texte critique, traduction et notes par J. Mateos, I-II, Rom 1962. 1963 (Orientalia Christiana Analecta 165. 166).

Typicon Messinense — Le Typicon du monastère du Saint-Sauveur à Messine. Codex Messinensis gr. 115 A. D. 1131, introduction, texte critique et notes par M. Arranz, Roma 1969 (Orientalia Christiana Analecta 185).

Typika Dmitrievskij — A. Dmitrievskij, Opisanie liturgičeskich rukopisej, chranjaščichsja v bibliotekach pravoslavnago vostoka, I-II, Kiew 1895. 1901; III, Petrograd 1917 (Nachdruck unter dem Titel: Opisanie liturgitseskich rukopisej, Hildesheim 1965).

Urkunden I (Erman) — Ägyptische Urkunden aus den Königlichen Museen zu Berlin, Griechische Urkunden, I-IV: I, Berlin 1904; II, ibid. 1898; III, ibid. 1903, IV, ibid. 1912. (Zitiert nach Papyrus-Nrr.

Urkunden II (Preisigke) — F. Preisigke, Namenbuch enthaltend alle griechischen, lateinischen, ägyptischen, hebräischen, arabischen und sonstigen semitischen und nichtsemitischen Menschnennamen, soweit sie in griechischen Urkunden (Papyri, Ostraka, Inschriften, Mumienschildern usw.) Ägyptens sich vorfinden, Heidelberg 1922. (Zitiert nach den auf p. 7*f. aufgeschlüsselten Abkürzungen von Urkundeneditionen [z. B. Oxy IV 728,3]; cf. dazu auch Prolegomena 167.)

Vardan — engl. Übers.: Robert W. Thomson, *The Historical Compilation of Vardan Arewelc'i*, in: DOP 43 (1989) 125–226 (Text: 141–224); franz. Übers.: *La domination arabe en Arménie. Extrait de l'histoire universelle de Vardan, traduit de l'arménien et annoté. Étude de critique textuelle et littéraire* par J. Muyltermans, Louvain – Paris 1927. (Zitiert nach der Übers. von Thomson)

Versus iambici a. Theophilo (BHG 1746a) — *Versus iambici XII auctore Theophilo imperatore*, ed. I. van den Gheyn, in: *Acta Davidis, Symeonis et Georgii* (BHG 494) 239,5–15.

Vita A Theod. Stud. (BHG 1755) — *Vita et Conversatio S. P. N. et confessoris Theodori praepositi Studitarum*: Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ τοῦ Θεοδώρου τοῦ τῶν Στουδίων ἡγουμένου, in: PG 99, 113–232.

Vita Andreae Hierosol. (BHG 113) — Βίος τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀνδρέου τοῦ Ἱεροσολυμίτου, ἀρχιεπισκόπου γενομένου Κρήτης, συγγραφεὶς παρὰ Νικήτα τοῦ πανευφήμου πατρικίου καὶ κυέστορος, in: Papadopulos-Kerameus, *Analekta* V 169–179. 422–424.

Vita Andreae Hierosol. (BHG 114) — Μακαρίου τοῦ Μακρῆ, Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀνδρέου, ἀρχιεπισκόπου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου, ed. B. Λαυρδασ, Μακαρίου τοῦ Μακρῆ, Βίος τοῦ ἀγίου Ἀνδρέου, ἀρχιεπισκόπου Κρήτης, τοῦ Ἱεροσολυμίτου, in: *Κρητικὰ χρονικὰ* 7 (1953) 63–74 (Text: 66–74).

Vita Andreae Hierosol. (BHG 114a) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἀνδρέου ἀρχιεπισκόπου Κρήτης τοῦ Ἱεροσολυμίτου, in: *Men. (Latyšev)* II 136–137.

Vita Antonii Cauleae (BHG 139b) — Βίος τοῦ ἐν ἀγίοις πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἀντωνίου τοῦ τὴν μονὴν τοῦ Καλέως συστησαμένου, ed. P. M. L. Leone, *La Vita Antonii Cauleae di Niceforo Gregora*, in: *Nicolaus* 11 (1983) 3–50 (Text: 19–50).

Vita Antonii iun. Addit. (BHG 142 Addit.) — (Βίος Ἀντωνίου τοῦ Νέου) e codice mutilo Atheniensi Suppl. 534, ed. F. Halkin, *Saint Antoine le Jeune et Pétronas le Vainqueur des Arabes en 863 (d'après un texte inédit)*, in: *AnBoll* 62 (1944) 187–225 (Text: 210–225) (= idem, *Saints moines d'Orient*, Nr. VIII).

Vita Antonii iun. (BHG 142) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου Ἀντωνίου τοῦ Νέου, in: Papadopulos-Kerameus, *Sylloge* 186–216.

Vita Athanasiae Aegin. (BHG 180) — Βίος καὶ πολιτεία τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Ἀθανασίας καὶ μερικὴ τῶν αὐτῆς θαυμάτων διήγησις, ed. L. Carras, *The Life of St. Athanasia of Aegina. A critical edition with introduction*, in: *Maistor. Classical, Byzantine and Renaissance Studies for Robert Browning*, ed. by A. Moffatt, Canberra 1984, 199–224 (Text: 212–224); ed. F. Halkin, *Six inédits d'hagiologie byzantine*, Brüssel 1987 (Subs. hag. 74), 179–195.

Vita B Theod. Stud. (BHG 1754) — Vita et Conversatio S. P. N. et confessoris Theodori abbatis monasterii Studii a Michaele Monacho conscripta: Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου ἡγουμένου μονῆς τῶν Στουδίου συγγραφεὶς παρὰ Μιχαὴλ μοναχοῦ, in: PG 99, 233–328.

Vita Bacchi (BHG 209) — Βίος καὶ ἄθλησις τοῦ ὁσίου καὶ νέου μάρτυρος Βάκχου, τοῦ μαρτυρήσαντος ἐν τοῖς χρόνοις ἡμῶν ἐν Παλαιστίνῃ, ἐπὶ Εἰρήνης καὶ Κωνσταντίνου τῶν φιλοχρίστων ἡμῶν βασιλέων, ed. F. Combefis, *Christi martyrum lecta trias...*, Paris 1666, 61–126.

Vita Barbari (BHG 220) — Κωνσταντίνου Ἀκροπολίτου λόγος εἰς τὸν ἅγιον Βάρβαρον, in: Papadopoulos-Kerameus, *Analekta* I 405–420; II 485; ed. S. Papakyriaku, Βίος καὶ ἀκολουθία τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Βαρβάρου τοῦ Πενταπολίτου, Patras 1955 (Ἱερὰ Μητρόπολις Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας 3), 11–23.

Vita Barbari bulg. — Žitie i žizn' prepodobnago otca našego Barbara ... (Vita des hl. Barbaros von Ochrid, verfaßt von Kyprianos), ed. A. I. Jacimirkij, *Iz' slavjanskich' rukopisej. Teksty i zametki*, Moskau 1898 (Učenyje zapiski imp. Moskovskago universiteta. Otděl' ist.-fil. 24), 34–55 (Text: 41–55). 156–159.

Vita Barbari excerpta e BHG 2055 — O. Lampsidis, Une nouvelle version de la vie de saint Barbaros, in: *Platon* 18 (1966) 40–56 (Text: 50–55) (Es handelt sich um eine innerhalb der Vita der Heiligen Barnabas und Sophronios [BHG 2055] im Cod. Athon. Dionys. 268 überlieferte Version der Barbaros-Vita.).

Vita Barbati episcopi Beneventani — Vita Barbati episcopi Beneventani, ed. L. Bethmann – G. Waitz, in: *MGH SS rer. Lang.* 555–563 (= BHL 973).

Vita Blasii (BHG 278) — Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Βλασίου, in: *AASS Nov.* IV 657–669.

Vita Blasii slav. — Žitie prepodobnago otca našego Blasija, ed. Archimandrit' Leonid, Žitie prepodobnago Blasija Mnicha. Pamjatnik' sloveno-bolgarskoj pis'mennosti IX věke, in: *Pamjatniki drevnej pis'mennosti i iskusstva* 65 (1887) 1–22.

Vita brevior Therapontis (BHG 1797) — Βίος ἐν συντόμῳ καὶ μερική θουμάτων διήγησις τοῦ ἀγίου καὶ ἐνδόξου ἱερομάρτυρος Θεράποντος ἐπισκόπου Κύπρου, ed. L. Deubner, *De incubatione capita quattuor*, Leipzig 1900, 120–125.

Vita C Theod. Stud. (BHG 1755d) — Vita S. Theodori Studitae: Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου ἡγουμένου τῶν Στουδίου, ed. B. Latyšev, *Vita S. Theodori Studitae in codice Mosquensi musei Rumianzoviani no 520*, in: *VV* 21 (1914) 255–304 (Text: 258–304).

Vita Callinici patriarchae (BHG 288-289) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Καλλινίκου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, in: *Men.* (Latyšev) II 339–341; ältere Edition in: *AASS Aug.* IV 645–646.

Vita Clementis (BHG 355) — Βίος καὶ πολιτεία, ὁμολογία τε καὶ μερική θουμάτων διήγησις τοῦ ἐν

ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Κλήμεντος ἐπισκόπου Βουλγάρων, συγγραφεῖσα παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου καὶ ἀοιδίμου ἀρχιεπισκόπου τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας, κυροῦ Θεοφυλάκτου, χρηματίσαντος ἐν Κωνσταντινουπόλει μαῖστορος τῶν ῥητόρων, ed. I. G. Iliev, *The Long Life of Saint Clement of Ohrid. A Critical Edition*, in: *ByzBulg* 9 (1995) 62–120 (Text: 81–106); ältere Edition: A. Milev, *Grăckite žitija na Kliment Ohridski. Uvod, tekst, prevod i objasnitelni beležki*, Sofia 1966, 76–146 (bulg. Übers.: 77–147); engl. Übers. von Spass Nikolov (von der bulg. Übersetzung Milevs??): in: *Kiril and Methodius: Founders of Slavonic Writing. A Collection of Sources and Critical Studies*, ed. I. Duichev, Boulder 1985.

Vita Clementis (BHG 356) — Μνήμη τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν ἀρχιεπισκόπου καὶ θαυματουργοῦ Κλήμεντος, ἐπισκόπου Βουλγαρίας τοῦ ἐν τῇ Ἀχρίδι, ed. A. Milev, *Grăckite žitija na Kliment Ohridski. Uvod, tekst, prevod i objasnitelni beležki*, Sofia 1966, 174–183 (mit bulgarischer Übersetzung) (= ed. M. Georgievskij – R. Iljovskij, in: *Glasnik* 18 [1974] [Institut za nacionalna Istorija, Skopje 1974] 239–244).

Vita Constantini Hiberi — *Vita et Passio sancti Constantini martyris Hiberi, qui a Babyloniorum rege Giafar martyrium passus est*, ed. P. Peeters, in: *AASS Nov. IV* 554–563.

Vita Constantini Iudaei (BHG 370) — Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Ἰουδαίων, in: *AASS Nov. IV* 627–656 (Text: 628–656).

Vita Constantini-Cyrilli brevior (Ivanov) — *Žitie i žizn' prěpodobnago ot'ca našego Kyrila filosofa*, ed. J. Ivanov, *Bălgarski starini iz Makedonija*, 2. Aufl., Sofia 1931, 283–288 (Text: 284–288).

Vita Constantini-Cyrilli (VC) — *Pamet' i Žitie blaženago učitelja našego Konstantina Filosofa, prěvago nastav'nika sloven'sku jeziku*, ed. F. Tomšič, in: *Grivec–Tomšič* 95–143; *lateinische Übersetzung: Mensis Februarii XIV Die Memoria et Vita beati doctoris nostri Constantini philosophi primi institutoris slovenicae gentis: ibidem* 169–213.

Vita Cosmae et Ioannis (BHG 394) — Βίος καὶ πολιτεία καὶ μερική θαυμάτων διήγησις τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν Κοσμᾶ καὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ τῶν ποιητῶν, in: *Papadopulos-Kerameus, Analekta IV* 271–302; V 404f.

Vita Cosmae hymnographi (BHG 394a) — Βίος καὶ πολιτεία καὶ μερική θαυμάτων διήγησις τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Κοσμᾶ τοῦ ποιητοῦ, ed. Th. E. Detorakes, Ἀνέκδοτος βίος Κοσμᾶ τοῦ Μαΐουμᾶ, in: *EEBS* 41 (1974) 259–296 (Text: 265–296).

Vita Cosmae hymnographi (BHG 394b) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Κοσμᾶ τοῦ ἀγιοπολίτου καὶ ποιητοῦ [e codice Athon. Laurae G 44], ed. Th. Detorakes, *Vie inédite de Cosmas le Mélode (BHG 394b)*, in: *AnBoll* 99 (1981) 101–116 (Text: 105–116).

Vita Davidis Thess. (BHG 493) — Βίος τοῦ ὁσίου Δαβίδ Θεσσαλονίκη, ed. V. Rose, *Leben des heiligen David von Thessalonike griechisch nach der einzigen bisher aufgefundenen Handschrift herausgegeben*, Berlin 1887 (Text: 3–15).

Vita Demetriani (BHG 495) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἀγίοις καὶ θαυματουργοῦ πατρὸς ἡμῶν

Δημητριάδου, ἐπισκόπου Χυτρίδων, μιᾶς τῶν ὑπὸ τὴν Κυπρίων νήσον <πόλεων>, ed. H. Grégoire, *Saint Démétrianos, évêque de Chytri (Île de Chypre)*, in: BZ 16 (1907) 204–240 (Text: 217–237); *neue Edition*: ed. H. Delehaye, in: AASS Nov. III 300–308 (wieder abgedruckt in: P. Stylianos, Ὁ ἅγιος Δημητριάδης Κυθρέας, Nikosia 1973, 25–33).

Vita Eliae iun. (BHG 578-579) — Ὑπόμνημα καθ' ἱστορίαν τῆς ἀθλήσεως τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Ἡλίου τοῦ νέου, τοῦ ἀπὸ Ἡλιουπολιτῶν, ἐν Δαμασκῶ μαρτυρήσαντος, in: Papadopulos-Kerameus, *Sylloge* 42–59.

Vita Eliae iun. (BHG 580) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἡλίου τοῦ Νέου, ed. G. Rossi Taibbi, *Vita di Sant'Elia il Giovane. Testo inedito con traduzione italiana pubblicato e illustrato*, Palermo 1962 (Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neoellenici, Testi e monumenti, Testi 7) (Text von BHG 580: 1–122).

Vita Eliae Spelaetoe (BHG 581) — *Vita sancti Eliae auctore discipulo monacho*, ed. J. S[tilting], in: AASS Sept. III 848–887 (nach Cod. Messin. S. Salvatoris 42); ital. Übersetzung (mit Kommentar) der Version von Cod. Cryptoferr. B. b. XVII: V. Saletta, *Vita di S. Elia Speleota secondo il Cod./Man. Crypt. B. b. XVII*, in: *Studi meridionali* 3 (1970) 445–453 (ital. Text: 454–451); 4 (1971) 272–315 (ital. Text: 272–300); 5 (1972) 61–96 (ital. Text: 61–89).

Vita et Miracula Phantini sen. (BHG 1508-1509) — Πέτρου ἐπισκόπου δυτικοῦ εἰς τὸν βίον καὶ εἰς τὰ θαύματα τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου θεράποντος τοῦ Χριστοῦ Φαντίνου, ed. V. Saletta, *Vita S. Phantini Confessoris ex Codice Vaticano Graeco N. 1989 (Basil. XXVIII) (fol. 194r–201r: Vita; fol. 201r–208r: Miracula)*, Rom 1963 (Text der Vita: 39–51; Text der Miracula: 51–75); lat. Fassung in: Caietani, *Vitae SS. Siculorum I* 152–161; AASS Iul. V 556–567.

Vita et miracula Theodori Tironis (BHG 1764) — Βίος πρὸ τοῦ μαρτυρίου καὶ ἡ ἐκ παιδὸς ἀναγωγή τε καὶ αὔξεις καὶ θαύματα ἐξάϊσια τοῦ ἁγίου καὶ πανενδόξου μεγαλομάρτυρος Θεοδώρου, ed. H. Delehaye, *Les légendes grecques des saints militaires*, Paris 1909, 183–201; ed. H. Delehaye, in: AASS Nov. IV 49–55.

Vita Eudocimi (BHG 606) — Βίος καὶ πολιτεία καὶ μερικὴ θαυμάτων διήγησις τοῦ ἁγίου ἐνδόξου Εὐδοκίμου, ed. Ch. M. Loparev, *Žitie sv. Evdokima*, in: IRAIK 13 (1908) 152–252 (Text: 199–219).

Vita Eudocimi (BHG 607) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου καὶ δικαίου Εὐδοκίμου, ed. Ch. M. Loparev, *Žitie svjatago Evdokima Pravednago*, in: *Pamjatniki drevnej pis'mennosti* 96 (1893) 1–23.

Vita Eudocimi (BHG 607e) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Εὐδοκίμου τοῦ Νέου, in: Men. (Latyšev) II 228–232.

Vita Euphrosynae iun. (BHG 627) — Βίος καὶ πολιτεία καὶ μερικὴ θαυμάτων διήγησις τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Εὐφροσύνης τῆς νέας, τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀσκησάσης, συγγραφεῖς παρὰ Νικηφόρου Καλλίστου Ξανθοπούλου, in: AASS Nov. III 861–877.

Vita Euphrosyni (BHG 628) — Βίος σύντομος Εὐφροσύνου μαγείρου (BHG 628), ed. L. Clugnet, in: F. Nau – L. Clugnet, *Vies et récits d'anachorètes (IVe–VIIe siècles) – Suite 1*, in: ROC 10 (1905) 39–56

(Text: 42–45).

Vita Eustratii (BHG 645) — Βίος καὶ θαύματα τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Εὐστρατίου, in: Papadopoulos-Kerameus, *Analekta* IV 367–400; V 408–410.

Vita Euthymii (de Boor; BHG 651) — Vita Euthymii. Ein Anecdoton zur Geschichte Leo's des Weisen a. 886–912, hrsg. v. C. de Boor, Berlin 1888 (Text: 1–78).

Vita Euthymii (Karlin-Hayter; BHG 651) — Vita S. Euthymii patriarchae CP, ed. P. Karlin-Hayter, *Vita Euthymii Patriarchae CP. Text, Translation, Introduction and Commentary*, Brüssel 1970 (Bibliothèque de Byzantion 3) (Text: 3–147).

Vita Euthymii Sard. (BHG 2145) — Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ἱερομάρτυρος Εὐθυμίου, ed. J. Gouillard †, *La vie d'Euthyme de Sardes († 831), une œuvre du patriarche Méthode*, in: *TM* 10 (1987) 1–101 (Text: 21–89).

Vita Euthymii Sard. (BHG 2146) — Βίος σὺν ἐγκωμίῳ εἰς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν καὶ ἱερομάρτυρα Εὐθύμιον, ἀρχιεπίσκοπον Σάρδεων· συνταχθεὶς ὑπὸ Μητροφάνου μοναχοῦ, ed. A. Papadakis, *The Unpublished Life of Euthymius of Sardes: Bodleianus Laudianus graecus 69*, in: *Traditio* 26 (1970) 63–89 (Text: 69–89).

Vita Euthymii = Vita Euthymii iun. (BHG 655) — Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ, ed. L. Petit, *Vie et office de Saint Euthyme le Jeune*, in: *ROC* 8 (1903) 155–205; 503–536 (Text: 168–205).

Vita Evaristi (BHG 2153) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Εὐαρέστου, ed. C. van de Vorst, *La Vie de S. Êvariste higoumène à Constantinople*, in: *AnBoll* 41 (1923) 288–325 (Text: 295–325).

Vita Georg. Amastr. (BHG 668) — Βίος σὺν ἐγκωμίῳ εἰς τὸν ἐν ἀγίοις πατέρα ἡμῶν καὶ θαυματουργὸν Γεώργιον, τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀμάστριδος, in: *Vasil'evskij, Trudy* III 1–71.

Vita Georgii Mytil. (BHG 2163) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Γεωργίου ἀρχιεπισκόπου Μυτιλήνης, ed. I. M. Phuntules, *Λεσβιακὸν ἐορτολόγιον, Α΄ Οἱ ἅγιοι Γεώργιοι ἀρχιεπίσκοποι Μυτιλήνης*, Athen 1959, 33–43.

Vita Germani Cosinitzae (BHG 698) — Βίος καὶ πολιτεία πατρὸς ἡμῶν Γερμανοῦ τοῦ συστησαμένου τὴν σεβασμίαν μονὴν τῆς Κοσινίτζης (AASS: *Kosinivtrh*"), in: *AASS Maii* III 6*–10* (lat. Übers., *ibidem* 160–166); *Exzerpte*, in: *GIBI* 5 (1964) 102–106; *neue Edition*: Dionysios (Bischof von Drama), Βίος καὶ πολιτεία τοῦ Ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Γερμανοῦ, τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς ἱεράς Μονῆς εἰκοσιφοινίσσης ἐκ χειρογράφου τῆς Λαυρεντιανῆς Βιβλιοθήκης τῆς Φλωρεντίας, in: *Ekklesia* 57 (1980) 40–42. 69–71.

Vita Germani patriarchae (BHG 697) — Βίος καὶ πολιτεία καὶ μερικὴ θαυμάτων διήγησις τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Γερμανοῦ, ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ὁμολογητοῦ, in: *Lamza* 200–240.

Vita gr. Martini (BHG 2259) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἀγιωτάτου καὶ μακαριωτάτου Μαρτίνου ἀρ-

χειπισκόπου γεγονότος τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ed. P. Peeters, *Une vie grecque du pape S. Martin I*, in: *AnBoll* 51 (1933) 225–262 (Text: 253–262).

Vita Gregorii Agrigentini (BHG 707) — Λεοντίου πρεσβυτέρου μοναχοῦ καὶ ἡγουμένου μονῆς τοῦ ἀγίου Σάβα τῆς Ῥωμαίων πόλεως διήγησις εἰς τὸν βίον καὶ τὰ θαύματα τοῦ ὁσίου καὶ μακαρίου πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἐπισκόπου γενομένου τῆς Ἀκραγαντινῶν ἐκκλησίας, ἥτοι τῆς Σικελῶν ἐπαρχίας, in: Berger, *Leontios Presbyteros* 143–272 .

Vita Gregorii Agrigentini (BHG 708) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἐπισκόπου γενομένου Ἀκράγαντος, in: PG 116, 189B–269B.

Vita Gregorii Decapolitae (Dvorník; BHG 711) — Βίος καὶ θαύματα τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Δεκαπολίτου συγγραφεῖς ὑπὸ Ἰγνατίου διακόνου καὶ σκευοφύλακος τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, ed. F. Dvorník, *La Vie de Saint Grégoire le Décapolite et les Slaves macédoniens au IXe siècle*, Paris 1926 (Travaux publiés par l'Institut d'Études Slaves 5) (Text: 45–75).

Vita Gregorii Decapolitae (Joannou; BHG 711) — Βίος καὶ πολιτεία καὶ μερικὴ θαυμάτων ἐξήγησις τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Δεκαπολίτου καὶ θαυματουργοῦ, in: Joannou, *Mnemeia* 129–164.

Vita Gregorii Decapolitae (Makris; BHG 711) — Βίος καὶ θαύματα τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ ἀπὸ Δεκαπόλεως, in: Makris, *Ignatios* 53–153.

Vita Hilarionis — *Vita et mores beatique patris nostri Hilarionis Hiberi* (lat. Übers. der georg. Vita), trad. P. Peeters, *S. Hilarion d'Ibérie*, in: *AnBoll* 32 (1913) 236–269 (Text [lat. Übers.]: 243–269); französische Übersetzung von B. Martin-Hisard, *La pérégrination du moine géorgien Hilarion au IXe siècle*, in: *Bedi Kartlisa* 39 (1981) 101–138 (Text: 120–138); russ. Übers.: *Žitie i djanija Ilarione Gruzina, Rosijskaja Akademija Nauk, Institut Etnologii i Antropologii Imeni N. N. Miklucho-Maklaja. Per. s drevnegruzinskog, vvedenie i primec. G. V. Culaja, Moskau 21998.* (Zitiert nach der lat. und franz. Übers.)

Vita Hilarionis Dalmat. (BHG 2177) — Edition angekündigt von T. Matantseva (soll erscheinen in der Reihe: *Studi e Testi*), hier zitiert nach dem Resümee der Vita von T. Matantseva, *La Vie d'Hilarion, higoumène de Dalmatos, par Sabas (BHG 2177)*, in: *RSBN N. S.* 30 (1993) 17–29.

Vita Iacobi — *Vita sancti Jacobi monachi et eremitae in Biturigibus, Auctore Monacho Sulpiciano anonymo, qui saeculo XVI vixisse videtur*, ed. J. Mabillon, in: *Acta Sanctorum ordinis S. Benedicti, Saeculum IV, pars secunda*, Paris 1680, 142–153 (Text: 143–153).

Vita Ignatii (BHG 817) — *S. P. N. Ignatii archiepiscopi Constantinopolitani vita sive certamen auctore Niceta servo Jesu Christi, cognomento Davide Paphlagone*: Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰγνατίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως βίος ἥτοι ἄθλησις. Συνεγγράφη δὲ παρὰ Νικήτα δούλου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ καὶ Δαυῖδ τοῦ Παφλαγόνο, in: PG 105, 488–574.

Vita Ioannic. (Petros; BHG 936) — *Vita Ioannicii auctore Petro monacho*: Βίος τοῦ μακαριωτάτου καὶ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωαννικίου, συγγραφεῖς παρὰ Πέτρου μοναχοῦ, in: *AASS Nov. II* 1, 384–435.

Vita Ioannic. (Sabas; BHG 935) — Vita Ioannicii auctore Saba monacho: Ἐπίγραμμα ἦτοι· βίος καὶ πολιτεία καὶ θαύματα τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ θαυματουργοῦ Ἰωαννικίου, συγγραφεὶς παρὰ Σάβα μοναχοῦ, in: AASS Nov. II 1, 332–383.

Vita Ioannic., Metaphr. (BHG 937) — Vita Ioannicii auctore Symeone Metaphrasta: Βίος καὶ πολιτεία καὶ ἀγῶνες τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωαννικίου, in: PG 116, 36B–92D.

Vita Ioannis Ascetae (georg.) (Paraphrase) — franz. Paraphrase von K. Kekelidze, Un monument inconnu de la littérature byzantine en version géorgienne, in: Bedi Kartlisa 19/20 (48/49) (1965) 61–68 (Der georgische Text der Vita wurde von K. Kekelidze ediert in: idem, Studien zur altgeorgischen Literatur [georg.], III, Tiflis 1955, 251–270. Hier wurde nur die franz. Paraphrase berücksichtigt.).

Vita Ioannis Chrysostomi (BHG 872) — Θεοδώρου ἐπισκόπου Τριμιθούτων περὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ἐξορίας καὶ τῶν θλίψεων ... Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ed. F. Halkin, Douze récits sur saint Jean Chrysostome, Brüssel 1977 (Subs. hag. 60), 8–44 (ibid. 46–68 [BHG 872d]: Vita ... retractata); alte Ausgabe in: PG 47, LI–LXXXVIII.

Vita Ioannis Climaci (BHG 882) — Βίος ἐν ἐπιτομῇ τοῦ ἀββᾶ Ἰωάννου, τοῦ ἡγουμένου τοῦ ἀγίου ὄρους Σινᾶ, τοῦ ἐπὶ κλην σχολαστικοῦ τοῦ ἐν ἀγίοις ὡς ἀληθῶς, συγγραφεὶς παρὰ Δανιήλ, μοναχοῦ Ῥαῖθνοῦ, ἀνδρὸς τιμίου καὶ ἐναρέτου, ed. P. Trevisan, S. Giovanni Climaco, scala Paradisi, I: Gradini 1-15: Testo con introduzione, versione e note, Torino 1941 (Corona Patrum Salesiana, Series Graeca VI-II), 5–39.

Vita Ioannis Climaci brevior (BHG 883e) — Λόγος ἐν ἐπιτομῇ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ τῆς Κλίμακος, in: Men. (Laty, ev) I 294–298.

Vita Ioannis Damasceni (BHG 884) — Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, in: PG 94, 429–489.

Vita Ioannis Damasceni (BHG 885b) — Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου ἡ μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου τοῦ δαμασκηνοῦ, ed. M. Gordillo, Damascenica I, in: Orientalia Christiana VIII 2 Nr. 29 (November 1926) 63–65.

Vita Ioannis Damasceni (BHG 885c) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου μοναχοῦ τοῦ Δαμασκηνοῦ, ed. Th. Detorakis, La main coupée de Jean Damascène (BHG 885c), in: AnBoll 104 (1986) 371–381 (Text: 374–381).

Vita Ioannis Damasceni arab. — C. Bacha, Biographie de Saint Jean Damascène, texte original arabe, publié par la première fois, <ar">ä 1912; id., Biography of St. John Damascene, original Arabic text, published for the first time, London 1912; hier zitiert nach der deutschen Übersetzung von G. Graf, in: Der Katholik 12 (1913) 164–190 (Text: 168–190); russ. Übersetzung: A. Vasil'ev, Arabskaja versija žitija sv. Ioanna Damaskina, St. Petersburg 1913.

Vita Ioannis Damasceni georg. — (Georgische Vita des Johannes Damaskenos), ed. K. Kekelidze, Gruzinskaja versija arabskago Žitija sv. Ioanna Damaskina, in: Christianskij vostok III 3 (1914[1915]) 119–174 (mit russischer Übersetzung) (Text: 142–174). (Zitiert nach der russ. Übersetzung)

Vita Ioannis Eremopolitae (BHG 2187h) — Ἐκ τοῦ βίου τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ ἐρημο-
πολίτου τμήμα ἐμπεριέχον τῶν τὴν ἔρημον ἀνέκαθεν οἰκησάντων ἁγίων καὶ μακαρίων πατέρων κα-
ταστάσεις, διατυπώσεις καὶ ὅπως καὶ ὅθεν τὰς πρὸς τὸ ζῆν ἀφορμὰς ἐπορίζοντο, ed. F. Halkin, Saint
Jean l'Éréropolite, in: *AnBoll* 86 (1968) 12–20 (Text: 16–20).

Vita Ioannis et Cosmae (BHG 395) — Βίος καὶ πολιτεία τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν καὶ
αὐταδέλφων καὶ μελισσῶν τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ Κοσμᾶ, ἐκτεθεὶς
παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου καὶ πατριάρχου Ἱεροσολύμων Ἰωάννου τοῦ Μερκουροπούλου,
in: Papadopulos-Kerameus, *Analekta* IV 303–350; V 405–407.

Vita Ioannis Gotth. (BHG 891) — Vita S. Joannis episcopi Gotthiae, in: *AASS Iun. VII* 167–171.

Vita Ioannis Psichaïtae (BHG 896) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν καὶ
ὁμολογητοῦ Ἰωάννου, γενομένου ἡγουμένου μονῆς τῆς παναγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῶν Ψι-
χᾶ, ed. P. van den Ven, La vie grecque de S. Jean le Psichaïte confesseur sous le règne de Léon l'Arménien,
in: *Le Muséon N. S.* 3 (1902) 97–125 (Text: 103–123).

Vita Iosephi Hymnographi (BHG 944) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωσήφ τοῦ ὑμ-
νογράφου, in: Papadopulos-Kerameus, *Monumenta* II 1–14.

Vita Iosephi hymnographi (BHG 946) — Ἰωάννου διακόνου τῆς τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ
ῥήτορος λόγος εἰς τὸν βίον τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωσήφ τοῦ ὑμνογράφου, in: *PG* 105, 940–976.

Vita Irenae Chrysobalanton (BHG 952) — The Life of St. Irene abbess of Chrysobalanton, a critical
edition with introduction, translation, notes and indices by J. O. Rosenqvist, Uppsala 1986 (*Acta Uni-
versitatis Upsaliensis. Studia Byzantina Upsaliensia* 1); darin: Βίος καὶ πολιτεία τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν
Εἰρήνης ἡγουμένης μονῆς τοῦ Χρυσοβαλάντου: 2–112.

Vita Irenae imp. (BHG 2205) — Βίος τῆς ὁσίας ἐν βασιλεῦσιν Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας, ed. F. Halkin,
Deux impératrices de Byzance, I. La vie de l'imperatrice sainte Irène et le second concile de Nicée en 787,
in: *AnBoll* 106 (1988) 5–27 (Text: 6–27).

Vita Leonis Cataniae (BHG 981) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Λέοντος ἐπισκόπου
Κατάνης καὶ περὶ τῆς ἐπαιδίας Ἡλιοδώρου, ed. A. Acconcia Longo, *La vita di S. Leone vescovo di Ca-
tania e gli incantesimi del mago Eliodoro*, in: *RSBN N. S.* 26 (1989) 3–98 (Text: 80–98).

Vita Leonis Cataniae (BHG 981b) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Λέοντος ἐπισκόπου
Κατάνης, ed. B. Latyšev, *Hagiographica graeca inedita*, in: *Mém. Acad. Imp. Pétersbourg, VIIIe sér.* 12,2
(1914) 12–28. 150–151.

Vita Leonis Cataniae (BHG 981e) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν καὶ θαυματουργοῦ
Λέοντος ἀρχιεπισκόπου Κατάνης, in: *Men. (Laty, ev)* I 111–118.

Vita Leonis Cataniae (BHL 4838) — Vita sancti ac beatissimi Leonis Catanensis episcopi, in: *Caietani,
Vitae SS. Sicularum* II 9–22 (lateinische Fassung der Vita); *Animadversiones*, *ibid.* 7–9.

Vita Leonis Lucae (BHL 4842) — Vita S. Leonis Lucae Corilionensis abbatis Mulensis in Calabria (lat.), in: AASS Mart. I 99–102; neue Edition: La Vita di san Leone Luca di Corleone, introduzione, testo latino, traduzione, commentario e indici a cura di M. Stelladoro, Grottaferrata 1995 (Text: 70–110).

Vita Leonis Lucae (Caietani; BHL 4842 [mutato stilo]) — Vita Leonis Lucae, in: Caietani, Vitae SS. Siculorum II 80–84.

Vita Lucae iun. (BHG 994) — Βίος κατ' ἐκλογὴν τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ θαυματουργοῦ Λουκᾶ τοῦ Νέου τοῦ ἐν Ἑλλάδι κειμένου, in: PG 111, 441–480; Supplementum ad Acta S. Lucae Iunioris, ed. E. Martin, in: AnBoll 13 (1894) 81–121; neuere Ausgaben: Βίος καὶ πολιτεία καὶ μερική θαυμάτων ἐξήγησις τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ θαυματουργοῦ Λουκᾶ τοῦ νέου τοῦ ἐν Ἑλλάδι κειμένου, ed. D. Z. Sophianos, Ὅσιος Λουκᾶς. Ὁ βίος τοῦ ὁσίου Λουκᾶ τοῦ Στειριώτη. Προλεγόμενα, μετάφραση, κριτικὴ ἔκδοση τοῦ κειμένου, Athen 1989 (Ἀγιολογικὴ Βιβλιοθήκη 1) (Τεξτ: 159223) Βίος καὶ πολιτεία καὶ μερική θαυμάτων διήγησις τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ θαυματουργοῦ Λουκᾶ τοῦ νέου τοῦ ἐν Ἑλλάδι κειμένου, edd. C. L. Connor – W. R. Connor, The Life and Miracles of Saint Luke of Steiris. Text, Translation and Commentary, Brookline, Mass. 1994 (Text: 2–142; parallele engl. Übers.: 3–143).

Vita Lucae iun. (BHG 994), suppl. — Βίος καὶ μερική θαυμάτων διήγησις τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ θαυματουργοῦ Λουκᾶ τοῦ Νέου, τοῦ ἐν Ἑλλάδι κειμένου, ed. E. Martini, Supplementum ad Acta S. Lucae Junioris, AnBoll 13 (1894) 81–121 (Text: 82–121).

Vita Lucae iun. (lat.) — Vita S. Lucae junioris thaumaturgi auctore monacho anonymo, ejus discipulo, in: AASS Febr. II 82–100.

Vita Macarii Pelecetae (BHG 1003) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Μακαρίου, ἡγουμένου γεγονότος μονῆς τῆς ἐπονομαζομένης Πελεκητῆς, συγγραφεὶς παρὰ Σάββα μοναχοῦ, ed. I. van den Gheyn, S. Macarii monasterii Pelecetes hegumeni acta graeca, in: AnBoll 16 (1897) 140–163 (Text: 142–163).

Vita Mariae iun. (BHG 1164) — Βίος καὶ πολιτεία καὶ μερική θαυμάτων διήγησις τῆς ἀειδήμου καὶ μακαρίας Μαρίας τῆς νέας ἐν Βιζύῃ, ed. K. E. Κυριλας, Ἅγιοι μάρτυρες Ἡρακλείας, in: Qrakikav 26 (1957) 101–147 (Text: 111–147).

Vita Maximi (BHG 1234) — Εἰς τὸν βίον καὶ τὴν ἄθλησιν τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Μαξίμου, in: PG 90, 68–109.

Vita Maximi (syr.) — S. Brock, An Early Syriac Life of Maximus the Confessor, in: AnBoll 91 (1973) 299–346 (engl. Übers.: 314–319; Kommentar: 320–346).

Vita Methodii, Exzerpt — Nicetae Choniatae ex libro incerto Thesauri orthodoxae fidei: Peri; th'" kainofanou" aiJrevsew" tw'n Lizikianw'n, in: PG 140, 281D–284A (Fragment einer Vita des Patriarchen Methodios).

Vita Methodii patriarchae (BHG 1278) — Vita S. Methodii auctore coevo, in: PG 100, 1244–1261.

Vita Methodii Thess. (VM) — Měšāca Aprělja v XX den pamät i žitie blažennago ot'ca našego i učitelä

Metodija archiepiskupa morav'ska, ed. F. Tomšič, in: Grivec–Tomšič 145–167 (Text: 147ff.; lat. Übers.: Mensis Aprilis Sexta Die Memoria et Vita beati patris nostri et doctoris Methodii archiepiscopi Moravici: 214–238).

Vita metrica Leonis Cataniae (BHG 981c) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Λέοντος ἐπισκόπου Κατάνης, ed. D. Raffin, *La Vita metrica anonima su Leone di Catania*. Dal Cod. Messin. Gr. 30, in: *BollBadGr* 16 (1962) 33–48 (Text: 37–48).

Vita Mich. Chalced. (BHG 2274) — Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, τῇ πρώτῃ τοῦ μαΐου, μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ θαυματουργοῦ Μιχαὴλ [e codice Paris. gr. 1574], ed. F. Halkin, *Saint Michel de Chalcédoine*, in: *REB* 19 (1961) 157–164 (Text: 161–164) (= Halkin, *Recherches* 203–210 [Text: 207–210]).

Vita Mich. Maleïni (BHG 1295) — Βίος τοῦ ὁσίου Μιχαὴλ τοῦ Μαλεΐνου, in: *Petit, Michel Maléinos* 7–26.

Vita Mich. Syncell. (Cunningham; BHG 1296) — Βίος καὶ πολιτεία καὶ ἀγῶνες τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Μιχαὴλ πρεσβυτέρου καὶ συγκέλλου γεγονότος πόλεως Ἱεροσολύμων, in: *Cunningham* 44–128.

Vita Mich. Syncell. (Schmitt; BHG 1296) — Βίος καὶ πολιτεία καὶ ἀγῶνες τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Μιχαὴλ πρεσβυτέρου καὶ συγκέλλου γεγονότος πόλεως Ἱεροσολύμων, ed. T. N. Schmitt, *Karie Džami*, in: *IRAIK* 11 (1906) 227–259.

Vita Nahumi (BHG 1316z) — Διήγησις μερικὴ τοῦ βίου καὶ πολιτείας τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ναοῦμ, ed. E. Trapp, *Die Viten des hl. Naum von Ochrid*, in: *Bsl* 35 (1974) 161–185 (Text von BHG 1367z: 168–180).

Vita Nahumi brevior (BHG 1317) — Die kurze griechische Naum-Vita, ed. E. Trapp, *Die Viten des hl. Naum von Ochrid*, in: *Bsl* 35 (1974) 161–185 (Text von BHG 1317: 183–185).

Vita Nahumi slav. 1 — Pamet' prěpodobnago ot'ca našego Nauma, ed. P. Lavrov, in: *Izvestija Otdelenija russkago jazyka i slovesnosti imp. akademii nauk* 12 (1907), Nr. 4, 3–7; auch in: P. Lavrov, *Materialy po istorii vozniknovenija drevnejšej slavjanskoj pis'mennosti*, Leningrad 1930 (Trudy slavjanskoj Komissii AN SSSR I), 181f.; hier zitiert nach: J. Ivanov, *Balgarski starini iz Makedonija*, 2. Aufl., Sofia 1931, 305–311 (Text: 306f.).

Vita Nahumi slav. 2 — Pamet' prěpodobnago i bogonos'nago ot'ca našego Nauma, velikago čjudotvor'ca, iže v' Livanie Dėvol'sko, bliz' grada Ochrida, ed. P. Lavrov, *Materialy po istorii vozniknovenija drevnejšej slavjanskoj pis'mennosti*, Leningrad 1930 (Trudy slavjanskoj Komissii AN SSSR I), 182–184; auch in: J. Ivanov, *Balgarski starini iz Makedonija*, 2. Aufl., Sofia 1931, 311–313 (Text: 312f.). (Zitiert nach Lavrov.)

Vita Nahumi slav. 3 — ed. P. Lavrov, in: *Izvestija Otdelenija russkago jazyka i slovesnosti imp. akademii nauk* 12 (1907), Nr. 4, 23–26; hier zitiert nach: P. Lavrov, *Materialy po istorii vozniknovenija drevnejšej slavjanskoj pis'mennosti*, Leningrad 1930 (Trudy slavjanskoj Komissii AN SSSR I), 184–187.

Vita Niceph. Medic. (BHG 2297) — Βίος καὶ πολιτεία καὶ ἀγῶνες τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νικηφόρου ἡγουμένου γενομένου τοῦ Μηδικίου, ed. F. Halkin, *La Vie de Saint Nicéphore fondateur de Médikion en Bithynie* († 813), in: *AnBoll* 78 (1960) 396–430 (Text: 401–425) (= Halkin, *Saints moines d'Orient*, Nr. VI).

Vita Niceph. Medic. (BHG 2298) — (Nicephori Medicii Miraculorum epitome,) ed. F. Halkin, *La Vie de Saint Nicéphore fondateur de Médikion en Bithynie* († 813), in: *AnBoll* 78 (1960) 396–430 (Text: 425–428) (= Halkin, *Saints moines d'Orient*, Nr. VI).

Vita Niceph. patriarch. (BHG 1337e) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νικηφόρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, in: *Men. (Laty, ev)* II 4–6.

Vita Niceph. patriarchae (BHG 1335) — Βίος τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικηφόρου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως καὶ νέας Ῥώμης συγγραφεὶς ὑπὸ Ἰγνατίου διακόνου καὶ σκευοφύλακος τῆς ἀγιωτάτης μεγάλης ἐκκλησίας τῆς ἀγίας Σοφίας, ed. C. de Boor, in: *Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani opuscula historica*, Leipzig 1880, 139–217.

Vita Niceph. Sebaz. (BHG 2300) — Ἐγκώμιον εἰς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν καὶ ὁμολογητὴν Νικηφόρον ἡγούμενον τῆς Σεβαζῆ, ed. F. Halkin, *Une victime inconnue de Léon l'Arménien? Saint Nicéphore de Sébazè*, in: *Byz* 23 (1953) 11–39 (Text: 18–30) (= Halkin, *Recherches* 67–86 [Text: 74–86]).

Vita Nicet. Medic. (BHG 1341) — Ἐπιτάφιος εἰς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν καὶ ὁμολογητὴν Νικήταν συγγραφεὶς ὑπὸ Θεοστυρίκτου, μαθητοῦ αὐτοῦ μακαριωτάτου, in: *AASS Apr. I, Appendix XVIII–XXVIII*.

Vita Nicet. Medic. (BHG 1342) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νικήτα ἡγουμένου μονῆς τοῦ Μηδικίου, in: *Dukakes IV (April)* 36–51.

Vita Nicet. patric. (BHG 1342b) — *La Vie du patrice Nicétas*, ed. D. Papachryssanthou, *Un confesseur du second iconoclasme. La Vie du patrice Nicétas* († 836), in: *TM* 3 (1968) 309–351 (Text der akephalen Vita BHG 1342b: 328–351).

Vita Nicolai acephala (BHG 1348b) — *Vita acephala (Nicolai Myrensis)*, in: *Anrich, Nikolaos I* 268–275.

Vita Nicolai (BHG 1349u) — Βίος ἐν συντόμῳ καὶ θαυμάτων διήγησις τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου, in: *Anrich, Nikolaos I* 277–288.

Vita Nicolai per Michaellem (BHG 1348) — Βίος καὶ πολιτεία καὶ μερικὴ θαυμάτων ἐξήγησις τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικολάου ἀρχιεπισκόπου Μύρων τῆς Λυκίας (*Vita per Michaellem*), in: *Anrich, Nikolaos I* 113–139.

Vita Nicolai Stud. (BHG 1365) — Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Νικολάου, ἡγουμένου τῆς εὐαγεστάτης μονῆς τῶν Στουδίου, in: *PG* 105, 863–925.

Vita Pauli Latrensis (BHG 1474) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Παύλου τοῦ νέου τοῦ

ἐν τῷ Λάτρῳ, ed. H. Delehaye, *Vita S. Pauli iunioris in monte Latro cum interpretatione latina I. Sirmonti S. I.*, in: *AnBoll* 11 (1892) 1–74. 136–182 (Text: 19–74. 136–181); ed. H. Delehaye, *Monumenta Latrensia hagiographica*, in: T. Wiegand, *Der Latmos*, Berlin 1913 (Milet, *Ergebnisse der Ausgrabungen u. Untersuchungen seit dem Jahre 1899, Königliche Museen zu Berlin*, t. III,1), 105–135.

Vita Petri Argivi (BHG 1504) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Πέτρου ἐπισκόπου γενομένου Ἄργου, in: *Papaoikonomu, Petros* 59–74; ed. Konstantinos Th. Kyriakopoulos, Ἁγίου Πέτρου ἐπισκόπου Ἄργου βίος καὶ λόγοι. Εἰσαγωγή, κείμενον, μετάφρασις, σχόλια, Athen 1976, 232–254.

Vita Petri Athonitae (BHG 1505) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Πέτρου τοῦ Ἀθωνίτου, in: *Lake* 18–39.

Vita Petri Athonitae (BHG 1506) — <Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης, Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ> λόγος εἰς τὸν θαυμαστὸν καὶ ἰσάγγελον βίον τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Πέτρου τοῦ ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει τῷ Ἄθῳ ἀσκήσαντος, in: *PG* 150, 996–1037; neue Edition: P. K. Chrestu, in: *Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ Συγγράμματα*, Ἑ Κεφάλαια ἑκατὸν πενήκοντα, Ἀσκητικὰ συγγράμματα, Εὐχαί, Thessaloniki 1992, 126–132. 161–191 (Text).

Vita Petri Athonitae brevior (BHG 1506e) — Vie brève de saint Pierre l'Athonite (BHG 1506e) e codice Athoniensi S. Panteleemonis 478, ed. F. Halkin, *Vie brève de S. Pierre l'Athonite*, in: *AnBoll* 106 (1988) 249–255 (Text: 250–255).

Vita Petri Atroënsis (BHG 2364) — Σάβα μοναχοῦ εἰς τὸν βίον τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν καὶ θαυματουργοῦ Πέτρου τοῦ ἐν τῇ Ἀτρώᾳ, ed. V. Laurent, *La Vie Merveilleuse de Saint Pierre d'Atroa († 837)*, éditée, traduite et commentée, Bruxelles 1956 (Subs. hag. 29), (Text: 5–225).

Vita Petri Atroënsis retractata (BHG 2365) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου καὶ θαυματουργοῦ πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Πέτρου ἡγουμένου μονῆς τοῦ ἁγίου Ζαχαρίου συγγραφεὶς παρὰ Σάββα μοναχοῦ, ed. V. Laurent, *La Vita retractata et les miracles posthumes de Saint Pierre d'Atroa*, texte grec édité, traduit et commenté, Brüssel 1958 (Subs. hag. 31) (Text: 76–132 [Vita]; 135–171 [Miracula]).

Vita Philareti (BHG 1511z) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Φιλαρέτου τοῦ Ἐλεήμονος, edd. M.-H. Fourmy – J. Leroy, *La Vie de S. Philarète*, in: *Byz* 9 (1934) 85–170 (Text: 113–167).

Vita Philareti (BHG 1512) — Διήγησις πάντῳ ὠφέλιμος περὶ τε τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας τοῦ μακαρίου καὶ δικαίου Φιλαρέτου τοῦ Ἐλεήμονος, ed. A. A. Vasiliev, «itie Filareta Milostivago», in: *IRAİK* 5 (1900) 49–86 (Text: 64–86).

Vita Procop. Decapol. (BHG 1583) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Προκοπίου τοῦ Δεκαπολίτου, ed. S. Efthymiadis, *La vie inédite de S. Procope le Décapolite* (BHG 1583), in: *AnBoll* 108 (1990) 307–319 (Text: 313–319).

Vita retractata Ioannis Climaci (BHG 882c) — in: Ignatios (Archimandrit, Prohegumenos des Parakletos-Klosters in Oropos), Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου Κλίμαξ, Oropos 1978, 17–24.

Vita Romani iun. — Sancti Romani martyris recentioris, qui imperante rege daemonicola Mahdi martyrium fecit, Passio quam conscripsit beatus Stephanus Damascenus unus e patribus laurae sancti patris nostri Sabae, ed. P. Peeters, *St. Romain* († 1 mai 780) d'après un document géorgien, in: *AnBoll* 30 (1911) 393–427 (lat. Übersetzung des georg. Textes: 409–427). (Zitiert nach der lat. Übersetzung.)

Vita Spyridonos (BHG 1647) — Βίος τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν καὶ θαυματουργοῦ Σπυρίδωνος ἐπισκόπου γενομένου πόλεως Τριμιθούντων, συνταχθεὶς ὑπὸ Θεοδώρου ἐπισκόπου πόλεως Πάφου, ed. P. van den Ven, *La légende de S. Spyridon évêque de Trimithonte*, Louvain 1953 (*Bibliothèque du Muséon* 33), 1–103.

Vita Steph. iun. (BHG 1666) — Στεφάνου διακόνου τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸν βίον καὶ μαρτύριον τοῦ παμμάκαρος καὶ ὀσίου μάρτυρος Στεφάνου τοῦ Νέου μαρτυρήσαντος ἐπὶ τοῦ ἀσεβοῦς Εἰκονοκαύστου βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ καὶ Κοπρωνύμου, in: *PG* 100, 1069–1186; neue Edition in: *Auzépy, Étienne* 87–177.

Vita Steph. iun., Incipit (BHG 1666a) — Βίος καὶ πολιτεία ὁμολογία τε καὶ ἄθλησις τοῦ ἀγίου ὀσιομάρτυρος καὶ θαυματουργοῦ πατρὸς ἡμῶν Στεφάνου τοῦ νέου τοῦ μαρτυρήσαντος ὑπὲρ τῶν ἀγίων καὶ σεπτῶν εἰκόνων, Incipit, ed. H. Delehay, *Catalogus codicum hagiographicorum graecorum Bibliothecae Nationalis Neapolitanae: Cod. II. C. 26*, in: *AnBoll* 21 (1902) 387–390, bes. 388f.; neue Edition in: *Vita Steph. iun. (BHG 1666) § 1*, p. 87 (*Auzépy*).

Vita Steph. iun. metaphr. (BHG 1667) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὀσίου Πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Στεφάνου τοῦ Νέου, ed. F. Iadevaia, *Simeone Metafraste, Vita di S. Stefano minore, introduzione, testo critico, traduzione e note*, Messina 1984 (Text: 67–184).

Vita Steph. Sabait. arab. — Leonzio di Damasco, *Vita di Santo Stefano Sabaita (725–794)*. Testo arabo, Introduzione, Traduzione e Note a cura di B. Pirone, *Kairo – Jerusalem* 1991 (*Studia Orientalia Christiana, Monographiae* 4); *The Life of Stephen of Mar Sabas*, edited by John C. Lamoreaux, Louvain 1999 (*CSCO*, vol. 578, *Scriptores Arabici* 50); *The Life of Stephen of Mar Sabas*, translated by John C. Lamoreaux, Louvain 1999 (*CSCO*, vol. 579, *Scriptores Arabici* 51). (Zitiert nach den Seitenangaben der jeweiligen parallelen ital. oder engl. Übersetzung.)

Vita Steph. Sabait. (BHG 1670) — *Vita acephala S. Stephani Sabaitae thaumaturgi monachi*, in: *AASS Iul. III* 504–584.

Vita Steph. Sabait. (BHG 1670), Initium — *Vita (βίος) et conversatio sancti patris nostri puri et probi mār Stephani anachoretæ egregii qui erat in Laura sancti patris nostri mār Sabae*, ed. G. Garitte, *Le début de la Vie de S. Étienne le Sabaïte retrouvé en arabe au Sinäi*, in: *AnBoll* 77 (1959) 332–369 (lat. Übers. des Anfangs der arab. Vita: 344–369). (Zitiert nach der lat. Übers.)

Vita Steph. Sabait. georg. — G. Garitte, *Un extrait géorgien de la Vie d'Étienne le Sabaïte*, in: *Le Muséon* 67 (1954) 71–92 (Text mit lat. Übersetzung: 78–90). (Zitiert nach der lat. Übersetzung.)

Vita Steph. Sugd. armen. — *Vark' srboyn Step'annosi ark'episkoposi Sultayi mayrak'alak'i / Vie de saint Étienne, archevêque de la métropole Sougda*, ed. G. Bayan, in: *Synax. armen.*, in: *PO* 21 (1930) 865–876. (Zitiert nach der franz. Übers.)

Vita Steph. Sugd. (BHG 1671) — Μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Στεφάνου τοῦ ὁμολογητοῦ ἀρχιεπισκόπου Σουγδαίας, ed. V. G. Vasil'evskij, *Kratkoe Žitie sv. Stefana Surožskago*, in: Vasil'evskij, *Trudy* III 72–76.

Vita Steph. Sugd. slav. — *Žitie Sv. Stefana Surožskago*, in: Vasil'evskij, *Trudy* III 77–78.

Vita Tarasii (BHG 1698) — Ἰγνατίου μοναχοῦ μερικὴ ἐξήγησις εἰς τὸν βίον τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ταρασίου ἀρχιεπισκόπου γεγονότος τῆς θεοφυλάκτου Κωνσταντινουπόλεως, ed. I. A. Heikel, in: *Ignatii Diaconi vita Tarasii archiepiscopi Constantinopolitani, Graece primum edidit I. A. Heikel*, in: *Acta Societatis Scientiarum Fennicae* 17 (1889; Nachdruck 1891) 389–439 (Text: 395–423); neue Edition: S. Efthymiadis, *The Life of the Patriarch Tarasios by Ignatios the Deacon (BHG 1698)*, introduction, text, translation and commentary, Aldershot 1998 (*Birmingham Byzantine and Ottoman Studies* 4) (Text: 69–168).

Vita Theoctistae Lesb. (BHG 1723-1724) — Βίος τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Θεοκτίστης τῆς Λεσβίας τῆς ἀσκησάσης καὶ κοιμηθείσης ἐν νήσῳ τῇ καλουμένη Πάρῳ συγγραφεὶς ὑπὸ Νικήτα τοῦ πανευκλεεστάτου μαγίστρου, ed. H. Delehaye, in: *AASS Nov. IV* (1920) 224–233; ältere Ausgabe in: Joannou, *Mnemeia* 1–17.

Vita Theoctistae Lesb. (BHG 1725-1726) — Βίος καὶ πολιτεία τῆς ὁσίας καὶ ἀειμνήστου Θεοκτίστης τῆς Λεσβίας, ed. H. Delehaye, in: *AASS Nov. IV* (1920) 224C–233A (unter dem Text von BHG 1723-1724); ältere Ausgabe in: Joannou, *Mnemeia* 18–39.

Vita Theod. Stud. — siehe unter: *Vita A Theod. Stud.* (BHG 1755); *Vita B Theod. Stud.* (BHG 1754); *Vita C Theod. Stud.* (BHG 1755d).

Vita Theodoraē imp. (BHG 1734a) — Ἐκ τοῦ βίου τῆς ἁγίας Θεοδώρας τῆς βασιλίσης, ed. F. Hal-kin, *Deux impératrices de Byzance, II. L'imperatrice sainte Theodora (†867)*, in: *AnBoll* 106 (1988) 28–34 (Text: 28–34).

Vita Theodoraē imp. (Markopulos; BHG 1731) — Βίος σὺν ἐγκωμίῳ τῆς μακαρίας καὶ ἁγίας Θεοδώρας τῆς βασιλίδος, ed. A. Μαρκοπουλος, *Βίος τῆς αὐτοκράτειρας Θεοδώρας* (BHG 1731), in: *Symmeikta* 5 (1983) 249–285 (Text: 257–271).

Vita Theodoraē imp. (Regel; BHG 1731) — Βίος καὶ συνεγκώμιον τῆς μακαρίας καὶ ἁγίας Θεοδώρας τῆς βασιλίδος, ed. Regel, *Vita sanctae Theodoraē imperatricis*, in: *Regel, Analecta* 1–19.

Vita Theodoraē Thess. (BHG 1737) — Βίος καὶ πολιτεία τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Θεοδώρας τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ, in: Paschalides, *Theodora* 66–188; ältere Ausgabe: (Episkop) Arsenij, *Žitie i podvigi sv. Feodory Solunskoj. Grečeskij tekst i russkij perevod*, Jurjev 1899.

Vita Theodoraē Thess. (BHG 1738) — <Γρηγορίου τοῦ κληρικοῦ> Βίο<ς καὶ πολιτεία τῆς ὁσίας> μητρὸς ἡμῶν Θεοδώρας τῆς μυροβλύτιδος, τῆς ἀγωνισαμένης ἐν Θεσσαλονίκῃ, in: Kurtz, *Theodora von Thessalonike* 1–36.

Vita Theodori Edess. (BHG 1744) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου τοῦ

διαλάμπσαντος ἐν ἀσκήσει κατὰ τὴν μεγίστην λαύραν τοῦ ἁγίου Σάβα, ἔπειτα γεγονότος ἀρχιεπισκόπου πόλεως Ἐδέσης, καὶ ἀξιωματικὰ κατωρθώτους ἔργα, συγγραφεὶς παρὰ Βασιλείου ἐπισκόπου Ἐμέσης, ed. I. Pomjalovskij, *Žitie iže vo svjatych otca Theodora Edesskago. Po dvum rukopisjam Moskovskoj sinodal'noj biblioteki, St. Petersburg 1892* (Zapiski ist.-fil. fakulteta imp. S.-Peterburgskago universiteta 29), 1–120.

Vita Theodori grapti (BHG 1746) — Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου τοῦ Γραπτοῦ βίος καὶ πολιτεία, ed. F. Combefis, *Manipulus originum rerumque Cpolitianarum variis auctoribus graece erutus etc.*, Paris 1664, 191ff.; nachgedruckt in: PG 116, 653–684. (Zitiert nach PG.)

Vita Theoph. conf. (BHG 1787z) — Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοφάνους· ποίημα Μεθοδίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ed. V. V. Latyšev, *Methodii Patriarchae Constantinopolitani Vita S. Theophanis Confessoris, e codice Mosquensis No 159 edidit B. Latyšev, Petrograd 1918* (Mémoires de l'Acad. des Sciences de Russie, VIIIe sér. 13,4), 1–44 (Text: 1–40).

Vita Theoph. conf. (BHG 1788) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοφάνους τοῦ ἐν τῇ Σιγριανῇ, in: Gedeon, Ἑορτολόγιον 290–293.

Vita Theoph. conf. (BHG 1789) — Βίος ἐν ἐπιτόμῳ καὶ ἐγκώμιον τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοφάνους τοῦ τῆς Σιγριανῆς, in: Theophanes II 3–12.

Vita Theoph. conf. (BHG 1790) — Βίος ἐγκωμίῳ συμπλεκόμενος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοφάνους, τοῦ καὶ Ἰσαακίου, Νικηφόρου σκευοφύλακος τῶν Βλαχερνῶν, in: Theophanes II 13–27.

Vita Theoph. conf. (BHG 1791) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοφάνους τοῦ ὁμολογητοῦ, ed. K. Krumbacher, *Eine neue Vita des Theophanes Confessor*, in: *Sitzungsberichte der philos.-philol. u. hist. Cl. der K. Bayer. Akad. d. Wiss. (München) 1897, I*, 371–399 (Text: 389–399); ed. V. V. Latyšev, in: *Men. (Latyšev) I* 221–229.

Vita Theoph. Grapti (BHG 1793) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοφάνους τοῦ ὁμολογητοῦ καὶ τοῦ ἀνταδέλφου αὐτοῦ Θεοδώρου, συγγραφεὶς παρὰ Θεοδώρας Ῥαουλαίνης Κατακουζηνῆς τῆς Παλαιολογίνης, in: Papadopulos-Kerameus, *Analekta IV* 185–223; V 397–399.

Vita Theophanus (BHG 1794) — Βίος καὶ πολιτεία τῆς ἁγίας καὶ ἐνδόξου θαυματουργοῦ βασιλίδος Θεοφανώ, in: Kurtz, *Theophano* 1–24.

Vita Theophyl. Nicomed. (BHG 2451) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοφυλάκτου, ἀρχιεπισκόπου Νικομηδείας, ed. A. Vogt, *S. Théophylacte de Nicomédie*, in: *AnBoll 50* (1932) 67–82 (Text: 71–82).

Vita Theophyl. Nicomed. (BHG 2452) — Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Νικομηδείας [e codice Patmensi 736] (BHG 2452), ed. F. Halkin, *Saint Théophylacte de Nicomédie confesseur sous les iconoclastes*, in: Halkin, *Hagiologie* 170–184 (Text: 171–181).

Vita Zosimi (BHL 9026) — Vita Zosimi (BHL 9026), ed. O. Gaetani, in: *Vitae Sanctorum Siculorum*

I, Palermo 1657, p. 226–231 = AASS, Martii III, Antwerpen 1668, p. 839–843 (30. März).

Wilkinson — John Wilkinson, *Jerusalem Pilgrims Before the Crusades*, Jerusalem 1977.

Wroth, Coins — W. Wroth, *Catalogue of the imperial Byzantine coins in the British Museum*, 2 Bde., London 1908

Yaḥyā ibn al-Ḥakam (al-Ġazāl) — Yaḥyā ibn al-Ḥakam (al-Ġazāl), hier benutzt nach der Paraphrase und Übersetzung von E. Lévi-Provençal, *Un échange d'ambassades entre Cordoue et Byzance au IXe siècle*, in: *Byz 12* (1937) 1–24, bes. 10–14.

Yovhannēs Drasx. — Yovhannēs Drasxanakertc'i, *History of Armenia, Translation and Commentary* by Rev. Krikor H. Maksoudian, Atlanta, Georgia 1987 (Scholars Press, *Occasional Papers and Proceedings* 3); ältere Übersetzung: *Histoire d'Arménie par le Patriarch Jean VI dit Jean Catholikos, traduite de l'arménien en français* par M. J. Saint-Martin, Paris 1841.

ZN — G. Zacos – J. W. Nesbitt, *Byzantine Lead Seals II*, Bern 1984.

Zonaras — Ioannis Zonarae epitome historiarum libri XIII-XVIII, ed. Th. Büttner-Wobst, Bonn 1897.

Zosima Diakon — *Kniga Glagolemaja Ksenos sirěč strannik Zosimy Dijakona o ruskom puti do Carjagada i do Ierosalima*, in: *Majeska* 166–195 (Text: 177–195).